

Austr. 5469 Y

G R O F F

BETHLEN MIKLÓS'

IFIUKORI ÉLETÉNEK,

ÜGY

ERDÉLY ORSZÁG'

A K K O R I

TÖRTÉNETEINEK,

tulajdon magától. Frantzia Nyelven
való

L E - I R Á S A.

Magyarra fordított,
és ki-adatott

a' Magyar Nemzeti Játzó Szín'
hasznára.

Az ára 51 Xr.

K O L O ' S V Á R A T T

Nyomtatott a' Réf. Kolégyom Bet.
1804-dik Éztendőben.

A/70/941 85 B

Imprimatur.

Claudiopoli. 5. Apr.

1804.

Staatsbibliothek
München

MÁRTONFI

AJÁNLO ÉS ELŐL-JÁRO B E S Z É D

*A*zon minden dolgaira való nézve jó hí-
rű Gróff BETHLEN MIKLOS, a' ki ked-
ves Hazánknak idő' jártával érdemes Can-
cellariusza-is vólt; ifjúkori; úgy az akkori
kedves Hazánk' Történeteit, egy Frantzia
Uri Afkónyságnak kedvéért (a' kinek Fran-
tzia Országban tett első útözésében, és Pá-
risban való mulatásában sok kegyességével,
és segedelmével élt; a' mint az elé-adásából
ki fog tetkeni) Frantzia nyelven irván an-
nak ajánlotta. Tellyes reménységgel vagyok,
hogy kedves Hazám' Fiai, és Léányai előtt
nem léfzen meg-vetve: ennek az Anya nyel-
vünkre való fordítása és ki-adása; annál-is
inkább, hogy láthatni itten mind Nemes
Nemzetünknek az akkori, mind Afkónyi,
mind Férjfi Nemnek öltözetinek, tántzának
módját, az akkori Fejedelmeink' Udvari áb-
lapottyát; kedves Hazánknak némely akko-

ri sarkalatos Történeteit. Láthatni egy igen
főp, és minden jó erköltsökkel, és Principiu-
mokkal fel-ruházott Kis-Afkonyt, BÁNFFI
ÁGNES-t, és ifiat Gróff BETHLEN MI-
KLOS-t, a' kinek ugyan nem kül-földi, hanem
az elsőnek egy öreg rendű Nemes Afkony,
(nagy kár hogy nintsen ki-nevezve) a' má-
fiknak pedig egy Szálai nevezetű Nevelője
vált. Láthatni ebből Gróff BETHLEN JÁ-
NOS-ban, ezen BETHLEN MIKLÓSNak édes
Attyában, egy valóságos jó Hazafit, Fiához
viseltető szeretetével nem csak valóságos o-
kos édes Atyát, hanem igaz Barátot-is. —
Mind ezen okokra való-nézve teljes remény-
séggel vagyok, hogy kedves Hazám' Fiai és
Leányai nem csak meg-elégedve; de gyönyör-
ködve-is fogják olvasni; a' mellyet-is leg-
főbb, és egyetlen egy tsekély Munkám' béri-
nek tartok.

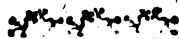

* * * * *

Arantsolod A fzf onyom,
hogy írásban tégyem Éle-
temnek különös történeteit,
a' mellyeknek elé-bezélésével én néked
a' veled való gyakor társalkodásomban,
melyhez fzerentsém volt; idő-töltésedre
vóltam.

Engedelmeskedem parantsolatodnak,
meg nem tagadhatván semmit, egy oly'
érdemes Személytől, a' kinek mindennel
tartozom; de tartok attól, hogy az én
engedelmességem kívánt tzeljät terzfésed-
nek és ígéretemnek el-nem éri. Olyan
történetek, a' mellyek az enyimhez ha-
sonlók, tām nem oly' unalmasok elé be-
zélések, mint le-írások által; és így ki-
A té.

tétérve a' kemény meg-rostálásra; a' Frantzia Nyelv sem lévén annyira tulajdonom, tartok nem ok-nélkül attól, hogy ezen irás, mellyet töllem kívánf, nem lézen oly' kellemetes, mint ha ezt egy fületett Frantzia írta volna. Igaz hogy azt magadra vállaltad, és meg-igérted, hogy minden ebben találtatható hibákat meg-jobbirtaf, és az olvasásra kellemetesebbé tézed; de ki-is vihetné ezt jobban véghez?

Tselekedd tehát Afzonyom! kérlek, és kényszerilek, és tsak az ebben való bizodalom bátoritt engem' azon történetnek le-írására, a' melyet néked ajánlok; a' mely-is reménlem ki nem mégyen kezéiből, a' mig oly' állapotba nem tézed, hogy a' világ' femei előtt-is meg-jelenherik.

Ezen Ország a' melyben fülettem; ám-bátor nem a' leg-távulabb lévő Európában; még-is oly ritkán látogattatik idegenektől, hogy maga Frantzia Ország-is,
a'

mely az úttazókkal bővölködik, nagy bajjal találhatott ennekelötte, mintegy tizeztendőekkel négyre, a' kiknek eszméretségek lett volna ezzel. Tsak a' neve is Erdély Orzágnak oly' kevésbé volt eszméretes a' tájban, midön én leg-előbför azon lép Országban voltam, hogy fokban ki-nem mondhatták irtozás nélkül; mint-ha egy oly' Tartománynak lett volna nevezete, a' mellyet nem régen találtak fel az újj világon. De mivel nintsen oly' akárminely mefze lévő Tartomány és népis, a' mely a' Napnak sugárira érdemes ne légyen; tehát nem lehet tsudálkozni, hogy *Nagy Lajos* is, minket a' ferétségből ki-vett, réánk botsátván némely fugarait kegyelmének, a' mellyek megvilágosították a' világnak négy rézeit-is.

Én tehát Erdélyi vagyok Afzonym, a' mint magad-is tudod, és el-mérem mondani, hogy a' Nemzetség, a' melyből eredetemet vettem; a' leg nagyobbak közül való az Hazámban; Frantzia Or-

szágban is könnyen helybe hagyják, ha meg-tudják, hogy ez adta nekünk azon híres BETHLEN GÁBORt, a' ki leg-első volt az Erdélyi Fejedelmek közzül, a' ki fővettségre lépett Frantzia Orzággal, a' ki szerentsés fegyverét Austriáig és Cseh Orzáig vitte, a' ki híressé és nevezetessé tette nevét, oly' fok híres Vitézek között, a' kik az ő idejében meg-erőskettették egész Német Orzágot, és végtéig egész Európát-is.

Én mindenütt az hól útzom, esméretes vagyok a' BETHLEN, és a' Hazámban a' *Miklos* neve alatt, a' Hazánk fő-kasa szerént; a' hól a' Kereszt Nevet a' Familia Neve után főkták tenni. Az Atyám BETHLEN JÁNOS mindenkor a' főbb; Hivatalokat viselte; ugy mint a' Székelyek közt Fő Kapitányságot; a' leg-főbb; ugy mint: Fejér Vármegyében Fő-Ispányságot. Fő Tanatsofsa, Cancellarius volt a' Fejedelemnek, és az Orzágnak; Sok mind örökös mind Fiscalis Jóságoknak (a' mellyekkel főkták a' Fe-

je-

jedelmek a' Hazájokhoz hívséges fől-gálattal viseltetteket jutalmazni) vólt birtokosfa. Természeti nagy éfzfel, nagy által-látáfsal bírt; és tudófsabb-is vólt az akkori Erdélyieknél; A' következése ezen Történetnek jobban meg-fogja esmértetni az ő tulajdon-ságait és Charactereit.

Az Ifjuságomnak elsőbb éftende-^{1659.} it töltöttem az Atyám egyik Kastélyában, az nékem rendelt Tanítóim alatt, az honnat-is éppen akkor jöttem ki, a' midőn Erdély Ország a' leg-nagyobb zürzavarba keveredett, a' Második *Rákotzi* ki-mondhatatlan nagyra való vágyódása által; és a' mellyet az ő vakmerősége most-is okoz. Ez a' Fejedelem az Országot, mind külső mind belső tsendefségére-nézve, épen, és virágzó állapotjában vette által, nagy kintsel bírt, mellyet nékie az Atyának helyyes gazdálkodása szerzett,

és

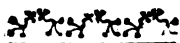
1659 és a' mi több, a' két Olá Ország-is
 hatalma alatt vólt; de hamar ezen
 ferentséitől meg-vakittatott, meg-
 gondólván, hogy az előtte lévő Fe-
 jedelmek közzül *Bátori István* a' Len-
 gyel Királyságra ki-hivattatott. Lát-
 ván hogy mostan azon nagy Ország
 nagy zürzavarba vagyon; hogy *Ka-
 simir* Király némely Palatinusoknak
 factioji által Silésiának határaig ker-
 gettetett, a' kik-is 'a' Svetziai Ki-
 rálytól hat vagy hét ezer katonákat
 magok segítségére kérvén, és egy
 néhány párt-ütő Kozákoktól hivat-
 tatván hogy Lengyel Országba bé-
 mennyen, vellek magát egyben tsa-
 tólná; mind ezek az okok nagy hir-
 telenséggel arra vették, és velle el-
 hitették, hogy ha csak egy hatalmas
 fereggel meg-mutáttya magát Len-
 gyel Országban; azonnal minden né-
 kie térdet hajt, és valóságos Ki-
 rályának fogja esmérni. És így an-
 nak

nak megfontolása nélkül, hogy val-^{1659.}
lyon a' Fényes Porta (a' melynek
Erdély adozója vólt) helyben hagy-
ja-e e' fándékát; azt sem gondól-
ván meg, hogy a' Vallása külömbö-
zik, a' Lengyelektől bé-vett Vallás-
tól, és hogy ezen Respublicaban lé-
vöknél leg-betsefsebb a' szabad Ki-
rály válaftás, a' kit-is inkább tsak
mind Vezéreknek, hogy sem Urak-
nak kívánnak esmérni, és így egy-
ben gyűjti minden hadi népét, hogy
képzelt tzélját elérhesse. Erdély-
nek minden Nemes Ifjai bizván a'
hazouba, a' mellyet a' Fejedelem a'
győzedelemből ígért, hanyott-hom-
lok követték; úgy hogy 25. vagy
30. ezer emberből álló sereget fel-
állitván, minden ágyuit a' mellye-
ket a' fély-béli erősségekből-is egy-
ben gyűjthetett, ki-vitetvén, minden
tétovázás nélkül Lengyel Orzágnak
vette úttyát seregével. A' dólgot

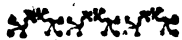
1659. mezzebebről által látó Erdélynek Nagygyai helyben nem hagyták ezen fándékát, látván ez által az Országot minden erejétől meg-fosztva; és így mindennek, akárki tsak akarna, puftulására, és el-foglalására ki-tétetve lenni; nem-is titkolták magok vélekedéseket; de a' Fejedelem már nagyobbban bé-vólt véve maga fándékának helyességeről; mintsem hogy ilyen okos és hafnos tanátsoknak engedett volna. Bizom a' Historikusokra ezen feren-tsétlen Hadnak le-írását, a' melyben ezen feren-tsétlen Fejedelem, a' leg-főbb feregét (a' mely valaha Erdélyből ki-mehetett,) réz-fzerént el-fökés; réz-fzerént éhség, és nagyobb rézin a' Tatárok által fana-félt való el-félyeftése által; el-vez-tette, a' kik tsak rabságra tiz ezer-nél többer vittek Krimiába; tsak azt emlitem, hogy ezen feren-tsétlen

Feje-

Fejedelem hűz vagy harmintz Udvari 1659.
embereinél többet vizíza nem hozha-
tott Hazájába azon szép és váloga-
tott seregéből; és szerentsétlenségé-
nek meg-tetézésére vizíza jöven Ha-
zájába, értette, hogy a' Törökök
nyilván ellenségeinek jelentették
magokat; és hogy a' Fényes Porta
végső parantsolatját küldötte légyen,
hogy ötöt a' Fejedelemségtől min-
gyárt meg-fofzák, és helyyében más
Fejedelmet válaízzanak, fenyegetvén
az orízágot végső puíztuláíssal, ha
ezen akarattyát nem tellyesíttik.

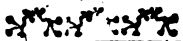
Ezen szerentsétlen Fejedelem meg-
lévén fofzva seregétől, pénzétől,
's látván, hogy a' 'Török' parantso-
lattyá, és fenyegetése rajta bizon-
nyal bé-tellyesedik; kéntelen vólt
a' félvéíznek engedni; és hogy ha-
záját az el-kerülhetetlen el-veíztéstől
meg-menthesse, el-vonta magát a'
Magyar Orízágbán lévő Örökségeibe:

1659. láttzatván a' *Rédai Ferentz* Fejedele-
lemnek való válaftásában-is meg-
nyugodva lenni.

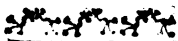
Az én Atyám (a' kit-is Krakko-
viában Lengyel Orzágnak Fő Város-
sában, a' mellyet a' Svekusok *Ráko-
tzinak* által adtak vólt; Kormányo-
zójának maradván) vízfá jött Er-
délyben, abban az időben, midőn a'
Fejedelem már el-fánta magában,
hogy az Hazájából ki-mennyen, tud-
tára adta a' Fejedelemnek helyes o-
kait, mellyek ötet kénferítették e-
zen réa bízott városnak, a' Lengye-
leknek való vízfá adására.

Meg-értvén az Atyám a' hírek-
ből-is, tulajdon magától a' Fejede-
lemtől-is a' kénferített el-menetelet;
nagyon és fívesen fájlalta; annál-is
inkább, hogy el-veftvén egy oly' Fe-
jedelmét, a' kihez nagy fzeretettel és
hűséggel viseltetett; nagy bofzu-
sággal azt-is látni kéntelenített,
hogy

hogy nem ő, hanem más vézi a' Fe-^{1659.}
jedelem bal fzerentséjének hafnát.
Az ő nagyra való vágyódása hize-
kedve el-hitette véle, hogy az el-
sőségre *Rédai Ferentznél* mindenkor
érdemesebb, füzletésre hozzá hason-
ló; de bizonynyal több érdemei, és
tapasztalásai lévén; mint annak.

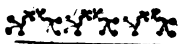
Nem-is fokáig udvarolta az újj Fe-
jedelmet, el-vonván magát a' maga
Kastélyába, a' hól én voltam, egye-
dül a' maga Házának kormányozá-
sára adta magát; rendeléseket tévén
a' jófágainak meg-tartására és job-
bitására, a' mellyek-is a' Lengyel Or-
szágban való mulatásával finte vég-
ső pufztulásra jutottak. Különös
fzorgalmatofsággal vólt nevelésem i-
ránt, mint egy a'hoz jól értő em-
ber, és jó Atya; a' Déák Nyelven
kívül, a' mellyet már tudtam; kíván-
ta, hogy a' Török és Német Nyel-
veknek vóltaképpen való meg-tanu-
lásá-

1659. lására, különösen adjam magamat. Által látván mint nagy elé látásu ember, hogy Erdély határos-lévén ezen két nagy Birodalmakkal, ezen két Nyelv. el-kerülhetetlenül fűkséges egy oly' fűletésűnek; mint én vagyok, a' kit-is fel-tett zándékkal, a' leg-főbb hivatalokra, és tiztségekre méltónak nevelni akart, Hazájának.

Az alatt, hogy én ilyen illendő dolgokban foglalatoskodtam, az Atyám (a' ki meg-nem vólt elégedve a' *Rhédei* Fejedelem' Kormányozásával) Levelet vett *Rákotzi* vólt Fejedelemtől, a' ki-is kérte, hogy puhatolódná-ki a' Nép' zándékát, ha vallyon réa állana-é az ő vizfá menetelére. (Nem sok Fejedelmet láthatni, a' Fejedelemségből magános életre menni a' nélkül, hogy meg-ne emlékezzék el-tűnt Nagyszágáról, 's ez okból inkább réa fánnya magát minden vezedelmes és

ne-

nehéz dolgoknak véghez vitelére; mintsem ilyen szerentsétlenségnek ^{1659,} környül-állásaiban továbbra maradjon, a' melyben magát képzelⁱ lenni) *Rákotzi* meg-erősítettett maga fándékában az Atyámtól vett válfázzával; hogy vízfűza jövedele által minden dolgok bizonnyal meg-változnak, remélvén, hogy ő-is ez által alkalmatosságot nyer magát szükségessé tenni, magát a' leg-főbb Hivatalra segiteni.

Rákotzi nem fokára halasztotta fándékának bé-tellegesítését; bé-jövéen Erdélyben a' maga Magyar Országai Jofágaiból egyben fedett néppel, el-foglalá minden ellent-állás nélkül.

Rhédai nem fokáig kérette magát, hogy a' Fejedelemségről le-mongyon, a' mellyet úgy-is igen bajosan tartott volna meg. — (*Rbedei* igen felid, minden nagyra való vágyódás nélkül való ember vólt, a' ki-is majd

1659. majd csak nem akarattya ellen vá-
lasztatott Fejedelemnek; mellyért
nem-is lehet, nem fokára történt ha-
lálát a' Fejedelemség' le-mondása bá-
nattyának tulajdonittani)

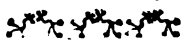
Ezen újj bátorságos tselekedete,
nem sokáig lévén el-titkolva a' Fé-
nyes Porta előtt, *Suliman Basa* a' Bu-
dai Vezér csak hamar parantsolatot,
vett, hogy *Rákotzit* Erdélyből, és a-
hoz tartozó minden Tartományá-
ból ki-kergesse; vakmerőségéért
meg-is büntesse. — és parantsólt
hogy újj Fejedelem' választás legyen;
mivel *Rhédei* úgy-is jó akarattya-
ból mondott-le arról; de a' Budai Ve-
zér annyira el-lévén hitetve azon
félelemtől, melly fokott uralkodni
a' Törökök' nagy hatalmának csak
hallásával-is, hogy el-mulatta maga-
val elegendő népet hozni, hogy a'
nagy *Sultán* parantsolattyát véghez
vihesse, elegendőnek ítélvén a' *Sul-
tán-*

*rá*nnak csak barantsolattyát-is arra, 1659. hogy *Rákotzit* az Országból ki-kergetse. — De ez ötet megelőzván, meg-támadta azon híres szoroshelyt, a' mely régentén annyi bajt okozott a' Romai Vezéreknek, és hadaknak, — könnyen-is erőt vett rajta, semmi — vagy igen kevés elvert-állást találván; ezen kis ferenctséjét *Rákotzi* háznára akarván fordítani az újra Fejedelemségre való válaftatására, a' Vezértől kívánta, hogy ezközölője légyen a' Portával való meg-békéllésében; Követet-is akarván küldeni a' Nagy Urhoz, a' ki által a' Rabokat-is, a' melyeket a' Budai Vezértől el-fogott; vízfű küldhesse, és újra annak megváltozhatatlan hűségét, és engedelmet nevében ígérjen, és fogadjon.

Ezen követtség annál-is inkább vezedelmes volt; mivel *Rákotzi* már nem esmértetett Fejedelemnek a'

Tö-

1659. Törököktől, és Feje-is meg-volt már
 ítélve; és hogy a' Nagy Vezér-is
 már zeméllyesen egy nagy roppan-
 tott táborral közelített azzal a' fel-
 tétellel, hogy magának érdemet fe-
 rezzen, a' Nagy Ur előtt, parantso-
 latja bé-tellyesítésében. — Ezen kö-
 vettséget fel-vállalni leg-első volt
Bánffi György, a' ki nem akarta, az
 édes Atyám hasonlóképpen — de
Barssai Ákos, vagy az okból (hogy
 a' vezedelmet, és a' dolognak tör-
 ténhető rof ki-menetelét által nem
 látta; vagy pediglen már előre
 meg tette fándékát) jó fízel fel-
 vállalá. Mig ő úttyát folytatta vól-
 na; már nyóltzvan ezer Tatárok ke-
 reftül jöven az Havasokon, és Er-
 dökön; a' mellyek Erdélyt bé kerit-
 ték, 's el-féllýedvén az Országban,
 mindent tüzzel vérrel el-borítottak,
 és le-irhatatlan pufztulást, károkat
 okoztak, a' mellyeket ezen szép és
 gaz-

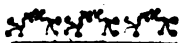

gazdag Tartomány mostan-is még 1659.
érez. —

Bartsai Ákos ezen vezedelmes követtséggel megterhelve, elől találta a' Nagy Vezért, hét vagy nyolc nap melleségre Erdélynek felítöl, eleibe terjesztette nékie követtségének okait; de nem nyerhetett más választ ennél: Térj vissza. — mondván a' Nagy Vezér — Térj vissza Hazádba — a' Tatárok már ottan vannak: magam-is rövid idő alatt benn lézek ezen roppant sereggel, melyet te-is láthat; megkérte a' kőkötséget; *Rákotzit* ki kergesétek, és tégedet választanak helyébe. Fejedelemnek. Csak ezek menthetik meg Országokat a' végső pusztulástól, és az egészen való elvesztéstől — *Bartsai Ákos*nak bizonyoson vissza menetelével bajosan adtak volna hitelt fivainak; de a' Nagy Vezér *Kapigi* Basát melléje rendelte, hogy parantso-

B

lat-

1659. lattyát véghez vitefse, és bizony-
ságul is lenne ezen *Bartsainak* adott
parantsolattya' valóságáról.

Rákorzi látván tehetetlenségét, el-
lene jött oly' nagy erőnek ellent ál-
lására; újra kevés *Hadával* ki-ment
Magyar Országra; oly' fel-tétellel
mindazonáltal, hogy minden jöven-
döbéli elő-adandó jó környül-állá-
sokat ismét hafnára fordithassan,
és az *Hazájába* újra bé-jöhefsen.—
Az *Atyám* nem titkolhatta bánat-
tyát, hogy oly' követtséget meg-ve-
tett, a' mely *Bartsai Ákoff* Fejedelem-
ségre segitette; Tehát minden ere-
jét meg-vetette, hogy az *Ország-
Gyűlésin* válaftását meg-gátolhassa,
protestálván, hogy ez halhatatlan do-
log, és soha még eddig nem-istör-
tént, hogy a' *Törökök* nevezzék ki
az *Erdélyi Fejedelmet*, meg-tartván
mind eddig az, Haza a' *Fejedelem*
válaftásában való szabadságot, mind
ezen

ezen ellen-vetéseknek mindazonáltal, 1659,
 semmi házna nem vólt, a' veze-
 delem-is jelen lévén, a' Tatárok
 a' Helységeket pusztitván; a' Tö-
 rökök-is az Orzágnak már ka-
 puján lévén, engedelmeskedni kel-
 letett. — *Bartsai Ákos* tehát Fejede-
 lemnek kiáztatott; vagy-is inkább ki-
 hirdettetett; az Atyám, a' ki ennek
 ellent nem állhatott, aztat kívánta,
 hogy a' Nép a' *Bartsai*' hűségére tsak
 azon fel-tétel alatt eskügyjék; ha
Rákotzi vízfű nem rétetődnék, és ha
 a' Haza a' mostani zürzavárból le-
 tsendesedvén, az Ország helyben
 hagygya, és meg-erősíti ezen vála-
 zását. Ezen Politicája az Atyámnak
 nem tzelozott egyébre; hanem hogy
 Nemzetéhez való hűségét meg-mu-
 rassa, és a' Rendeknek (a' kik azon
 kívül-is féltették szabadságokat, és
 Privilegiumokat) a' Barátságokat, és
 ziveket meg-nyerhesse,

B a

Mi-

1659. Mihelyest ez a' válaftás (ámbár erőltetett) meg-lett, a' Törökök mind ki takarodtak Erdélyből, megelégedvén azzal a' nyereséggel a' Nagy Vezér, hogy Jenőt és Lugost, két tekintetre méltó helységeket, el foglalhatta, hozzá kaptsólván a' Kárán Sebesi kis Tartományt-is, a' mely-is azon a' főrofságon túl van, a' mellyet Vas-kapunak neveznek, mely helységeket a' Nagy Urnak Uradalmához is kaptsólta, beléjek helyheztervén egy rézit Népének Téli szállásra.

Kötelesnek tartottam Afzonym! magamat, a' következő Történeteknek fundamentumául, ily' hoífa-son ezen dologba belé ereízkedni; és hogy jobban meg-esmértessem mik lettenek légyen a' valóságos okok, a' mellyek engemet az egész életemnek folyásában mindenekre öíztönöztek; mert a' Világra való bé-lépésemet

met, tsak a' *Bartsai* Erdélyi Fejede- 1659.
lemségre való válaftásával kezdet-
rem. A' Tatároknak az Hazánkba
való el-féllýedése (a' mint már fel-
lyebb is meg-mondottam) kénfzeri-
tette a' Nemeseket a' bé-kerített vá-
rosokba magokat bé-vonni, az hól
vagyonok, 's Házok' népei mentebbek
lehettek ezen vad Népnek kegyet-
lenségétől; mint tulajdon Kaftélyok-
ban, és lak'-helyekben; tehát a' vá-
rosok ezen alkalmatósággal népe-
febbek lettek; annál-is inkább Seges-
vár; mivel az Ország' Gyűlése-is o-
da lévén rendelve, a' mely is fá-
mosabb volt, mint mászor; mivel
mostan a' Hazának meg-tartása; és
az új Fejedelem' válaftása; vagy-is
inkább helyben állítása volt a' fő
Tárgy; mihelyest e' meg lett, és a'
Tatárok-is magokat a' Hazából ki-
vonván; — *Bartsai* Fejedelem, hogy
a' Neméseknek fíveségét, és-a' Nép-

1659. nek fzeretetit annál-is inkább meg-
 nyerhesse; rendelést tétetett, egy kö-
 zönséges víg Inneplés' fenn tartásá-
 ra; de mivel ennek hoízas le-írásá-
 ban tám nem is gyönyörködnél, Af-
 fonyom! meg-elégfem tsak azt tud-
 toda adni; hogy a' mi Affzonyaink
 ilyen multságokban nem sok részt
 véfnek; az Affaltól jókor el-men-
 nek, és vízfá sem jönnek az ilyen
 gyülekezetnek helyére, a' mig a'
 tántz el-nem kezdődik, a' mely-is
 többnyire mindenkor követni szokta
 az ilyen majd nem tsupán tsak Bak-
 husnak fentelt mulattságokat; a' mely
 a' Fejedelem' vendégsége után tar-
 tatott, ilyen módon ment véghez,
 a' mint mostan néked le-írom, és a'
 mely nem különbözik minden más
 ilyen mulattságoktól; a' mellyekben
 azolta, jelen voltam.— A' mi tán-
 tzunk nem egyébből áll; hanem egy
 pompás magát logatásból; minde-
 nik

nik kezén tartya egymást;— az el-^{1659.}
ső vezeti az egész sört. Kezdődik
igen pompás, és lafsu lépésekkel, an-
nakutánna vigabbakkal; és végtére
végeződik egy szaporább lépésű tán-
tzal, és egy néhányzor magokat
meg-forgatván a' Férjfiú két karjai-
val kereftül ölelvén az Afzonyt;
ki nem jöven mindazonáltal a' fél-
kerületből, a' melyben vagynak, úgy
hogy; egy nagy Palotában gyakran
heten, és nyóltzan-is forgattyák az
Afzonyokat, 's az alatt a' többi még-
is meg-maradnak a' fél kerületnek
rendiben. A' Fejedelem el-kezdvén
a' Tántzot; a' nagyobb része követi:
a' fakállás véneken kívül; — mel-
lyet itten mostan-is nagy tífzelettel
viselnek; és így az Afzonyok egy-
ben elegyedvén a' Férjfiakkal, 's egy
tágos palotában tántzolván, jobban
ki-mutathattyák kellemetefségeiket,
és furtsaságokat a' számos nézők e-

1659. lött. — Én az egész álló nap foglalatoss voltam a' Fejedelem körül való szolgálatban, és mivel csak mostan jöttem vala az Udvarhoz, csak ő volt minden foglalatosságom; femeim-is csak réá voltanak függesztve. — Ifjú és még tudatlan lévén, azt tartottam főbb kötelességemnek; de a' tántznak (a' mely leg-érzékenyebb mulartsága az én időmbelieknek) alig érkezett el az órája; tehát én a' tántzoló affzonyokat megakartam egyről egyig különösön szemlélni; de óh! mely drágába került nékem ez a' kívántsóság! — mert az életemnek leg-zebb napjainak szabadsága' el-vezésével fizettem-meg; mert csak hamar mint-egy kemény villámlásnak fényétől, femeim megilletődtek egy mint-egy 14. vagy 15. éftendő személynék szépségétől, a' kinek-is termete nagyobbatska a' közép szerünél; — kartsu, és a' ki az
 én

én ítéletem szerént leg-zebben, és^{1659.}
kellemetesebben-is tántzolt mind a-
zok között, a' kik ezen Gyülekezet-
ben jelen voltak. — haja szép feke-
te — ábrázatja ki-mondhatatlan fe-
jér. — Ezen két ellenkező fínek új-
jabb kellemetességet adtak ezen szép
Személynek; femeiből (a' mellyek
tellyesek voltanak ugyan tüzzel)
láthatni lehetett még-is oly' femér-
metességet, nyájasságot; hogy le-
hetetlenség volt annak ellene állani;
a' szája kitsin — ajakai pirosak; —
fogai szép rendel fejelek; — álla ke-
rek. Mind ezek az ékekségek meg-
találtattak az ő kerek inkább, mint
hozzu ábrázattyában; mind ezek
mellett az Ifjuságnak kellemetes,
és természet-szerént való fíne, tekin-
tete, és kellemetessége, a' mellyet
az ember inkább képzelhet; mint-
sem le-írhat; — nyaka szép kerek;
és ámbár az, és mejje-is sok hól-

1659. miktől el-vólt takarva, könnyen lehetett itélni, hogy azok-is oly' tökéletesen vóltak teremtvé, mint egyéb tagjai.— Én ugyan le-irtam néked valamennyire az ő természet; de elégtelen vagyok a' több rézeit külön külön, a' mellyek egy tökéletes szépségre, és az egész világ előtt álmélkodásra ötet méltónak tették, le-rajzolni. — Nem fokára megtudtam, hogy ezen fzeretetre méltó fémély az Ország Tanátsos *Bánffi 'Sigmund* Léánya *Agnes*;— a' mig a' tántz tartott femeimet le-nem vettem róla;— csak ötet néztem, a' többire nem-is ügyelvén — és az alatt mig femeimet rajta legeltettem, ezer gondolataim vóltanak; a' mellyek mind ezen szép féméllyel való egyesülésemre tzelóztak; a' mi állapotunknak, — időnknek egyenlősége; úgy tetfzett, hogy mind meg-egygyezzenek a' jövődöbéli egyesülés-

sülésünkre ; és semmi akadályt által, ^{1659.}
 nem láthattam, a' mely ezen kívánt
 tzelomnak ellent állhatna ; — Már an-
 nyira-is bé-voltam telve ezen ujj ér-
 zékenységgel, hogy nem-is kép-
 zelhettem ellenkezöt. A' magam
 fzeretete (tulajdona minden Ifiúnak)
 rézemre lévén, el-hitette velem tel-
 lyes bizodalommal, hogy méltóvá
 lehetek zeméllýéhez. — Ha mulathat-
 lak téged' Affzonyom ! akkori igen
 Ifjú voltom' gyengeségivel, így gon-
 dolkodtam : Ha ő szép termetű, úgy
 tetzik, az enyim sem alább való ; az
 én femeim-is oly' szép feketék, és
 nagyok, mint az övé ; az orrom u-
 gyan horgasabb ; de az nekem nem
 illetlen, — a' szám sem igen nagy, ab-
 rázatomnak híne Férjfiúhoz illendő —
 Ezem-is csak van ; a' mint mások-is
 tartják, tehát miért ne találhatna ő
 egem' oly' fzeretetre méltónak, mint
 én ötet szépnek ? Illyen aprolékos
 dól-

1659. dőlgekkel, a' mellyek az én képze-
 lödésemnek hízelkedtek, töltöttem-
 el az időt; a' míg az első tántznak
 vége lett,— Az Erdélyi Afzónysá-
 gok, valamint mindenkor, úgy az il-
 lyen mulattságban-is nagy fémérme-
 tessel fêmeiket le-függeztve tar-
 tyák, de mivel a' tántzban fükséges
 hogy a' Férjfiakra vigyázzarak; te-
 hát ez ad alkalmatosságot a' vélek-
 való társalkodásra, és még annál in-
 kább a' Tántz' meg-fünése között —
 Én-is közelgetni kívánván az Ifjú és
 szép Ágneshez, refkettem, és botor-
 káztam, úgy hogy alig vehettem — —
 lélekzetet-is, és mentől inkább igye-
 keztem előre menni, hogy hozzá-
 ja közelithesek; úgy tetézett, hogy
 annál inkább hátrálok; végtére egy
 oly' fív-dobogás jött réám, a' mil-
 lyent még soha életemben nem ér-
 zettem—Egy néhány fempillantások-
 ig mozdúlhatatlan állottam, a' nél-
 kül

kül, hogy helyyemből el-mehettem volna;— végtére reá vettem magamat, és alig tettem négy lépést a Palotában, hogy hozzája közelíthetnék: hát látom egy szempillantás alatt körül-vétettette ezen Gyülekezetben lévő, tekintetre méltóbb főmellyektől.— A' Fejedelem maga sem tartóztathatta-meg-magát, hogy tizteletére ne-mennyen; és leg-elsőnek látzott az ő méltó szépségének, és érdemeinek dicsérésében lenni. Egyzeribe egy nagy kedvetlenségbe estem, és mintha előre láttam volna mind azokat a' ferentsétlenségeket, és kinokat, a' mellyeket nékem a' Fejedelemlnek feretete jövendőben okozni fog.— A' kedvetlenségből a' féltésnek érzékenysége annyira el-ragadott: hogy alig tartóztathattam-meg magamat azon tizteletben, mellyel az helynek tartoztam, az hol voltam, és azon nagy ér-

1659. érdemű zemélyeknek, a' mellyekből állott az a' Fejedelmi Gyülekezet; — kereftülrontottam mindazonáltal oly' vakmerő módon a' sokaságon, hogy bámulást okoztam mind azoknak, a' kiket el-tazítottam. De midőn már módom, 's alkalmatosságom lett volna a' vele való befélgetésre, a' mellyet annyira ohajtottam, oly' bátortalannak és éppen külömbözőképpen találtam, vagy érzettem magamat a'hoz-képest, a' mint annak-előtte kevés zempillantásokkal voltam, hogy bizony nem tudom találhattam volna-é oly' főkat, mellyekkel csak leg-kifsebb réfit-is ki-mondhattam volna, a' miket akkor a' szívemben érzettem. — Ekkor látta őtet a' Fejedelem, valamint én-is leg-elsőbbfer; magamnak mindenkor elmésen hízeltkedvén, nem-is álmodtam az ő mostani nagy méltóságáról, nékem úgy tetézett hogy

ő

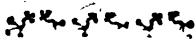
Ő sem mondhat nékie többet; és e-^{1659.}
gyebet, a' mit nékie más-is mond-
hatna,— és azt képzeltem magam-
nak, hogy én vagyok csak egyedül
oly' szerentsés a' fok ditsérői közül,
a' ki az ő ditséretinek hafnát vehet-
ti.—És minden feleletire ezen tífze-
letre méltó *Ágnesnek*, mellyet leg-
nagyobb szemérmertességgel, és kel-
lemetes ekes nyájassággal tett; egész-
len el-vóltam ragadtatva.— A' má-
sodik Tántz el-végeződven, a' Fe-
jedelem el-vivé a' szép *Ágnesst*, hogy
az harmadik tántzot el-kezdje. Min-
den jelen valók tapsolva jelentették
örömeiket ezen válaftásában, csak én
egyedül a' leg-nagyobb bánatot —ér-
zettem;— De mit-is nem érezhet-
tem én Afzonyom? abban a' szem-
pillantásban ki lévén tétetve mind
azokra, a' mellyeket a' féltésnek ér-
zékenysége okozhat; hány-féle ir-
tóztató Kimérákat fel-tételeket nem
tsi-

1659. tsináltam magamban az alatt az idő alatt, mellyen ez a' tántz tartott? minden vérem az Ábrázatomba há- gott, és annyira meg-zavarta látá- somat: hogy lehetetlen volt nekem semmit-is látnom és hallanom, a' míg ezen tántz tartott: el-végezöd- vén, ezen szép Személy vízfűz ment a' helyére, az hová-is a' Fejedelem ötet vezette, sügván-is valamit né- kie; de oly' lassan, hogy senki sem érthette; 's más-felé el-fordúlt töl- le. Az Örömem, mellyet okozott a' Fejedelem' tölle való el-távozása, nem-volt sokáig tartós; a' fokaság mingyárt körül-vévén, mindenik leg- nagyobb czétséginek ki-jelentésivel kívánt nékie tisztelettel áldozni;— hi- zony tovább-is alkalmatlankodtatott volna; ha újra a' tántzhoz nem-kez- dettek volna;— Háznomra akarván tehát fordítani ezen szerentsés alkal- matosságot, igyekezetemben oly' fe-

Éreintsés voltam, hogy leg-előbb
 én nyújthattam kezemet 'ezen szép ^{1659.}
 Személynek. Már ekkor az öröm-
 nek leg-főbb pontyán voltam, 's i-
 gyekeztem-istöllem ki-telhető-kép-
 pen leg-jobban tántzolni; a' leg-zebb
 Magyar öltözetem volt, a' mely tsak
 lehetett: Tsizmám Lévantai kor-
 doványból, leg-zebb munkával készült
 ezüstös kis farkantyukkal; a' Dól-
 mányom volt halovány test-fínü posz-
 tóból, gomb-ház finorja vert arany
 fonalból;— arany kék és fejéren
 meg-zomántzozott gombokkal;— az
 Övem-is kék selyem, arany, ezüstel
 készült gombok — a' Kalpagom lang-
 fín bársonyból, nufstal prémezve,
 és ebben egy forgó, melyben Kere-
 tsen tollak voltak. Látod Afzö-
 nyom! ilyen volt az én Bálhoz
 készült öltözetem, a' mellyel tudom
 nem élnének; vagy nem öltözödné-
 nek Frantzia Országban az ilyen al-

C

kal-

1659. kalmatofságban ; ezen öltözetnek módgya éppen ellenkezőleg lévén a' Frantziákéval ; de akár-mint hogy, elég jól öltözve lenni gondoltam magamat, hogy tefsem az én Szépemnek, a' kinek kezemet nyújtottam a' tántzra ; és a' kiben én jó vélekedést akartam zemélyemről a' furtsa tántzolásommal-is okozni ; 's úgy tetűzett nékem, hogy nékie is hasonló-képpen valami kevés kedve ereűkedett meg-mutatni, hogy nem kevesebb hajlandósággal kíván tántzolni. Minthogy ő minden más Afűzönyságok között leg-kellemetefebben-is tudott e'hez, a' zemeim eléggé ki nyilatkoztatták nékie az én nagy örömemet, és hozzája való hajlandóságomat ; de mely nagy el-ragadtatásban találtam magamat, a' midön a' forgatásban (a' melynek módgyáról már fellyebb szóllottam) karjaim közzé foritottam, oly' Ifjú-

júnak kellett annak lenni, a' kiez-
meg-foghattya, mint én akkor vol-^{1659.}
tam, 's ezt csak a' minden akadály
nélkül való fzeretet, 's evel való es-
mérettség, és értelem foghattya-meg.
Az én ortzám oly' közel jöven az
övéhez, tsak a' tiztelettartóztatott
meg, hogy lopva meg-nem tsokol-
tam. Annak-utánna meg-vallotta ma-
ga-is, hogy abban a' fempillantás-
ban észre vette femeimből, és a' kar-
jaim közzé való forittásomból, hogy
feméllye nagy érzékenységet oko-
zott légyen fivemben.

A' Tántz el-végeződvn, jónak i-
télttem, hogy femélyem' meg-esmé-
résére-nézve valamely kevés kedvet
okoznék, és hogy nékie ki-nyíltat-
koztassam, mit érezek iránta fivem-
ben. Az én fzeretetem hevesebb volt,
hogy sem én ezen fándékomat bé-
tellyesíthettem volna; tehát bátor-
ságot vettem különösön nékie ezt

1659. mondani: *Az egész Világ téged dicsér és immád; senki sem-is érdemli ezt méltóbban.* De nem találhatik egy-is ezen Gyülekezetben, a' ki határozottabban érezze kellemetességének okozásait, mint én, a' ki téged' mostan leg-előbbör látott. Ezekre el-mosolyodván minden felelet nélkül viztá ment az Afzónyságok közzé, az hól leg-több fám-mal voltak.

Akármely Országban is az ékecségek, tzifra öltözetek érzékenyítik az Afzónyi népet; és ámbátor Erdélyben nintsenek még ahoz minden alkalmatosságot mint Frantzia Országban, és a' fok módinak külömbb-külombb-féle változtatása nem oly' gyakorta eshető (bár mostanról-is azt mondhatnók) mindazonáltal egyik a' másiknak öltözettyinek módgyát femezzen meg-visgálni, és az a'hoz való leg-jobb izlésnek módgyát megtartani

tani el-nem mulattyák; fíntúgy úgy 1659.
mint akármely Europai udvaroknál.
A' szép Ágnesnek-is öltözete nem
vált ment a' vizsgálástól; de az va-
lójába nem okozott egyebet; hanem
hogy tsinofsága, és az öltözetben
való jó ízlése annál-inkább ditsértes-
ség; vagy magasztaltság;— mind-
azonáltal nem tudom; vallyan nem
a' meg-külömböztetésnek jele-é, mel-
lyet a' Fejedelem eránta mutatott,
ki-választván ötet a' többiek minde-
nik közzül, a' kik ezen gyülekezet-
ben jelen vóltanak, nem vólt-é va-
lamily kis oka ezen Politikájoknak?
de akármí oka lett légyen-is; elég
az; hogy a' feje bé-vólt fedezve tu-
lajdon szép nagy hajával, mely-is fé-
pen egyben lévén fedve, a' Fejének
hátsó részén nagyobb, vastagabb,
és magosabb konty vólt tsínálva;
mint rend szerént a' mi Erdélyi Af-
fönyságaink szoktak viselni, a' kik

1659. inkább kedvellik a' kisebbet és alacsonyabbat;— a' Fején vólt egy olyan Kofzoru, a' millyent minden Léányzó Magyar Országától-fogva egész a' Lévantai Tartományig viselnek.— Ezen Kofzoruk vagy az Eftendő részein teremni szokott virágokból, vagy drágán ki-varratva; vagy különböző színű drága kövekből szoktak tsinálva lenni, 's úgy bé-kerittik az egész Fejét, hogy ennek csak a' felső része, és az hajból tsinált meg-fodorított tekertsek, mellyek a' homlok körül állanak láthatók.— A' mi Uri Afzónyságaink Vállat viselnek, mely-is elől bé-füzetik, és testekhez foorittatik, mind alól, mind fellyül egy kis arafnyi hijánofságig;— ez alatt van egy Mejj-tartó, Ezen Válloknak az újjok szok, és karokhoz álló, hasonló Matériából, mind a' Vállok' borítottja; de ezen fellyül még egy ing újjat patyolatból, vagy
 más

más igen vékony Selyem Matériá-^{1659.}
ból akaftanak, mely-is két három
íznvi bőséggel le-ér a' kezek' fejek-
ig; alól meg-lévén prémezve vala-
mely fínü bársonnyal, és hasonló
fínü bojtos rójtal. — Azt-is meg-val-
lom, hogy ezen öltözetnek módgya
nem-is okoz tám annyi kellemetessé-
get; mint a' Frantzia aproléko's pipere-
zések annak, a' ki azt helyye'len ma-
gára tudja alkalmaztatni. — A' mi
Affzonyaink mind ezeken az öltö-
zeteken (mellyeket fellyebb le-ir-
tam) fellyül még hordoznak a' Vál-
lokra kötött, és az övekig érő kis
palástot; vagy mentét, a' melynek
mentekben két felső részait az egyik
kezekkel, a' másikkal tólluból kézít-
tetett (melyben egy kis tükör-is
van) Legyezőjüket tartják. — Mind-
azonáltal ezen öltözetet Ágnesnek
fépsége igen kellemetessé, és jó íz-
lésüekké tette; és akár mint kíván-

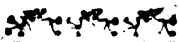

1659. ták-is Afzonyaink fémre venni, fémmit az ellen nem mondhattak.— Azon idő alatt, míg ezen Gyülekezet tartott, fêmeim mind a' szép és kellemetes Ágnesre vóltanak függőztve, 's meg-nem fűntem ötet nézni; de el-kellete válnunk, és nékie is elmenni, a' Tárfaságnak több részeivel; de óh mely nagy erőszakot kellett magamon tenni, hogy ötet ne kövesssem. Nem — Afzonyom! fo-ha életemben annyit nem fénvedtem;— és ámbátor jól tudtam, hogy ötet kísérni nem vólt szabad: még-is nagy hánykódást, és tusakodást okozott nékem.

1660. Ötve fedtem tehát minden értelmemet, és vífka tértem az Atyámnak fállására; a' neve ezen szép Személynek mind fűntelen a' fámon forgott, és nem-is vólt az engem' haza kísérekkel más idő töltésem ezen szép femény tökéletességeitől való

való befédnél, és annyiszor hoztam ^{1660.} újra meg újra elé, hogy egy Nemes Ember, a' ki mind eddig kormányzó volt, könnyen észre veheté, hogy a' érelem már jó módon fézket vert a' szívemben;— A² következő éjtfizaka meg-erősítette ezen vélekedését; észre vette (velem egy szobában hálván) hogy azt süntelen való hánykódással, és vezedelmes nyughatatlansággal töltöttem.— Kötelességének tartotta ezt az Atyámnak tudtára adni, a' ki is látott helyben hagyni ezen szeretemet.— Más nap reggel midőn velle fembe jöttem,— nyájason tréfálódott velem ez iránt; de ezen nyájas tréfájára nem volt más feleletem, csak azoknak hathatóson való elé-fámlálása, a' mellyek engemet ezen szeretetre méltó Személyhez annyira érzékenyítettek, meg-valván, hogy egészen

1660 len magamat szolgálattýára ajánlot-
tam, erös fel-tett fándékom lévén
foha fenkihez magamat le-nem kö-
telezni, tsak hozzája.

Itten nállunk Erdélyben igen Ifi-
antan foktak házasodni.— Az édes
Atyám igen ellenzi ezen fokáft, a'
mely-is meg gát-olja bizonnyal a'
jó fületésü Ifiakban azt a' módot,
hogy magokat alkalmatosfokká te-
gyék a' fületésekhez-képeft valami-
re, el-lévén egézflen foglalva tsupán
tsak a' gazdaság'— Házok'— tseléd-
gyek'— kórmányozásával; meg-nem
neheztelt mindazonáltal fzerelmem-
ért, tudván hogy midön ezen érzé-
kenység minket egy oly' érdemes
fzemélyhez kaptsól, a' mely meg-
érdemli;— véghetetlenül hafnál az
ézfnek pallérozására, és kívánófsá
téfi a' leg-nagyobb, és felsőbb dól-
goknak véghez-vitelére, hogy ma-
gát érdemefsé tégye az-elött a' kit
fzeret.

Az Atyámmal való bežélgetésnek ^{1660.} vége sem lett; a' midőn a' Fejedelem ötet magához hivatá; — elisméne; és én azzal magamat a' főbában bé-zártam, hogy tölthessém időmet a' szép Ágnesnek még elmém-ben lévő képzelődésével; és a' kit én oly' hamar meg-sem láthatok, a' mint óhajtanám:— Hány-féle fel-tételeket, bežédeket nem kéžitettem én az első léendő találkozásunkra? Magamban sokszor helyette magamnak feleltem;— mostan képzeltem magamban, hogy nem halgat örömmel;— most hogy engem' kedvetlenséggel meg-vét.— Majd ismét képzeltem: hogy meg-esmérte érdemeimet az ő zeméllyéhez;— akkor nem tudtam millyen főkkal fejezem-ki hozzája háládatofságomat;— millyen jeleit adgyam örömemnek, az ő róllam való oly' jó vélekedésének. De mely irtóztató környü-

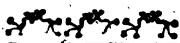
állá-

1660. állásokban találtam egyfzeriben magamat, midn képzeltem, hogy el-
lenkezik az én ohajtásommal;— és
néha ugy el-volta n nyomva a'
fájdalomtól, hogy magamat maga-
mon nem segethetö semmiségben,
femeimnek könnyeiben feredezve ta-
láltam, és ezen mély kábulásból va-
ló fel-ébredésem nem szolgált egyéb-
re, hanem hogy más irtóztatóbbá,
és el-fenvedhetetlenebbe vízfá es-
sem, fel-kiáltván: El-ragadták töllem
Ágnesst. — Az Atyám meg-tiltotta lá-
tását, — ö élet és halál közt vagyon;
kereftül-úfom a' Tengereket, hogy
vízfá hozhassam,— le-mondok az
Atyámhoz tartozó engedelmeiség-
ről, keresem minden módon meg-
előzni halálommal annak a' Szépség-
nek halálát, a' ki nélkül nem akarok
élni, 's nem-is lehet semmi réfem
az életben; végtére két vagy há-
rom órákig ilyen külömbb meg-kü-
lömbb

lőmbe-féle bódúlt képzelődésekkel 1660
küzködvén, meg-esmértették velem,
mely útakat tehet az ember képzelő-
désével, a' midőn el-ragadtatik egy
oly' erős érzékenységtől, a' millyena'
fzeretet. — Az édes Atyám nem képzel-
hette hogy a' fívünknek ezen Ty-
ranusza oly' rövid idő alatt, oly' e-
rőt vehetett légyen fíveimen; a'
mint már valójában lenni tapasztal-
ta; mert másként minden bizony-
nyal oly' próbára ki nem tett volna,
a' millyenre ki-tett; midőn az A-
tyám a' Fejedelemtől vízfűz jött.
Senki sem vólt velem a' fobában,
tsak Szalai, az én Kormányozóm;
hosszám jöven, nékem nevetve
mondá: Jó hirt hozok néked, —
a' Fejedelem véfi Bánffi Ágnes! — Mi-
tsoda újság ez Nagy ISTEN! —
fel-kiálték — Lehetetlen vólt töb-
bet fzóllanom, az ábrázatom egyfe-
riben meg-változott; — el-vefztém
fzó-

1660. Főzatomat, magam' létit, és ájúl-
va le-rogytam a' földre. — Az Atyám
nékem kedveskedni akarván ezzel a'
hirrel, tsak meg-ijedett, látván en-
gemet oly' fomorú környül-állá-
sokba esni, 's már nem gondosko-
dott egyébről, hanem tsak segede-
lemre lenni, — *Szalaival* engem' fel-
emelvén, egy ágyra tettek, az hó-
fokáig magámon-kivül feküdtem,
minden rajtam véghez vitt segedel-
mek mellett-is. Az Atyám meg-tíl-
totta *Szala*inak a' nyavalyám oká-
nak hirdetését, és midőn észre-ve-
te, hogy magamhoz kezdék jöni,
minden embert *Szala*in kívül a' Szo-
bámból ki-küldött, kit-is mellettem
hagyott, de ámbátor én az ájulás-
ból magamhoz jöttem, a' fájdalom
még-is, és a' rémülés, melyet né-
kem ezen fomorú hír okozott, en-
gem' oly' tehetetlenségbe hoztak,
hogy fokáig egy szót sem szólhat-
tam

am. *Szalai* nékem sokszor mondotta, ^{1660.} annak-utánna, hogy ijedtében halálos hidegen veréjtékezett, tartván attól, hogy elmém-is bizonyosan megháborodott;— látván hogy a' formsomról való panaszolkodás helyett (mellyet tselekednem kellett volna) mozdúlhatatlan voltam, az ábrázatom mosolygólag volt.

Végtére mintha a' más világról jöttem volna vissza, kérdém: Hát miért vagyok én ilyen állapotban? *Szalai* midőn éppen felelni akarna, az Atyám bejőve, hogy felöllem értékezzék;— alig jött femeim eleibe, hogy újra azon gyengeségbe bele estem.— Ezen vissza ésésem oly kétség-esésben ejtette az Atyámat, hogy nem-tartóztathatta-meg annak ki-nyilatkoztatását.— Az Atyámnak ezen nagy szív-béli bánattya annyira meg-illeté *Szala*it, hogy kérte az Atyámat; hogy menne ki és vissza

1665 fe jöne, mert én elégtelen lennék jelen-lérét el-fzenvedni a' nélkül, hogy ismét vízfű ne essem ilyen állapotba. — Magamhoz sem jöttem ezen második gyengeségemből; hanem hogy az harmadikban, és ebből ismét másban-is oly' erősben, és hozzáfőn tattóban (mint az előbbbeniek) essem, a' mely-is vezedelemben hozván életemet, nagy bánatot okozott az egész Házunk népének, nem tartván engem' elég erősnek ilyen fok nehéz változásoknak elbirására. A' Házi Szálf Gazdánk egy igen emberséges ember, és nagyon fánakodván rajtam 's alapotomon, ezében jutott, hogy mostana' városokban egy híres 'Sidó Orvos volna, a' ki-is csak most jött vízfű Olá Országból, az hól a' Vajdát *Mibnét* igen nehéz nyavalyából ki-gyógyította, a' kit-is egyátallyában *Leopoldból* Lengyel Országból egy oly neve-

vezetű Palatinus Fő városából hozatott volt ki a' Vajda, és mostan vízfazamenő úttyába van, igen nagyon megjutalmazva a' Vajdától — Elhívák tehát ezen Orvost segedelmemre, kit is *Máténak* neveztek, — sokáig csak nézett, és gyakran tapasztá eremet; de mindenkor észre lehetett venni újabb tünődéseit, tapasztalván újabb meg újabb nagy változásimnak jeleit; nem azért, hogy észre ne vette volna, mihelyt engem' meglátott, hogy nyavalyámat nem egyéb, hanem bizonynyal valamely erős érzékenység okozta legyen; de el-nem hitethette magával, hogy oly ifiú létem ezen érzékenységét annyira vihesse; tudakozá tehát *Szalaitól*, hogy nem tudná-e okát nyavalyámnak? *Szalai* semmit tölle el-nem titkolt, a' mit tudott. Szinte kiraláltam, felele *Máté*; de az Ifiú vóltaért kételkedtem, hogy ezen nagy

D ér-

1660. érzékenységetől annyira el-ragadtathatsz, — nékem hathatós Orvasságaim vagynak meg-gyógyítására, csak hogy forgalmazson rendeléseim teljesíttessenek, jót állok életiért. — Némely Eszentziákkal éltetett, a' mellyek meg-erősítették gyomromat, és ezemre-is hoztak, ámbátor fejem még igen el-volt kábulva ezeknek gözétől. És ezeknek hirtelen való hathatóságának segedelmét biztonnyal tudának tartani lehetett. Az Orvos tudta ugyan, hogy ezen első segedelem nem lesz elegendő nékem. Minekutánna főzatom meg-jött volna, leg-első főzaim, nagy sohajtások után, ezek vótak: *A' Fejedelem el-veksi tebát Ágnes!* Azonnal fêmeim meg-töltek könnyekkel, a' zokogások meg-gátolták főzaimat, és két óránál tovább voltam ezen fájdalmas környül-állásokban a' nélkül, hogy senki-is mérészelt volna en-

engemet ettől meg-gátolni, és hoz-^{1660.}
 zám szállani.— Ezek-után igen nagy
 változást és fel-hevülést érezvén, i-
 talt kértem magamnak. Bizonyos-
 az orvosságok, mellyekkel engem
 éltettek, okozták ezen nagy zom-
 juságomat, és a' könnyeim-is, mel-
 lyeker oly' nagy mértékben hullat-
 tam, ki-fáraztották mejjemet.— Az
 Orvosom, a' ki előre tudta, és óhajt-
 va-is várta ezen következéseket,
 mingyárt egy italt adatott énnékem,
 a' mellyet ő maga készített, és a'
 mely által egészen meg-hivesedtem,
 és ennek kellemetes gözölgései ál-
 tal, a' mellyek mingyárt az Agyam'
 velőire hatottak, nékem tsendes ál-
 mat okoztak, és véretem le-tsende-
 sitették, melyre *Máté Szalainak* mon-
 da: hagyjuk már tsodesen nyúgod-
 ni, jó úton van; az orvosságok haf-
 náltak, és az én mellette való jelen-
 létem nem-lézen szükséges hól-
 napig

1660.

Ez alatt az idő alatt a' Fejedelelem *Ágnessel* való egyben-kelesekén munkálkodtak.— Magához hívta az édes Attyát, ki-is ezer örömmel ráállott, és minekutánna annak akaratyát meg-nyerte, a' maga fándékát az Ország' Tanátsainak jelentette, kik-is mind helybe hagyták, az édes Atyámmal, kit-is akkor Cancellariussá tett, akarván ez-által-is egészen magáévá tenni, hogy annál hívebben főlgáljon; mivel ő leg-jobban-is tudta, és értette-is az Ország' minden dőlgaít, 's állapottyát.— Egy akaratból fiettetni-is akarták ezen dőlgot, és minden haladék nélkül véghez vitetni fűükséges-is volt a' köz jóra való-nézve jó rendelést tenni a' Hazában, melynek Fejedelmévé mostan lett, gondolkodni-is kellett egy rendkívül való adóról, mellyet a' Török Porta akkor kívánt Erdély Orzágtól.— Más rézről
hire

híre volt hogy Rákotzi volt Fejedele-¹⁶⁶⁶
 lem Erdélynek már határ' féllyeire
 bé-jött, és Hadaifok rendeletlensége-
 ket-is tselekefnek; mellyért-is el-ke-
 rülhetetlenül kénytelenítettett a' Fe-
 jedelem ellene menni, és állani, ha
 valahogy bellyebb akarna nyomólni.
 A' Házasági egygyező-Levele tehát
 Fejedelem *Bartsainak Bánffi Ágnessel*
 mingyárt el-kézítettett, tsak az al-
 írása híjjával volt akkor, midőn az
 édes Atyám nékem azon vélt jó
 hírt jelenté, a' mely engemet a' fenn-
 megárt fómoru állapotomban ejtett.
Ágnesnek tsak egy nap engedtetett
 fándékának meg-határozására; a'
 melyre-is ő magát annál könnyebben
 réá vette, mivelhogy még senkihez
 nem volt le-kötelezve, és hogy kép-
 zelni sem tudhatta, sem az én hoz-
 zája való nagy szerelmiemet, mely-
 nek én tsak kevés jeleit adhattam
 azon rövid idő alatt, a' midőn vét-

1666. le különösön befélhettem, sem az állapotomat, melyet nekem okozhatna, az ő nem remélt férjhez menetelének hire, de-meg-is kell az igazat vallani, hogy igen hízlekedő dolog-is egy Ifjú Femély előtt magát a' Haza Léányi közül egy Orfágnak Fejedelem A'fzonyának látni, ő tehát férjhez-is ment, minékelőtte én ezemre jöhettem, és meg-is volt elégedve a' Fejedelemmel, a' kinek-is hozzája való szeretete idővel fint'óly' erőssé lett, mint az enyim, a' mely oka volt minden szerentsétlenséginek. A' Fejedelem nem volt negyven éftendősnél idősebb, közép-férű, de szép kartsu termete, kék fe-mei,— nagyotska görbe órra, vidám tekintete, ábrázattya felid, és bé-vévő,— meg-ért, és fel-találó elmé-jű, de igen titkoló,— És mivel nem volt Fejedelemnek nevelve, és nem-is volt a'hoz soha reménysége, hibá-zott.

1660.

1660. hogy velem annál helyesebben, és okosabban bánhatsan; — az álmomból való fel-ébredésem előtt el-jött az Atyámhoz mondván: Én a' Fiadat a' halálos vezedelemtől mostan ugyan meg-mentem; de hogy a' szívbeli belső érzékenységet oly' hamar le-tsenedesíttsem; mint a' külső testi nyavalyát meg-gyógyítom; töltem lehetetlen; csak az idő; — az el-távozás; vagy Házofság leg-jobb Orvossai az ilyen betegségeknek. Az első bizonyval elébb vagy hátrább hatnál; a' második által nem tudom elérheted-e tzelodat; és ha magadat réa vezed-is, hogy el-távoztasd Fiadat; ezt fiúi alázatos engedelmes-ségből véghez vízi; de a' harmadikat éppen el-kell hagyni; leg alább mostan a' Fejedelem' házofsága egy meg-győzhetetlen akadállyal ötöt most arra venni; tehát csak azon kell gondólkodnunk, hogy mi formálag be-

bezállunk mostan a' beteggel; mert, ezen véle való első bezedünktől függ az ő jövődöbéli élete legnagyobb részének jó vagy bal szerencséje. A' bánat és törődés, melyet nekem a' Fiam mostani állapota okozott; felele néki az Atyám; meg-gátolják ezen dologban az határozásomat tenni; és mivel már réád bízta életét; azt vélem fenkire jobbra nem bízhatom ezen állapotjának el-rendelését-is; mint te réád. — *Máté* kevés gondolkodása után állta, és elejében adá az Atyámnak, ha nem lenne-e valami mód abban, hogy a' Fiának valamely Hivatalt az Udvarnál szerezhethetné; hogy az által alkalmatossága lenne a' Fejedelemin Afzont gyakran látni, és annak főlgálatyára-is lenni. Igen könnyen, felele az Atyám, Az Udvara ezen Hertzeg Afzonynak még nintsen kiállitva; és el-vagyok hi-

1660 tetve a' Fejedelem' részéről, hogy a-
 kármely Hivatalt kéréndék fámára,
 meg-nyerem. *Szalai*, a' ki jelen
 volt ezen befélgetésnél; monda az
 Atyámnak: Én Uram! nem kétel-
 kedem abban, hogy a' Fejedelem ké-
 résedre Fiadat akármely Hivatalra,
 mellyet nékie kéréndék, hó-nem té-
 fái; de mivel a' szeretete, mellyet
 már tapasztaltunk, felettébb nagy,
 és finte olyan Ifjú-is még, mint a'
 Hertzeg Afzony; — félhető hogy az
 érzékenysége igen hamar ki-nyilat-
 kozódik; annál-is inkább, hogy a'
 mellette lévő hivatal; — a' gyakor
 vele való kétel, — Személyének lá-
 tása arra lehetőséget engednek. Én
 úgy vélem, maga a' Fejedelem mel-
 lett lévő Hivatal hasznosabb, és il-
 löbb lesz nékie; úgy-is láthattya a'
 Fejedelem Afzonyt, de kevesebb
 alkalmatossága lézen velle különö-
 sön befélleni, még-is könnyebbsé-
 gere

gére lefz a' nélkül, hogy el-vezesse ^{1660.}
és vezedelembe ejtse magát. Ezen
Tanátsot (mellyet *Máté* is helybe
hagyott) az Atyám követvén azon-
nal a' Fejedelemhez ment, és a' Pa-
loráján álló Nemesek' Kapitánysá-
gát kérte, helybe el-is nyerte. Be-
tsülvén az Atyámat, vagy-is inkább
tölle tartván; ezen utolsó okból
magáévá tenni, minden kegyelmei-
vel, a' mellyek tehetségében állot-
tak, ötet meg-halmozni jónak ítélte.

Az Erdélyi Fejedelmeknek a' ma-
gok 'Test'-örzésekre két Kompá-
niánál több nintsen, az egyik a' pa-
lotás Nemesek, a' másik az udvar-
ló Nemesekből áll; az első a' leg-
jobb Házokból való Ifjakkból, a'
kik-is igen örömmel állanak abba,
hogy magokat a' Fejedelemmel meg-
esmértessék, 's magoknak érdemet
szerezhesenek, mely által jövendő-
ben a' főbb Hivatalokra magokat ér-
demes-

1660. demessé tehetség. Mely okból ezen Kompánia Elöl-járójának mindenkor a' leg-nagyobb tekintetű Személyek közzül téznek. Az-is vólt a' vélekedés, hogy ezen Hivatalt a' Fejedelem a' Harmadik még nötelen Öttsének *Bartsai Mihálynak* fánta vólna; annál-is inkább, hogy ezen Test-örző sereg-is mind nötele-nekből áll. A' másodiknak-is Elöl-járójává mindenkor érdemes Embert téznek, ezek a' főlgáló Nemesek, az alsóbb rendű Nemesekből állanak, ezeknek kötelekségek a' Fejedelemnek ételét az Asztalra vinni, de a' főbb Nemesekből állóknak pediglen, a' Palotásoknak tudni-illik csak a' Fejedelem Személyét illető főlgálatot tenni. Ezen két sereg mindenkor egy Zászló alatt, tudni-illik a' Fejedelmi alatt megyen, — egyik a' Szekerinek jobb, — a' másik bal oldalára mellett. Midőn vadászatra megyen,

gyen, vagy az Országban utazik, 1666
 midőn lovagól, vagy Hadba mégyen,
 mind körülötte vagynak, ötven vagy
 hatvan főből állanak.— hasonlókép-
 pen a' Fejedelem Afzöny mellett-is
 ilyen fámával.

A' fel ébredésemmel leg-első vólt
Szalai, a' kit meg-láttam. Bóldog
 ISTEN! mondám, millyen zavaró-
 dásban vóltam az éjtzaka; oly' erőt-
 len és gyenge vagyok, hogy ki-nem
 mondhatom; de kérlek nékem mond-
 meg, hogy álmodtam-é, vagy pedig-
 len valóság, hogy az Atyám teg-
 nap nékem azt mondotta légyen,
 hogy a' Fejedelem *Bánffi Ágnes* el-
 venné? Ez tsak egy hír, felele *Sza-*
lai, a' mely ez' okból eredett, hogy
 a' Fejedelem tántzba vütte, és nyá-
 jason befélleni látztatott velle, hogy
 el-hitefse hozzája való hajlandósá-
 gát? Félek én, felelék nékie, hogy
 igen-is hamar bé-ne tellyesedgyék;—

és

1660. és hogy csak te nem akarod nékem igazán meg-mondani, a' mit már tudsz. Ha a' Fejedelemnek az a' fán-déka, mondám keményebb hangon, semmi sem tartóztat-meg engem, hogy hozzája ne mennyek, és Ágnes-hez való fzeretetemet ki-ne jelen-tsem. Ha oly' kegyetlen, hogy még-is töllem el-ragadni akarja; azt kívá-nom, hogy együtt létünk-kor esék-meg, és hogy fzeméllye előtt té-gyek nékie áldozatot az életemmel. Oh szép és kedves Ágnes! meg-kell lenni, hogy meg-tudgyad azt a' fze-retetet, mellyel hozzád vífoltetem; és hogy magad meg-ítéljed, ha fé-les e' világon van-e érdemesebb fze-retetedre, és hajlandóságodra, mint én. Mingyárt fel is akartam kelni, de lehetetlen vólt, a' nagy gyenge-ségem minden igyekezetemet sem-mivé tette. Szalai nékem előmbé terjesztette az én kemény hideg le-lése.

lésemet, annak vezedelmét, ha új-^{1660.}
 ra abba vízfá esném; de én ötet
 még inkább vádoltam, és panaszolkod-
 tam az egész világ ellen, hogy ilyen
 állapotba hozattattam; 's ez-által i-
 dőt engedék a' felerető Társamnak
 az én kedves Ágnesem' töllem való
 elragadására. Máré azon szem-pil-
 lantásban jöve-bé hozzám. Ez egy
 nagy és jó tekintetű Ember vólt, és
 valóságos Eskulap' ábrázatu. Né-
 ked úgy mond: Uram egy nehéz
 nyavalyád van, a' mely mostan an-
 nál-is kedvetlenebb, hogy igen haf-
 nos, és illendő lenne néked és az
 egész Házatoknak egészségeseknek len-
 ni, a' midön a' Fejedelem Atyádat
 Cancellariusának, téged' pedig, a' Pa-
 lotás Nemesek' Kapitánnyának tett,
 és ha gyenge vóltod meg-engedné,
 kötelefséged vólna hozzája menni,
 és ezen hozzád való kegyelmét meg-
 köszönni. De én értésére adtam fe-
 jem'

1660. Jem tsóválásával (intésével) hogy a' Fejedeleme nek ezen hozzám való kegyelme nem vigasztal engemet, 's ez-által alkalmatosságot adtam nékie, hogy velem lassan beüzéllyen, mintha nékem valamit titkon akarna mondani. Nintsen-é néked monda, valamely titkos bánatod? Vald-meg nékem bizvást, tapasztalni fogod, hogy nékem vagynak valamint a' testi; úgy fíntén a' szív-béli nyavalyák ellen-is hathatós orvosságaim. Oh felelék én, az én bánatom csupán csak az, hogy meg-nem tudhatom ha igaz-é, hogy a' Fejedelem Feleségül vézen egy Ifju Személyt, a' kit fázforta jobban szeretek, mint önnön magamat. Én örömezt (felele *Máté*) el-mennék helyetted, és végire járnék, de ha te szorgalmatosan tselekfed mind azokat, a' mi ket én néked rendelek, hólnap elég séges-lefel személlyesen ezt megtud-

tudni. — Mingyárt-is ennem hozatott^{1660.}
és annyira vett, hogy az ételtől va-
ló undorodásom ellen-is jotskán bé-
vettem a' tápláló eledelből; és hogy
elmémet el-vegye azon fomorú gon-
dolatoktól, mellyek engemet gyö-
törtek, elé beféllé ő nékem, mi-
módon lett Orvosá. — Én úgy-
mond, Kereskedő voltam, *Leopoldi*
fületésü, Levantban kereskedvén,
Nagy *Kairo* városában főképpen;
egyzer ottan nagy betegségben es-
vén, tudni-illik; purpura hidegben,
ezt okozván a' Napnak felettébb
való hévsége, a' mellyet a' Tenge-
ren való útamban szenvednem kel-
letett. Valamely 'Sidók engemet lát-
ván, egy Arabsot hozának hozzám,
a' kit nem tsak azon Országban; de
az egész világon-is leg-jobb Orvos-
nak mondtak lenni. Idősebb volt
már fáz ektendösnél. (és még en-
nekutánna-is élt több ektendőkig)

E

Ez

1665. Ez hozzám jöven meg-főllita kemény főval, mondván: *Máté* ébredj fel! Ezen favára valósággal efemre-is jöttem, és ő réája tekintvén; Te meg-nem half mondá; és valósággal-is négy, vagy öt tágitó laxáns tseppeket nékem bé-adván, rövid idő alatt nagyon ki-tisztítá gyomromat, és újjra ugyan azon tseppekből annyit bé-adván, keményen meg-izzasztott, 's ez-által úgy kigözülgétteté minden rofz nedvességét hideg-lelésémnek, hogy két óráknak le-folyása alatt egészlen attól meg-menekedtem, és kevés napok alatt egészlen helyre-is állottam. Az én hozzája való háládatofságommal, mellyel hozzája vifeltettem ezen orvoslásért, annyira meg-vált elégedve, hogy egy *Butélia* ilyen eszentziával kedveskedett nékem, mellyet-is azólta tapasztaltam, hogy tsalhatatlan orvofság minden

den nyavalyák ellen, tsak egy né-^{1660.}
 hány tseppeket abból vévén, akár
 minémü nyavállýáknak kezdetén.
 Ugyan ezzel vízfá menetelemkor
 Lengyel Országban Generális *Zulki-*
enskit, már fízte végső óráját oko-
 zó nyavalyájából meg gyógyítottam.
 Arany hegyeket ígért nékem ezen
 Generális, tsak egy findfiátska ilyen
 Eszentziaért; de nékem sem vólt
 már annyi, hogy adhasak belőlle,
 's a' mi több, nem-is értettem en-
 nek kéfíttéséhez. Idő telve, én is-
 mét *Kairóba* útozván,— az Arabso-
 mat ottan találtam, 's nékie hoz-
 ván némely ajándékokat (mellyeket
 kedvesen vett) bátorságot vettem
 magamnak, nékie tudtára adni, hogy
 mely nagyon óhajtanám azon Es-
 sentzia kéfíttésének módgyát meg-
 tanúlni, de mennyire el-álmélkod-
 tam ezen tízteletes Öregnek felele-
 tin: Nem tudom, mondván, mely

1660. esméretlen erőtől, úgy tetűzik, arra
 öftönöztetem, hogy téged' minden
 titkaiban rézfesittselek; de ez meg-
 nem lehet bizonyos fel-tételek nél-
 kül; a' mellyeknek meg-tartását fűk-
 ség hogy nékem, mind-azokra a' mi
 leg-fentebb, leg-felségesebb, és leg-
 tsalhatatlanabb, meg-igérjed. Az el-
 ső az, hogy három egész éftendők-
 ig nállam maradj, 's ez' idő alatt
 a' házomtól ki-se menyj, — a' máso-
 dik, hogy semmit az én titkaimból
 le-nem írű; — és senkivel a' világon
 nem közlöd. — Harmadik az, hogy
 te azoknak el-készítésekben nem élű
 más, hanem tsak Arabiába te, mett
 ferekkel; mert ámbár más Orűág-
 bélieknek-is lehet ezekhez valami
 hasonlatofsága; de bizonyos az, hogy
 a' Napnak ereje másként érdekli e-
 zen réűt; mint akármely máfikát a'
 világnak, 's úgy tetűzik, hogy a' Nap
 arra van teremtvé, hogy itten kü-
 löm-

lőmben éreztetse minden növevé-^{1660.}
nyekben hasznos erejét; mint más
Tartományban.

Ez' titkos Tudománynak meg-ta-
nulására való nagy vágyódásaim ar-
ra vittek, hogy réá álljak azon töl-
le kívánt fel-tételekre, és csak ren-
deléft tévén kereskedés dólgaiban,
el-zárattam magamat az Házánál,
's az alatt engemet oktatott a' Nya-
valyák' meg-eszmérésére, és azoknak
hasznos fejedelmére a' nélkül, hogy
meg-engedte volna, hogy magam-
nak valamely könyvet ferezhetnék;
vagy a' mire oktatott, le-irhatnám.
A' miket nékie fogadtam, szentül
meg-is tartottam mindenenket; mel-
lyért mostan-is minden harmadik é-
tendőben *Kairóba* utazom, az hól-is
keresem azon Arabiai fereket, mel-
lyekre sükségem van, meg-újjítani
orvosságaimat. Én ugyan igen ke-
vés figyelmetességgel voltam egész

1660. befédgyire; még is egy kérdés jöve
 ezembe, és kérdém tőlle, hogy mi
 okozza nékem ezen nagy gyengesé-
 gemet, mely engem' ennyire az ágy-
 ba nyomott? Azon vén Arabs, ki
 egem' az Orvosi Tudományra ta-
 nitott, (felele nékem *Máté*?) valami-
 kor e'hez hasonló kérdéseket tettem,
 a' nyavalyák' okának meg-tudásáról,
 nékem vastagabb, és méltóságosabb
 hangon, mint mászor ezen Axiomá-
 val (tellyes rövid mondással) felelt:
 Mindenkör elégséges egy Orvos-
 nak tudni, és meg-esmérni, hogy if-
 lyen, vagy amollyan nyavalya; te-
 hát ilyen orvossággal kell éltetni.—
 És így én sem adhatok más felele-
 tet a' nyavalyád okának kérdésére.
 Valósággal (belé szólla *Szalai*) ez ép-
 pen ellenkezik, a' sok más Orvosok'
 Tudománnyával, a' kik tsudákat be-
 félnék a' nyavalyáknak okairól, és
 igen keveset gyógyítanak meg.

Ké-

Kétség kívül igen hozzára nyújtottam néked Ázsfonyom! a' Doktorommal való befédemnek le-írását; de engedgy-meg nekem, elé-hoznom; hogy mi-módon bánt velem, és mi-módon készített arra, hogy annyiban-is a' mennyiben lehetett, tsendefséggel szenvedhessem-el a' Fejedelemnek Ágnessel való egyben-keléseket. Meg-várta az harmadik napot, a' mellyen fel-ébredtem; mert engem' két éjzakára álmot okozó ferekkal éltetett; és már észre vévén erőmnek vizfá jövetelét, kérdé töllem: mi lehet a' valóságos oka a' te nagy bánatodnak? Az, felelék én nagy hirtelenséggel, hogy ha a' Fejedelem el-vézi Ágnest. De, ha a' már meg-történt volna? monda. Egy szempillantásig sem élek, felelék nékie. Hát ferezetett-é? folytatá befédgyit. Nem hiszem; felelék, 's nem-is gondolom, hogy leg-kifeseb-

1660. ben-is tudtára légyen az én hozzá-
ja való ferezetem. De ki ferezhet,
monda *Máté*, néked alkalmatofságot
látására,— vele való befélgetésre,—
nékie való főlglátra; egy főval: ar-
ra, hogy tudtára adhasd, mit ér-
tefz fivedben iránta? Ah *Máté!*
felelék, ötet meg-ölelvén, a' többet
tenne, mint nekem életet adni,
kelj fel tehát, monda, oda fogf ve-
zettetni, az hól mind ezeket véghez-
viheted, melyért-is mindeneket ren-
delése-fzerént meg-tselékedtem; et-
tem, orvofságát fzigalmatofon vet-
tem.— Atyámhoz vezetett, kinek-is
látása nem vólt már óly' nehéz, a'
mint fellyebb meg-irtam. De mi-
nek-elötte a' Fejedelem eleibe men-
nék; *Szalai* engem' különösön vé-
vén monda; Félek, hogy ellenünk
neheztelni fogf.— Tsak hogy *Ágnest*
meg láthassam, felelék nékie, sem-
mi engem' meg-nem kedvetlenithet.

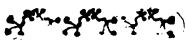
Meg

Meg-fogod látni ötet, monda; de^{1660.}
talám meg-nem lefel elégedve vele.
Tsak hogy ötet láthassam elégséges
nékem; ha halálomat kívánná-is; ö-
römmel engedelmeskedem ebben-is;
De ha ötet a' Fejedelemmel talál-
nád? monda *Szalai*. Azt sem bánom;
felelek egész vídámsággal; ha min-
gyárt femeim előtt esküszik-is-meg
véle, ha mingyárt már egyben köl-
tek volna-is, még egyzer óhajtom
ötet látni, és femei előtt meg-hal-
ni — Ez tsak rajtad áll, felele *Szalai*,
ha elég erőd,— ezed,— magad el fá-
násod van, hogy véghez vihesd.—
Tehát már férjhez ment! fel-kiál-
ték el-ragadtatva,— és így te, és a'
Doktorod meg-tsaltatok engemet?
vízfá vontatok a' sirnak féléről,
hogy milliomszor kínosabban haljak-
meg. Én meg-vetek mostan min-
den tzélokát.— az én kinaim fájdalom-
masabbak; mint-sem hogy életem-

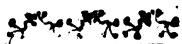
E 5

nek

166c. nek végét ne szakítsam;— valójába
mostan-is még tsudálnám, hogyan
állhattam-ki; ha nem tapasztaltam vól-
na hogy 'Sidónak orvosi segedel-
me annyira erősítette vólt már ter-
mészetem; hogy ámbár kétségbe-
esésig kiáltoztam;— femeimből zá-
por könnyeket öntöttem; egészségem
még sem változott-meg. *Szalai* en-
gedvén a' mig le-tsendesedtem, bé-
jöve hozzám, és kért, kényszerített
mind azokra, a' mik előttem leg-
kedvesebbek; még a' Fejedelem *Af-
fiony* nevére-is, hogy tsendesíttsem
érzékenységet, és magamat oly'
állapotba hozzam, hogy ki-állhassam
a' vele való fembed-lételt. Oh de
mely nehéz dolog vólt ez *Affio-
nyom*! és mennyi erőszakot kellett
magamon tenni. *Szalai* végtére meg-
győzött; és tzeljét el-érte; le-tsen-
desítte, és el-készített arra, hogy a'
Fejedelem' eleibe mehessek, 's meg-is
igér-

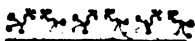
igérttem, hogy minden bánatímat el-^{1660.}titkolom; igaz, hogy el-hitettem volt magammal, hogy az nem fokára véget vét kínos életemnek; meg-jelentem tehát a' Fejedelem előtt, meg-öleltem térdeit, ki-is méltóztatott fajnálkozni betegségemen; és minekutánna kevés ideig az Atyámmal beszéllert volna, által-botsátott a' Fejedelem Afzonyhoz; midön éppen a' szobája ajtajánál volnánk, az Atyám hozzám fordúlván, 's meg-ölelvén Atyai nyájafsággal mondta: *Fiam el-vagyunk vesztve ha fere-tetedet el-nem tudod titkolni.* Én nékie csak egy sohajtással feleltem. Bé menénk szobájába; 's csak alig lát-tam-meg, és annyira meg-változott ábrázatom, hogy a' Fejedelem Afzony fel-kiálta: *Istenem! ez mingyárt meg-bal!* Én magam-is úgy hittem; mert egy oly' gyengülésemet érzet-tem, hogy a' magamnál való léte-
Iemet

1660 lemet-is gondoltam hogy már el-ve-
tém. Az Atyám az alatt monda: hogy
mivel oly' nagy lévén kívánságom ö-
tet mint Fejedelem Afzonymat tif-
telni, azért nem akartam egélségem
egész helyre állását-is el-várni. A' Fe-
jedelem Afzony jóvaslá az Atyám-
nak, hogy vizzá vigyen magához;
de a' Fejedelem azt akarta, hogy ma
mingyárt rendelt főlgálatomba bé-
áljak; ki-jövének tehát ezen keserves
föbából; és éppen jókor, mert nem
tartóztathattam volna meg már to-
vább köny-hullatásaimat; de a' mi
még engemet terhelt annál-is inkább,
vólt a' fok jót kívánások, mellyeket
nékem minden ember tett, az újj
tíftségemhez;— elégtelen vóltam a-
zoknak meg-vizontaglására; az én
gyengességem helyes mentségemre
főlgált; azért meg-is elégedtek, ám-
bátor nem tudták valóságos okát.—
Szalai mingyárt a' mik főkségesek
vóltak, hogy a' Fejedelelemnél marad-
hassak,

halsak, mindeneket el-hozatott, és^{1660.} meg-engedtetett nékie-is, hogy azon éjtzaka velem lehessen.

Mihellyest tsak magunkra vóltunk, dorgált az én nagy fomorúságomért; és hogy annyira engedtem magamat a' bánattól el-ragadtatni. Legalább minek-előtte kétségbe esném, monda, mennék végire hogy valyán van-é kedve a' Fejedelem Afzonymnak szeretemet el-fogadni, hízem nem vézen az Ember mindenkor minden zemélyt-el, a' kit szeret; 's úgy tetűzik hogy egy szeretet, a' mely tsak a' kívánságának bé-tellyesítését óhajtya, nem egyéb; hanem egy baromi szeretet, a' melly nem-érdemes egy emberséges ember' nemesi érzéséhez. Az egymásnak megbetsüllését; — az akaratnak egygyességét, — a' szívnek nyájafságát keresi a' valóságos Nemes szeretet. — Ha a' szeretetednek az a' tzelja, és
mi-

166. midön ezeket vizontag tapasztalod a' Fejedelem Afzonyban is, ki tart-hattya magát szerentséiebbnek nál-ladnál? Te a' inellett lakol, a' kit szeretf; minden szempillantásban lát-hatod, 's mintegy el-kerülhetetlenül fükséges, hogy vele napjában több-för befélgess. Hány szerelmesek vél-nék magokat leg-bóldogabbaknak; ha tsak a' húzadik rézit-is ezen ze-rentsének meg-nyerhetnék?

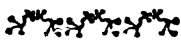
Semmit sem feleltem ezen befél-gyire; de igaznak találván ezen ne-mesi szeretnek le-rajzolását; ezen szempillantattól fogva el-fántam ma-gamat a' Hertzeg Afzony' fólgálat-tyára, minden más reménység nél-kül; tsupán tsak hogy velle meg-esmértesssem hozzája való érzékeny-ségemet; és ha lehet előtte kedves-sé tégyem, nem kívánván más ju-talmat; hanem hogy tsak valamikor tudtára adhassam; hogy nem vólnék
mél-

Hogy fel-tett fándékomat véghez
vihefsem, gyakran fordúltam-meg a'
Fejedelelemnél, remélvén, hogy igen
gyakran nyerhetek alkalmatofsfágot
a' Fejedelem Afzfönynyal fembe
lenni;

1660. lenni ezen első nap mingyárt adatott. is leg-alkalmatosabb. Egy Görög Kereskedő csak a' napokban, vízfajjövén az Archipelagus szigetteiből; hozván Narantsokat, Tzitromokat, Mandulát, és más egyebeket, a' melyeket hozzánk mind onnat szoktanak hozni, kívánván az újj Fejedeleme- nek udvarlására lenni, és egy kosár leg-zebb Tzitromokkal kedveskedni; a' Fejedelem nékem mingyárt által- adta, hogy vinném a' Fejedelem Af- fionynak. Szaladtam töftént; de oly' különös fel-hevüléssel állottam hoz- zája, hogy maga-is jól észre vette; nem tudván mindazonáltal valósá- gos okát; hanem inkább fenvedett nagy betegségem gyengeségének tu- lajdonitván, — melyet-is oly' érzé- keny, és kegyességgel tellyes szó- kal ada tudtomra, hogy szívem' bel- sö részéig el-hatottak; és ámbátor csak a' nyavalyámon való fánako- zás

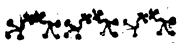

zás okozta legyen-is; de még-is kö-
telesnek tartottam magamat őlly'^{1660.}
meg-elégedve lenni; mintha azt a'
valóságos fzeretét okozta volna.

Idöt engedett nékem magamat egy-
be fednem azon habozásból, a' mely-
ben hozzá menetelemmel estem vólt;
és kérdezései, a' mellyeket hozzám
tett, a' Görög' külömbb külömbb-
féle portékáiról (mellyekből vásár-
lott-is) kezdették elmémnek szabad-
ságát vízfá adni;— és kéntelenített-
vén egy néhányzor a' Fejedelemhez,
onnét meg-ismét vízfá menni; kön-
nyebben és kevesebb változással be-
félhettem már velle; de akár-mint-
hogy, el-nem vefthertem azoltától
azon nagy haloványságomat; a' mel-
lyet most-is ézre vehetni ábrázato-
mon; de még sem panaszkodom
azon, mert ez adta nékem a' leg-
első alkalmatosságot ki-nyilatkoztat-
ni ezen Fejedelmi Személynek, hogy

F

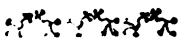
mit

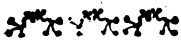
1660. mit fenvedek érette. Több napok folytanak-e la' nélkül, hogy az én forgalmatofságomból leg kevesebbet-is elmulattam volna; minden hafon, a' mit az-által nyertem a' vólt, hogy a' Fejedelem Afzonyt láthattam, és mint-egy arra foztattam; hogy inkább az én fozlgálatommal kívánt élni; mint a' másokéval.

A' Fejedelemnek akkor minden-nap a' Táborba ki-kelletett menni, melly-is nem mefze feküdt *Segesvár*-tól; — az hová-is népét tsak aprodonként gyűjthette egybe; mert a' föld népe a' *Rákótz*hoz való hajlandóságát még el-nem vezette vala. Egy nap a' többi között, midön fozkása-ferént ki-ment a' Táborba, keréztül menvén a' Fejedelem Afzony a' Fejedelem' fozbáján, az hól éppen akkor jelen vóltam, közönék nékie, és nagy búmat ki-jelentő ke-serves fzemekkel nézék réája; nem

tu-

tudom, vette-é akkor észre; de víz-^{1660.}
fű jövedelekor csak egy Afzónyság-
tól távulról kísértetvén, hozzám kö-
zelitte, 's kérdé töllem egész kegyes-
séggel, hogy mi okból vólnék már
rég-től-fogva oly' halovány? tudván,
hogy az nem vólna az én természet-
ferént való fínem. Méltóbban kérd-
hetnéd Afzónyom! felelék én, hogy
miként lehetek én még az élők' se-
regében? De miért kérdeném én
ézt tölled? Monda a' Fejedelem Afz-
föny, — Azért, felelék; a' miólta el-
fántam magamat csak éretted élni;—
meg-kellettett vólna halmom, mihel-
lyest reménységemet tenéked tetze-
ni el-veztettem. El-pirula ezen fa-
vaimra, és minden felelet nélkül si-
etve bé-méne szobájába. Ámbátor
okom vólt magammal el-hitetni,
hogy magamra haragitottam; de
még-is örvendettem bátorságomon;
mert úgy gondóltam, akár merre for-

1660. dűllyon a' dolog, nékem nem kellett leg-kifsebb alkalmatofságot-is el-múlatnom, vélle meg-esmértetni a' valóságos okát az én körülötte leg-nagyobb füzorgalmatofsággal véghez-vitt füzlgálatomnak; de refzettem még-is mindenkor, mikór fêmei e-leibe jöttem;— ámbátor egészzen el-fántam vólt magamat nékie tudtára adni, hogy hatalmában lenne életem; de nem az, hogy fzeretétiröl le mond-gyak;— örömmel-is néha vettem ész-re el-pirulását, midön fêmeink egy-be találkoztak, és hogy az magáét mingyárt le-függefztette;— több na-pok töltek mindazon-álta el a' nél-kül, hogy ezen vakmerőségemért meg-pirongatott vólna;— igen meg-vóltam elégedve az én első probám-nak következésével, a' melly minden jelek fzerént nékie nem vólt kedve-ellen.

Látod Afzonym! ennyi előme-
nete-

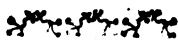
nete le vólt űzeretetemnek a' *Segesvárt* 1660
való műlatáfunk alatt. A' Fejede-
lem el-indula innen a' Fejedelem Af-
űzonnyal háróm vagy négy ezer em-
bereivel, a' kik-is nem jó kedvel ki-
sérték, hajlandóbbak lévén mostanis
Rákotzi vólt Fejedelemhez, a' kit-is
méltóbbnak ítéltek a' Vezérségre. —
Kemény János-is a' ki öket *Rákotzi*
alatt-is vezérlette, nem vífeltetvén
óly' űzeretettel *Bartsai* Fejedelemhez,
mint a' millyent érzett még magá-
ban a' másíkhöz; — ez nem kevés o-
ka vólt, hogy azon Nép maga űól-
gálattyát úgy véghez nem vitte; a'
mint kivántatott vólna. *Kemény* nem
régén jött vala víűűza Erdélybe a'
Krimiai Tatár' rabságából, a' mely-
ben-is esett a' *Rákótzi* Lengyel Or-
űszágban való meg-verettetésével; —
nagy summa pénzel; melynek egy
réűét azon Fejedelem fizette éret-
te, váltván-ki magát. Oláh Orűűág
F 3 felé

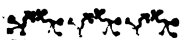
1660. felé jöven, réa vette a' Vajdát *Mih-*
nét, hogy fejedelemmel lenne a' *Rá-*
*kótz*i dólgainak elő-mozdításában. E-
 zen Vajda egy jó termetű; de vad
 és kegyetlen tekintetű ember volt;
 természet-ezerént nagy bátorsággal
 és fenn héjjazással becéllő, a' ki in-
 kább akarván a' félelem, mintsem a'
 zseretet által, az alatta-valókat kö-
 telekségekhez kényszeríteni; — a' ter-
 mézete gyakran a' kegyetlenségig-is
 vitte, mindazonáltal bátor, és ma-
 gát mindenekben hirtelen fel-találó
 volt: — minden tettei nagyok, és
 vakmerők voltak; — nem-is voltak
 más Baráttjai, csak ilyen magához
 hasonlók.

Ez a' *Kemény János*; a' kit alább
 meg-látunk, a' Fejedelemséget el-fog-
 lalni; míg a' *Bartsai* Fejedelem Se-
 regénél volt, háznát vette a' Nép-
 nek *Rákótziban* való bizodalmanak,
 mellyel még hozzája vífaltetett: hogy
 el-

el-vonhassa annál-is inkább a' mostani^{1660.}
 Fejedelelemhez tartozó kötelefség-
 től,— mindenekben bízattat,— a-
 jánlotta segedelmét, és gyakran 'ele-
 jekben-is terjesztette, mi-módon le-
 hetne vízfű hozni Országába ezen
 vólt Fejedelmet, a' kit a' fzerentsét-
 lenség inkább, mint az igazság fož-
 tott-meg birodalmától.— Ezen *Ke-
 mény'* fortélljai nem vóltak ugyan
 el-titkólva *Bartsai* Fejedelem előtt,
 de rož környülállásai miatt kénte-
 len vólt el-fzenvedni. *Bartsai* Feje-
 delem akarván álattomban ki-puha-
 tólni *Keménynek* fándékár, különö-
 sön vífeltető kegyefségének jeleivel,
 azt mondá nékie: hogy mivel a'
 Fejedelemséget mint-egy a' kedve
 ellen vállalta vólna-fel, és tsak in-
 kább azért, hogy Erdélyt az utolsó
 romlásától meg-menthesse, a' mel-
 lyel már fenyegettetett;— meg-is val-
 lya nékie igazán, hogy nem-is tart-

1660. Ván magát elégségesnek ily' nagy tér-
 réhnek el-hordozására, és hogy a' ma-
 gános élet inkább kedve-zerént len-
 ne; mint az ilyen lármás, és telyes
 minden ellenkezésekkel, 's kedvet-
 lenségekkel; a' mellyekkel környül-
 vézik a' Fejedelemséget;— kézf len-
 ne nékie által engedni, ha *Rakotzit* ar-
 ra venné, hogy az Erdély Ország ha-
 táriról el-távozna, és így az Hazát
 vízfá helyheztené előbbeni békes-
 séges állapottyába; és ha jót állana
 minden zenebonákért, mellyeket né-
 ki *Rákotzi* még mostan-is alattomba
 a' velle való egyet-értökkel okoz.
Kemény Fános ezen ajánlást öröm-
 mel fogadta; és ámbár látzott a' Fe-
 jedelmet arra tanátsólni, hogy le-ne-
 mondgyon ezen Méltóságáról, mel-
 lyet nékie az ISTEN, és a' jó feren-
 tse adott; de még sem titkólhatta-el
 nagyra vágyódását, mely a' Feje-
 delemhez tett favaiból-is ki-tetfzett,
 mond-

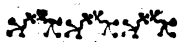

mondván: Hogy tsak ugyan ha ál-^{1660.} hatatosan meg maradna azon fándékában, és jó akarattyából a' Fejedelemséget le-tézi; ő nem mond ellene a' fel-vállalásában, ajálván-is magát *Rákotzi*hoz menni, és arra venni, ha lehetséges az, hogy Hazájának tsendességét, és békeességét ne zavarná. *Bartsai* Fejedelem gondolván, hogy eléggé ki-elégítette légyen ezen nagyra vágyót, ezen házontalan reménységgel, és nem-is akarván egyebet, tsak hogy tölle meg-menekedhesék; el-botsátá ezen egyezésnek végben vitelére, 's maga meg indula kevés Hadgyával Magyar Ország' félé felé, igen kitsin Marsokat tévén, 's magával vivén a' Fejedelem Afzonyt-is, a' kihez való fzerelme napról napra nevededett; de még-is hamarébb kellett attól el-válni; mint-sem gondolta vólna, mert bizonyos tu-

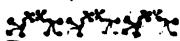
1660. dősitást vévén, hogy *Rákotzi* feléje nyomúl, és hogy már egy Obesterét *Váradi* nevezetűt, a' kit előre az Ellenségnek vizsgálására küldött volt, a' *Rákotzi* Elöl-járói meg-is verték, ez így lévén, kéntelen volt egyébről-is gondolkodni; nem tsak a' fe-relemről; és így a' Fejedelem Afzont Fejérvárra küldötte, hogy menté tehesse a' vezedelemtől, a' mellyet bizony el-nem-is kerülhetett ha vele maradott volna. Soha ke-servefebb el-válás leg-alább részéről nem volt ennél; ezerfer meg-átkozta mostani Méltóságát, a' mely mostan ötet el-választja attól, a' ki nékie a' Világon leg-kedvesebb; nem-is titkólhatta Szíve' gyötrelmét, 's ettől okoztatott nagy kedvetlensége-is vette arra, hogy öröme-febb fogadta azon ajánlásokat, mellyek *Ráko-tzi* és *Kemény* részéről nékie tétettek, kinek-is már fel-tett fándéka volt,

volt a' Fejedelemséget el-foglalni, ha 1660
 azt *Rákotzi* meg-nem tarthatná.

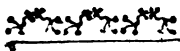
Rézemről *Afzonym!* könnyeben
 szenvedtem a' Fejedelem *Afzonym-*
 tól való távozást; mint-sém hihetné
 az ember;— A' Férjének boldogsá-
 ga nékem mindenkor el-szenvedhe-
 tetlen fájdalom volt;— irigy szemek-
 kel szemléltem mind-azokat a' nyá-
 jaságokat, mellyekkel ez a' gyönyö-
 rü szép Fejedelem *Afzonym* hozzája
 viseltetett,— és az én irigységem
 titkos örömet éreztetett velem ab-
 ban, hogy a' Fejedelem fintúgy meg-
 foztatik látásától, mint én.— Szeren-
 tsés-is voltam, hogy egy szempillan-
 táig, midőn a' Fejedelem tőlle ép-
 pen el-vált, alkalmatosságot nyerhet-
 tem a' tőlle való el-butsuzásra. Sze-
 mei teli voltak keserves könnyekkel
 's mondtam nékie: Kegyelmes *Af-*
zonym! keseregj, hogy innét tá-
 vozól; de azok, a' kik leg-na-
 gyob-

1660. gyobban bánkódnak, és tám vigasztalhatatlanok a' te távozásodért, tám semmit leg-kifsebbet nem okoznak fájdalmadnak, mellyet mutatol. Tsak egy fohajtás vólt a' felelete, a' mely-is engem' annyira meg-illetett, hogy lehetetlen vólt bánatomat elötte el-titkólnom; fêmeim egyzeriben felfedezték abban a' fempillantásban lévő fívemnek érzését, és ámbátor fejét el-forditá, vettem mindazonáltal észre, hogy meg-illetődött akkori állapotomról,— akkor már tudára vólt az én hozzája vífektető nagy fzeretetem *Szalai* fforgalmatolsága által, a' ki-is hogy nékem fólghálhafson, titkon meg-mondotta egynek a' fólghálattyában lévő Afzfonyai közül, a' kivel a' Feleségül való el vétel reménysége alatt egy néhány eíztendöktöl-fogva esméretségben vólt ez az Afzfony, a' ki-is Nevelöje vólt a' Fejedelem Afzfony-nak

nak;— Öreg-Afzonyi hivatalt viselt^{1660.}
az udvarban, és annyira-is meg-nyerte
vált a' Fejedelem Afzony' bizo-
dalmát; hogy ámbár ő csak az el-
ső tselédgye lett légyen-is; mind-
azonáltal ő kormányozta az egész Ud-
varnak belső dolgait; mivel itten
nállunk Erdélyben az Afzonymságok
akár-mely tehetősek, és fűletésűek
légyenek-is, gongyok van mindazon-
által a' Házokhoz és Gazda-afzony-
ságokhoz tartozó leg-kifsebb dolgok-
ra-is.— A' Fejedelem Afzony még
fiatalabb lévén, hogy sem ilyen nagy
tereh viselésre elégséges lett volna;
ez' okból mindeneket az Öreg Af-
zonyra bízott; és ezen okból töb-
bör-is vólt vele, mint más Udvari
Személlyei. Szalai tudtára adta né-
kie az Afzonyához való nagy érzé-
kenységemet; gyakran alattomban
meg-is mutatta nékie a' Fejedelem
Afzonyhoz viseltető nagy érzékeny-
ség.

1660. ségtől okozott ábrázatom' halóvány-
 ságát, a' nélkül hogy a' dólgot egész-
 zen ki-fedezni bátorzkodott volna,
 remélvén, hogy nékem az-által fól-
 gálatomra lehet a' Fejedelem Af-
 fzony előtt; semmit se kérése, se fá-
 radsága által el-sem-is mulatott,
 hogy reá vehesse az Öreg Affzonyt
 fólgálatomra; de többre mindazon-
 által nem-vehette az állapotomon
 való fánakodásnál, a' melyet nékem
 heves indulatom okozott, ki nem-a-
 karván lépni foha is kötelességének
 határjából, 's nem-is itélvén helyes-
 nek az Affzonyának más (tsak a'
 Férjéhez tartozó barátságról leg-
 kifsebb képzelődést-is) okozni. Szá-
 lai látván oly' ellenkezőnek lenni e-
 zen Affzonyt ezen dologban; és kö-
 vetkezőképpen, hogy semmi hasz-
 nomra nem lehetett, nékem tud-
 tomra sem adta ezen hibás lépését,
 mellyel nékem használni kívánt; mind-
 azon-

azonáltal ezen fegedelme nékem nagy hasznomra vált; mert az Öreg Afzony fel-tett fándéka, és akarattya ellen-is mint-egy kéntelenített a' Fejedelem Afzonymnak tudtára adni mind azokat, a' miket halott az én hozzája való nagy ferezetemről, a' mely ezen okból esett, mellyet most néked Afzonym! elé hozok.

A' Fejedelem Afzony észre vévén, hogy mindenkor, midőn vele fembe vagyok, femeim réa vagy, nak függézte; de éppen más módon mint másoknak, a' kiknek fínt-úgy fereztséjek vagyon vele fembe lenni; látá hogy mindenkor mint-egy rezketve közelitek hozzája, és hogy véle egyfzer se szólhatok változás nélkül,— által látta, hogy különös okának kelletik ennek lenni.— Hogy ennek jobban végére mehesen,— kérdi az Öreg Afzonytól; ha

1660. ha nem vette-é ö-is mind ezeket észre; valyon mit jelent ez? mert fenkit nem látok ilyen móddal hozzá-
 zám vifeltetni? — Az Öreg Afzony ezen váratlan kérdésre el-bámúlván, nagy háborodással felelt. Nem kellett több, hogy a' Fejedelem Afzonyban a' meg-tudásra való kívánságot fel-gerjeffze, 's addig kényszerítette fok kérésével, hogy mondaná-meg vélekedését; mig mint egy kéntelen vólt meg mondani, hogy aztsak azt jelenti, hogy haláloson belé fzerettem, azt-is hozzá tévén, hogy a' Férjhez menetelének hire finte haláloamat okozta légyen. Az Öreg Afzony helyben mingyárt megbánta, hogy ennyit-is ki-mondott; de a' Fejedelem Afzony nem nyugodott a' mig a' betegségemnek állapottyát, és a' körül-állásait, a' mellyek nékem vezedelmemet okozták, rendel elé nem befzéllette.

Ez

Ez éppen azon nap történt, a' mi-¹⁶⁶⁰
 dőn a' Fejedelem Afzony töllem a-
 karta ennek valóságát meg-tudni; —
 midőn kérdezte, hogy mi okozta
 az ábrázatomnak haloványságát. Hi-
 zelkedhettem tehát magamnak, hogy
 nekem-is volt rézem a' mostani el-
 válásunkkor a' köny-hullatásában;
 de még nem voltam bizonyos mit
 érez érettem szívében.

El-indula tehát a' Fejedelem Af-
 zony Fejérvárra, Erdélynek Fő Vá-
 rosába. — Mi-is el-indulánk azon
 Tartománynak éeleire, a' mely há-
 táros Hazánkkal, és a' mely Ma-
 gyar Országtól kaptsóltatott ehez;
 alig érkezhették *Barisai* Fejedelem o-
 da, *Rákotzitól* újra két követek jö-
 vének, hogy reá vegyék *Kemény János*
 nak tett ígérétének bé-telleyesíté-
 sére. — Ha meg-ijedett a' Fejedelem a'
 majd nem erőszakos módjokon, mel-
 lyel ötet rá akarták venni, nem ke-

G

vés

1660 vésbé bámult az Atyám, a' ki semmit sem tudott a' Fejedelem *Bartsui*-nak, *Kemény Fánossal* ez-iránt való befédgyéröl, bozsfankodva értette, hogy ujra uj Fejedelem' válaftására fándékoznak; a' nélkül, hogy róla-is gondólkodnának, magát sok okokra-nézve érdemesebbnek tartván igazság-férent a' válaftásra, mint a' kárkit-is azok közzül, a' kiket válaftásra ki-nevezhetnének.— Nem sokáig gondólkodott, hanem ellene mondott *Bartsui* Fejedelem gyengesége által ezen dologban véghez vitt minden dólgainak, meg-értetvén velle, hogy *Kemény Fánossal* egyezni nem egyéb volna, hanem *Rákort* újra bé-helyheztetni, bé-hozni a' Törököket, Tatárokat; és végtére tulajdon magát, Háza népit, és barátjait bizonyos halálra; és a' Hazát végső és el-kerülhetetlen pusztulásra ki-tenni; — meg-érteté velle, hogy ha oly

vé-

vélekedésben volna, hogy magát meg-^{1666.}
nem tarthattya azon Méltóságban, a'
melyre ötet a' fényes Porta emelte,
folyamodgyék a'hoz, jövasollyon
egy olyan zemélyt, a' ki annak ked-
ves lehet, és ezen esetben válasszon
egy olyant, a' ki ezen okból hozzája
nagy háládatólsággal fog viseltetni,
és nékie a' békefséges tsendes éle-
tére mindeneket, a' miket tsak ma-
gának kívánhat, fog szerezni. — Kön-
nyen lehet ki-tanálni, hogy magát ér-
vette; de a' Fejedelem ámbátor min-
denekben habozó, de még-is nem
vólt egész fándékkal, hogy a' Fejede-
lemségről le-mondjon, azon-kivül-is
azon fel-tétele, mellyet *Kemény János*
nosnak tett, részéről nem vólt olyan
valóságos, valamint azt *Kemény János*
hitte; tehát az Atyám minden hala-
dek nélkül vízfá borsátotta a' *Rá-*
kozi Követtyeit, a'-nélkül hogy leg-
kisebbat is, végazhettek volna a-
zon

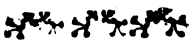
1660. zon dologban a' mellyért küldertek.

Kemény János meg-neheztelvén, fíntúgy mint *Rákotzi*, hogy fel-tételekben nem bóldogúlhattak, a' *Bartsai* Táborába hamis hitegetőket küldöttek, a' kik ottan hirdéfsék, hogy *Bartsai* a' nékiek tett hávának, igére-tének meg-nem állott, hogy *Kemény János* nem egyéb okból kívánna Fejedelemségre válaftatni, tsak hogy azt *Rákotzinak* által -adhassa, a' ki mindenkor igaz valóságos Fejedelme volt Erdély Országának, a' ki-is sokkal alkalmatosabb ezen Méltóságra, mint a' mostan uralkodó Fejedelem, és hogy *Kemény János* nem igyekeznék egyébben, tsak az Hazának, és minden a'hoz tartozandó részeinek jóván, bóldogságán, és békeféségén; és hogy ő a' Fejedelmi név alatt nem kívánna más lenni, tsak *Rákotzinak* Hadi Vezére, és Hely-tartója az Orzáglásban. — Hogy ezen volt Fejedelem minden

den ferentsétlenségei mellett-is bá-
 torságát még annyira el-nem vezte-^{1660.}
 te legyen, hogy békével meg-zen-
 vedhesen mást uralkodni helyette,
 és ha *Bartsuinak* a' Törökök Pártfo-
 gói:— *Rákótzinak* az egész Magyar Or-
 szág, és a' Római Császár-is védelme-
 zői léfnek, hogy meg-tarthassák bi-
 rodalmában, a' melytől igazság-fe-
 rént meg-sem lehetett volna fojta-
 ni; ilyen és e'hez hasonló hirdet-
 mények, és a' *Rákotzihoz* való ré-
 gi hajlandóságok-is nem kevésbé o-
 kozták a' Neméseknek, és Széke-
 lyeknek (a' kikből áll Erdélynek leg-
 nagyobb vitéz rendének ereje) a'
Bartsai Fejedelemtől való el-idegene-
 dését, ellenben *Bartsai* Fejedelem-is
 mindenkor dőlgaiban habozó lévén,
 nem éleztette a' népnek szívét jó té-
 tivel, a' mellyekkel bizodalmodat
 meg-nyerhette volna, foka el-kéred-
 zettek táborából, kiknek kéréseket

G 3

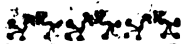
nem

166. nem bátorkodott meg-íegni, fokra el-hagyták minden engedelem és jelentés nélkül; — még panaszolni sem bátorkodott ezek ellen; mely által a' dolog annyira ment, hogy rövid napok alatt, Tábora annyira meggyengült, hogy kéntelen volt a' táborozást félben szakítani, és magát valamely erősségbe bé-vonni, az hol segítségét várhatja, a' mellyet csak a' Töröktől remélhetett. — A' mi hátra vonásunk, vagy is inkább el-faladásunk Fejérvárnak volt, az hová a' Fejedelem Afzöny. — a' mint már fellyebb meg-írtam, vette volt magát. — Ki-mondhatatlan volt az öröme Fejedelem *Bartsainak* a' Fejedelem Afzönnak látásában; az enyim sem kisebb.

Mivel itten alkalmatosságom van Gyula-Fejérvárról szólanom; három Vár van az egész Magyar Birodalomban Fejérvár nevezettel. Az

első

Székes Fejérvár, mely-is Magyar^{1660.} Ország^{1660.}nak voltaképpen Fő Váro^{1660.}ssa; ámbátor Buda a maga erő^{1660.}ségéért mostan a' helyet tartatik. — A' második ezen névvel Nandor Fejérvár, Tót Ország^{1660.}nak Fő Váro^{1660.}ssa, igen esméretes a' sok ki-fenvedett ostromaiért. Az harmadik Gyula Fejérvár, a' mely-is eleitől-fogva mindenkor Főváro^{1660.}ssa volt Erdélynek, és egy Püspök ségnek Széke, a' ki-is egyedül vette ezen egész nagy Tartomány^{1660.}nak Dézmáját; de a' mióta a' Románo Catholikusoknak fáma igen meg-kevesedett, ezen Püspökségnek jövedelme általadatotta' Reformatus Fejedelmeknek, (kik-is majd két-fáz eftendőtől-fogva kormányozzák ezen Tartományt) mely-is a' nagyobb részét tézi a' Fejedelm^{1660.} maga fámára rendelt jövedelmének.

Ez ennek-előtte igen nevezetes, hires, és nagy érdemű Hunyadi

1660. *Fánostól* akkori volt Vajdától meg-erősített Város volt; nem-is lévén oly' nagyon ki-terjedve, könnyebben meg-erősíttethetett; de akármilyen volt akkor, mostan romlandó félben vagyon, és a' mit az ember még abból láthat, csak egy nagy rendetlen Kastély, a' melyben a' Fejedelem lakik, mikor itten múlt. Ezen épület el-vagyon takarva egy nagy töltéssel; jobbról, balról két nagy bástyákkal, mellyek-is még igen jó állapotban állanak; nem különben az ezek között lévő töltés-is; de a' fő épület egészen minden óltalomtól fedetlen áll arról a' rézről, a' melyről a' Város meg-romladozott. Meg-maradott még egy igen szépen épült nagy Templom, a' mely-is az-előtt Chatedralis Temploma volt a' Püspökségnek, ezen ékes roppant, és mint egy büfke alkotmány, valamint a' Város-is, azon *Hunyadi Fánostól* híres nagy Hadi Vezér-

zértől, Hunyad Vármegyébe a' Ke-^{166n.}
nyér Mezején meg-veretett Törökök'
zsákmányából nagyobbított. Ot-
tan láthatni-meg azon hires *Zápolya*
János Magyar Ország Királyi Hertzeg
Kis Afzonyoknak Koporsó Köveit,
a' kitől Első Ferdinánd Magyar Or-
szágot el-foglalván, által engedte né-
kie Erdély Országot azzal a' Tarto-
mánnyal, melynek Temesvár Fő Vá-
rosa. Nem-külömben láthatni *Bátori*
Fejedelmeknek Temető helyeit, de
a' mellyek az azokra való kevés vi-
gyázás által fúnte végső pufkulásra
jutottak, a' *Hunyadi János*-ét, ez van
közönséges köből alkotva, fel-emel-
ve a' földtől mintegy tizen-nyóltz
hüvelyknyire, a' köven tsak ez a' ke-
vés főből álló Koporsó irás (Epita-
phium) van: *Hic iacet Jobannes de*
Hunyad Ite fekszik Hunyadi János. Ezen Templom ámbátor igen
ékes, mostan még-is el-vagyon hagy-

1660. va, semmi Isteni szolgálat benne nem tartatván. A' mely része az-előtt a' valóságos Város volt, most csak külső város; — igen népes és tekintetre méltó; — és a' mi itten különös az, hogy minden lakosok Románo Catholicusok, a' hót Religiojokat (Vallásokat) szabadon gyakorolhatják egy igen szépen épített Templomokban.

Ezen dolog nem-is tétzhetik tsurdálkozásra méltónak; mivel Ország Pörvénye-zerént négy-féle Religio van, a' mellyek-is szabadon gyakorolhatják Isteni szolgálatjokat; de azt-is mondhatni, hogy a' Catholica Religio-t elsőnek tévén, a' kik ebben vannak, igen kevés számuak. A' második a' Reformatusoké, mely-is többnyire minden Nemeseké, és első rendűeké. Az Harmadik a' Lutherana, tudniillik a' Szászoké, kik-is nagy részt lakják Erdélynek. A' negyedik az Árriána; vagy a' mint magok nevezik

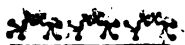
vezik az Unitaria; de a' fámok ezek-
nek igen meg-fogyott.

Bartsai Fejedelem alig vehette-bé magát Fejővárra; újra követtség jött *Rákóztól*, a' kik erősen sürgették bé-teljesítését azon végezésnek, melyet tett vala ennek-előtte. *Memény Jánossal* a' Fejedelemség' által-adásáról *De Bartsai* csak bízni akarván sikeresen reménységgel, újra az Atyám *BETHLEN JÁNOS*-t el-hívat-
ta, hogy fejedelmére lenne, meg-menekedni ezen Követektől, — minden vele való végezés nélkül, és valójában az Atyám tudokra-is adta nékiek, hogy mind ezek az egyezések mag-nem eshetnek, és semmi jó ki-menetelek nem lehet a' Fényes Porta tudta és akarattya nélkül, és így ezen mostani követtségnek sem volt több sikere, mint az előbbieneknek. Én ugyan nem tudom mi történhetett a' Fejedelem és az Atyám között

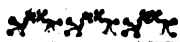
1660. közt együtt való conferentziájokban; de hihető hogy az Atyám arra ösztönözte a' Fejedelmet, hogy ha valósággal le-akarna mondani a' Fejedelemségről, engedgye nékie által, bízván, hogy a' Török Portától-is ennek helyben-hagyását meg-nyerheti. A' Fejedelem nagyon meg-ütközött ezen elé adásán az Atyámnak. Ezt annakutánna tudtam-meg, meg-is panaszolta a' Fejedelem Afzónynak, mindazonáltal ennek semmi következtései sem lettek. A' Követek alig érkezhettek vízfű *Rákotzi*hoz a' *Barcsai* Fejedelemtől vett kedvetlen felelettel; *Rákotzi* azonnal tudtára adta *Kemény János*nak Fő Vezérjinek, hogy Hadár egyben-gyűjtse, és sielve mennyen Fejérvárnak, hogy *Barcsai* Fejedelmet hirtelen meg-lepje, és kényszerítettse akár szép, akár erőszakos móddal a' Fejedelemségről lemondani. Ezen dolognak híre mely nem

nem fokára közönségsé lett, kén-^{1660.}
 zerítette *Bartsai* Fejedelmet Fejér-
 várt el-hagyni; és bizodalmasabb
 helyre magát, úgy mint a' Dévai Vár-
 ba vonni, mely is két napi távúl-
 ságra van Fejérvártól Hunyad Várme-
 gyének közepén, nem megle a' Te-
 mesvári útban Jevő úgy nevezett
 Vas-kaputól. A' Fejedelemnek ren-
 detlen rendelései, e'hez járulván a'
 Kolika által okozott egétségtelensé-
 ge is, egy néhány napokig késleltet-
 ték el-indulását. — Az Hivatalom
 mely is zeméllyéhez kötelezett) hoz-
 ta magával hogy szorgalmatosabban
 mellette légyek, mint akármikor más-
 szor, — Nem is tudom mi okból, azt
 kívánta, hogy mindenkor mellette
 légyek, ámbátor mások is elegenden vól-
 tak segedelmire; úgy tettzett nékie
 mintha én körüllette mindeneket al-
 kalmatosabban vinnék véghez, mint
 mások, — én tehát szüntelen az ágya
 mel-

1660 mellett voltam, de ez a' szolgálát
 mely nékem más környül-állásokban
 igen alkalmatlan lett volna, mostan azt
 a' gyönyörüséget okozta, hogy a' Feje-
 delem Afzonyt minden szempillantás-
 ban láthattam, de mit nem-is tsele-
 kedtem volna én ennek meg-nyeré-
 sére? Meg-nem-is szüntem azzal fe-
 meim jeleivel leg-érzékenyebben, és
 érthetőbb, a' mennyire töllem ki-
 telhetett, befélleni. Láttam, hogy éz-
 re is verte, de semmi jelt nem adott,
 melyből el-hitethettem volna magam-
 mal, hogy azzal nékie kedvét találom,
 de még ellenkezöül, nékem úgy tet-
 tzett, hogy igen szorgalmasan el-
 kívánta kerülni szemembe való nézést
 fit, mellyért némelykor magamat oly'
 keserves környül-állásokban találtam,
 hogy maga a' Fejedelem előtt-is nem
 titkólhattam fájdalmimat; de ez na-
 gyobban el-volt foglalva maga dol-
 gai iránt, mintsem azt ézre vehette
 volna.

Elég az, hogy egészsége valamen-^{1660.}
nyire helyre álván, az Hertzeg Af-
fzony-is, a' ki fűntelen nagy fogar-
matossággal hozzája vífeltetett, vidá-
mabb ábrázattal, és nyugodtabban
láthatott lenni, mely-is a' Fejedelmet
vigasztalta; engem' pedig nagyon gyöt-
rött. Ézre vévén a' Fejedelem Af-
fzony ez-iránt való bánatomat, látám
egyszer, hogy egy darabotska ideig
kemeit réám fegezvén, nagy hahá-
rával azonnal nevette, más aprólé-
kos dolog' mentségeivel, de midőn
ézre vette, hogy az én zavarodásom
ez által nagyobbadik, el-méné fobá-
jába, és engem' oly' állapotba hagyta,
a' mely bizony benne-is fánaközást
okozhatott. Azon estve ismét el-
jövén tsak egy Affzonságtól kísér-
tetve, hogy fókása-férént meg-tuda-
kozná a' Fejedelemtől, ha volna-
kedve vatsorálni. A' Fejedelem új-
ra háborgattatván a' Kolikától, mel-
lyért-is

1660. lyért-is egy párnát kellett feje alatt tartanom, a' mellyen el-is alutt.— A' mi ágyaink Afzonym! a' Nap-keletiek' fokása szerént minden superlátok nélkül valók.— A' Fejedelem ágya a' betegsége miatt nem lévén semmihez támasztva; azért hozzá férhettem hátulról, hogy tarthassam párnáját. A' Fejedelem Afzonym tsendesen oda közelítvén, 's akarván megtudni, ha a' Fejedelem (a' ki-is a' más oldalára fordúlt volt) aluszik-e, éppen az ágyához jöve, kereftül nyújtván, és a' párnára (mellyet tartottam) tévén karját,— a' keze oly' közel esett orozámhoz, hogy minckelőtte megfontoltam volna, hogy vehetem-e azon bátorságot, megtsókoztam hirtelen kezét.— Irhatom néked Afzonym! hogy azt oly' nagy érzékenységgel, és gyönyörüséggel tselekedtem, hogy képzelni sem lehet, ha csak valaki minden erejét a' fere-

fízetetnek nem érzette. A' Feje-^{1660.}
 delem Afzony tsendeszen vízfá von-
 ván karját a' nélkül, hogy valamit fízl-
 lott, vagy ellenem neheztelését mu-
 tatta volna, ki-méne a' fíobából, és
 vízfá sem jött azon éjtfaka. A' Fe-
 jedelem másként változtatván fek-
 vésit, nékem-is időt engedett min-
 deneket fontolóra venni, az én mé-
 rézségemről, mellyet a' Fejedelem
 Afzonyomon mostan el-követtem,
 magam magamat meg-ítéltem oly'
 nagy vakmerőségemért, — gondól-
 tam hogy eleit vegyem el-főkésem
 által a' Fejedelem ez iránt való ha-
 ragjának, ha meg-tudja ezen magában
 ugyan kitsiny, de réája, és fíerelmé-
 re való nézve igen vétkes tseleke-
 detemet, mert éppen nem kételked-
 tam, hogy a' Fejedelem Afzony
 meg-ne panaszolja mihelyest velle le-
 het. Bizomnyal nem akarta álmát,
 nyugovását háborgatni, így gondól-
 kodtam

H

1660. kodtam magamban, de mihelyest fel-
 ébred,— elég-tételt fog kérni az én
 vakmerő bátorságomért, és így kén-
 telenittetem az udvart el-hagyni, e-
 gész életemben meg-lezek fojtva e-
 zen drága személynék látásától azért,
 hogy a' hozzája tartozó tisztelet ellen
 vétkeztem, és senkit sem-is vethe-
 tek okául szerentsétlenségemnek, a'
 mely engemet meg-fojt azon egyet-
 len egy meg-elégedésemtől, mellyet
 szeretemben remélhetek vala; tsak
 tsupán magamat — — — ISTENem!
 mit mivellyek ha többé nem látha-
 tom! Meg-halok— és a' mi leg-ír-
 toztatóbb, hogy kétségben esés nél-
 kül meg-sem halhatok; mivel meg-
 bántottam Fejedelem Afzonyomat,
 és meg-érdemlettem haragját. — Il-
 lyen szomorú gondólkodásokkal töl-
 tém-el az éjtzakának hátra lévő ré-
 szit; mihelyt meg-viradott le-menék a'
 kertbe nyughatatlanittatván bal álla-
 po-

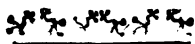

potomnak meg-gondolásával, melyet nekem a' Szerentséden Fatum (történet) már kézített. — A' Fejedelem Afzony meg-látván engem' a' Fejedelem' szobájából, a' kinek-is igen jókor jött vala látogatására; — Igen szomorú ábrázattal, és mély gondolattal el-merülve sétáltam; — Eljőve a' kertbe, bizonynyal hogy annál jobban ki-tudhasza gondolatomnak módgyát; — el-jőve tehát kevés Afzönyságoktól kísértetve; ezek közül-is némelyeket egy más szin alatt vízfű küldé. Mihelyest meg-láttam, nem kételkedtem már veztemről; és hogy bizonynyal nem jött egyéb okból, hanem hogy el-zárattatásomat és tölle holtig való el-távozásomat parantsólja, mindazonáltal (egy darabotskáig sétálván, egy Tseréfnye fához ment, melytől én nem messze állottam, csak két, vagy három Afzönyság lévén velle) meg-föllita;

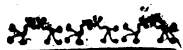
H a

a' fa.

166o. a' fava minden érzékenységet fel-
 ébrezté; refketve közeliték hozzá-
 ja, parantsola hogy tserefnyét fed-
 nék fámára, mellyet-is meg tsele-
 kedtem, igen keveset vett azokból,
 többnyire mind a' vele lévő Afzony-
 ságoknak adta; az alatt a' fín alatt
 hogy távolabb febbeket lát, oda vi-
 ve fedésére.— A' mi kerteink Af-
 zonyom! nem oly' pompások, mint
 Frantzia és Olaf Országban, (mellye-
 ket ottan álmélkodással láthatni)
 többnyire sűrűn, és minden rend
 nélkül ültetett fákból állanak; a' köz-
 te lévő utak-is igen keskenyek,
 úgy hogy az abban való sétálásban
 nem könnyen veheti az ember egy-
 mást észre.— A' második Tserefnye
 fától a' hová engem' a' Fejedelem
 Afzony vezetett, a' harmadikhoz
 küldé, annyira, hogy már jó távúl
 estünk azon Afzónyságoktól, a' kik
 az első fánál a' Tserefnye fel-fedé-
 sével

sével múltak; midőn gondolta volna, hogy azoktól nem hallathatik, így szóla hozzám: Minden nap tapasztalom a' fámtalan jelekből, hogy mint-egy tudtomra akarod adni hozzám való nagy féretetedet; tegnap-is ily' vakmerőséggel vóltál, hogy kezemet meg-tsókóltad, és már kezdek arról-is tartani, hogy ennek-utánna még annyi hatalmod sem lesz önnön magadon, hogy magadat ennek nyilván való ki-jelentésétől meg-tartóztatásad, a' mely nékem kedvetlenséget, néked pediglen vesztedet okozni fog. Tanátslom tehát tenéked: Főjts-meg fívedben minden leg-kifsebb olyan gondolatokat, a' mellyek egy ilyen helytelen érzékenységet benned gerjeszthetnek, hogy ha pediglen nintsen annyi erő te benned, vagy fándékok, hogy egy ilyen helytelen, és jövődö életednek ártalmas féretetet meg-fojtani

1660. tani tudj, avagy akarj; tehát leg-tanársofsabb, hogy az Udvarunktól eltávozzál; — csak házontalan hizekedő reménység volna el-hinni, hogy én valaha helybe hagyom ezen az én betsületemnek, és a' te jóvadnak ellenkező érzékenységet, és hogy a' te hozzám vífeltető fiseretvednek jeleire érzékeny lehessék; — tudod hitbéli kötelességemet, háládatosságot az én Férjemhez a' Fejedelemhez. Vétkes háládatlanság lenne rézkemről, ha meg-nem esmérném, és meg-nem vízontagólnám az ő künet nélkül hozzám vífeltető fiseretetés; küny-meg tehát az illyenekről, a' mellyek nékem végtére alkalmatlanokká is válnak; — vagy töhlem távozzál, és vedd eleit ferenztétlenségednek, a' mely ellened való haragomat is okozhattya. — Ezen utólsó favár oly' Felséges, és egyfersmind kegyes hangon mondotta:

hogy

hogy egész bizodalommal nékie eze-^{1660.}
 ket felelni bátorkodtam: Nintsenan-
 nál igazabb Kegyelmes Afzönyom!
 hogy én téged' szeretlek, és hogy
 lehetetlen többre vinni egy tisztelt
 szeretetet; mint az enyim. Ennek o-
 ka a' te nagy érdemeid, és szépsé-
 ged, és az én forsom már a' milyen
 lehet; de az-is nem kevésbé bizo-
 nyos, hogy az a' haláloamat paran-
 tsólná, a' ki engemet látásodtól örökre
 meg-fosztani kíván! nem kell egyéb
 csak ezen fándékokban való meg-
 maradásod, hogy meg-boffzúld vak-
 merő indulatomat. A' Férjhez me-
 netelednek csak a' hire-is engem' a'
 fiomnak féltére vezetett; az hon-
 nan-is akaratom ellen vízfá voltak,
 az én ábrázatomon való halóvány-
 ság még most-is fomorú; és tsalha-
 tatlan bizonyossága annak. Hogy életo-
 met kedvellem, nem egyéb az oka;
 hanem hogy szerentsém volt egy oly'
 Hiva-

1660. Hívatalt el-nyerni, a' mely nékem fokzor azon örömet űerzi, hogy téged' láthaűsalak. — Lehetetlen Kegyelmes Afűzonyom le-mondani űeretetemrűl; — tsak az az egy gondolat-is: Tűlled távozni! — nékem már-is uly' keserves, hogy halálomnál egyebet nem őhajthatok kinaimnak rövidűtésére. Valójában ábrázatom eléggű ki-is mutatta űivemnek gondolattyát, a' mellyet nyelvem mostan meg-magyarázott; — Könnyen lehetett láthatni azon halálos űínekkel le-fűtett kétsűgben esűsemet. — A' Fejedelem Afűzony maga-is látűzatott meg-űánni. De hát valójában monda nékem) mit kívánű tűllem? Már nem kételkedhetűn a' űereteted fe-lűll, meg-űenvedhetlek-ű téged' az il-lendűség' meg-sűrtűdűse nélkűl űeműllyem mellett? Ki-tehetem-ű magamat a' te űemeiddel való fok in-tűseidnek, — beűűdidnek — bátorságod-

godnak, melyre téged' a' vak fere-^{1860.}
 lem ingerelhet? — Nem! — Affo-
 nyom! felelek, soha nem kívántam,
 és nem is kívánnék élni, ha leg-kis-
 sebbet-is őllyat mivelnék, a' mel-
 lyel magamat előtted unalmasá té-
 gyem, és tégedet meg bántsalak; —
 én mind azokat a' kis jeleket, mel-
 lyekkel mostan egem' vádólóz, és pi-
 rongatóz, nem egyéb okból tseleked-
 tem; csak hogy veled meg esmértes-
 sem az én fereentsétlen fereitetemet.
 Mentsenek-meg engem' az Egek,
 hogy valaha' csak leg-kifsebb fándé-
 kommal-is meg-kivánnám sérteni fed-
 hetetlen és mindenektől betsültetett
 erköltsedet, a' mellyet én rézem-
 röl-is nagyobbra betsüllök mintsem
 hogy kifsebbíteni kívánnám. — Már
 eléggé meg-vagyok nyugodva, hogy
 tudtodrá adhattam az. én hozzád va-
 ló nagy érzékenységet, mellyet a'
 te nagy érdemed bennem gerjeztett,

H 5

tsak

166a. csak az az egy óhajomásom: Méltó-
 rafsál tudtomra adni, ha méltatlan-
 nak tartasz-e ezen ajánlásomat hely-
 ben hagyni, hogy mingyárt ezen ó-
 rában magam magamat meg-büntes-
 sem. De ha a' minden reménység-
 nélkül való fzeretet; — a' leg-alázato-
 sabb rabság előtted nem léznek ked-
 vetlenek; fogadom és esküöm né-
 ked mind azokra, a' mik leg-fen-
 tebbek, leg-meg-sértetlenebbek, hogy
 meg-fójtom szívemben a' leg-kifsebb
 kívánságaimat, mellyek kedvetlensé-
 gedre lehetnek, és hogy soha, sem
 femeimből, sem befédeimből, sem
 rselekedeteimből, őllyast nem fogz
 tapasztalni, a' mely leg-kifsebben-is
 gyanut adharna éretted szívemben o-
 kozott tizta égő fzeretetemről.

Tovább itten veled lennem, mon-
 da a' Fejedelem Afzöny, nem lehet,
 betsüllöm gondolatidnak módgyát,
 és meg-esmérem érdemeidet; de
 még

még bizonyosá nem tehetlek, hogy ^{1660.}
 helyben hagyhatom-e ezen leg-tíz-
 tább ézimekkel le-festett érzékenysé-
 gedet. Légy itt ezen kertben a' Fe-
 jedelem' le-fekvése után, akkor meg-
 értheted az én vélekedésemet; — Kön-
 nyen lehet képzelni az én örömemet,
 meg-elégedésemet, a' Fejedelem Af-
 fzony' hozzám mutatott kegyességé-
 ért, és hogy nekem maga jó fán-
 taból rendelt időt adni méltóztatott.
 Ugy ek is voltam az örömről ragad-
 tatva, hogy még most sem rajzól-
 hatom-le akkori volt külömbb-kü-
 lömbb-féle indulatimat. Hogy, hogy
 (mondám magamban) az a' Fejede-
 lem Affzony, a' ki mind eddig csak
 jelét sem akarta mutatni hozzám va-
 ló kegyességének, nekem bizonyos
 helyet rendelni vele való találkozás-
 ra, és parantsólja ezen kertben meg-
 jelenni, hogy maga valóságos gón-
 dolatyát ki-nyilatkoztatja, mit nem
 re;

1660. remélhetek ezen éppen különös és nem várt kegyelméből? Bizonynal könnyen képzelheted Afzönyom! az én nyughatatlanságomat ezen fzerentsés órának el-jöveteléért.

Meg-jeleném tehát a' kertben, finte négy órával elébb a' rendelt időnél; — itten ment lévén minden más gondolatoktól; szabadon botsátám minden képzelődéseimet, és ezer 's meg ezer külömbb-féle végzésekert tettem a' vélt fzerentséről, a' mellyek valósággal csak az én képzelődésemben voltak; még-is úgy el-vóltam ezekkel foglalva, hogy (ámbár finte két óráig ezekkel foglalatoskodtam mint már valósággal bizonyosokkal) oly' fzerentsés állapotban véltem magamat lenni; mint midön semmi ellenkező elé nem adhattya magát az ember kívánságának. Illyen képzelt kellemetességekkel hizelkedtem magamnak; de
nem

nem fokára ezeknek minden ok nél-^{166o}
kül valóságát tapasztalnom kellett;
mindazonáltal tellyes lévén ilyen
kellemetes álmadozásokkal a' kert-
nek végére jutottam; bé-menék egy
régí Lugosba, az hó-is egy kö-pad-
ra ülvén, magamat még mind az eddig
vólt helytelen képzelődéseimmel ke-
tsegtetvén, el-aludtam, mely alatt
mind azok, a' miket képzeltem é-
metten, óly' elevenen elé adták ma-
gokat az én már fel-hevült képze-
lödésimben, és óly' kellemetes álom
látást okoztak, hogy az aluvásom-is
jó darab ideig tartván, a' rendelt i-
dön el-múlattam a' rendelt helyre
meg-jelenni. A' Fejedelem Afzony
mindazonáltal, a' kinek részéről fok
érdemes dolgok vóltak velem köz-
leni valók, el-nem múlatta a' ren-
delt helyre és időre meg-jelenni,
nem kevésbé tsudálkozván engem'
óly' mély álomtól el-nyomattatva
len-

1660, lenni, csak a' meg-bízott Öreg A'fzony
 lévén velle, kinek-is parantsola, hogy
 engem' ébre'fzen-fel; fel-ébredvén,
 ily' zavarodva és magamon kívül
 láttattam lenni, hogy a' Fejedelem
 A'fzony sem tartóztathatá magát
 a' nevetéstől, a' mely éngem' annál
 nagyobbban meg-zavart, annyira; hogy
 midőn eleibe mentem, magamat fel-
 nem találhattam, nem szólhattam;
 mint ha a' felhőkből estem volna-le,
 mely-is újra okot adott a' Fejedelem
 A'fzonynak a' nevetésre; nékem pe-
 dig ujonnan a' magam el-vez'tésére,
 és nem szólhatásra; meg-könyörül-
 vén ezen szempillantásban az én ál-
 lapotomon, monda: Hogy hogy ked-
 ves BETHLENem? hát ilyen mó-
 don kézültél a' velem való be'zélge-
 tésre, melyet veled akarok tartani;
 gondóld-meg hogy nékem ilyan dol-
 gaim vagynak veled közleni valók,
 a' mellyek ré'fedről oly' nagy követ-
 ke-

kezésüek, hogy meg érdemlik töl-
led a' tsendes vért, és figyelmetes-^{1660.}
séget; de oly' meg-háborodva lát-
lak, hogy ha előre tudtodra nem ad-
tam volna, hogy néked fok mon-
dani valóm vagyon; bizonyára mos-
tan néked meg-fem mondanám.

Ez alatt Afzonyom! időm vólt az
én helytelen, és ok nélkül való kép-
zelődéiekkal tellyes elmémet hely-
re-hozni.— Meg-követém az én gyö-
nyörü Fejedelem Afzonyomat, és
engedelmet kérék a' helytelen álla-
potról, melyben engemet talált, el-
nem titkólván előtte az okát, hogy
a' hozzája vífeltető ferelemről vele
szabadoson való befélgetésnek remén-
sége, és a' tulajdon magam fere-
te kelemeresen hizelkedett képze-
lődefemnek, de milyen vólt az én
álmélkodásom; a' midőn a' Fejede-
lem Afzony ki-jelenté, hogy éppen
más tárgyról fűkség mostan befél-
lent

1665. leni, nem a' fzeretetről; mert mi, mon-
 dá, mostan az időnek oly' környül-
 állásaiban. vagyunk, a' mellyekben
 a' dólgek sokkal fontosabbak. Tudd-
 meg hogy nekünk mentől elébb in-
 nét Dévára kelletik költöznünk. Az
 én Férjem a' Fejedelem, nagyon meg-
 vagyon terhelve a' mostan tsoporto-
 fon halmozott dólgekkel, és az el-
 lenségeinek mozdulásával, kik-is már
 marsban vagynak, hogy ötet itten
 Fejérvárt lephessék; azért kénytelen
 innét ki-menni, hogy magát a' fel-
 tételektől meg-menthesse; de még
 többet mondok, az Atyádnak sem
 kezd már hinni, el hitetvén magá-
 val, hogy az-is, valamint más töb-
 bek-is ötet a' Fejedelemségtől meg-
 kívánná fosztani. — Meg-vallom azt is,
 hogy a' Fejedelem maga ad alkalma-
 tofságot, mind az ellenségeinek mind
 a' mellette valóknak ilyen fándék-
 kal lenni. Ö álhatatlan és határo-
 zat-

zatlan a' maga fándékiban, azért i^{1660.}
 gen könnyen látzatik azoknak favá-
 ra hajlani, a' kik nékie a' Fejede-
 lemség' le-mondását javasolják. —
 Magad-is jól tudod a' *Rákótz*i Feje-
 delemtől egy néhány ízben a' Feje-
 delemség' le-mondásáról tett (*pro-*
*positi*okat) fel-rételeket, hogy mely
 meg-elégedve látzatott halgatni, már
 mostan *Rákótz*i, a' ki bizonynyal meg-
 van győzettette a'ról, hogy a' Tö-
 rökök soha helyben nem fogják hagy-
 ni az ő Fejedelemségre való vissza-
 jövetelét; azért mostan *Kemény János*
 sal az ő előbbeni, de kivált *Lén-*
gyel Országban volt Vezérével, a' hól
 az egész Sereget el-veztvén, ez-is ot-
 ran el-fogatott, és *Krimiába* vitetvén
 a' *Tatárokról* rabságba, és onnat mo-
 stan nagy sáttzal ki-váltván magát és
 vissza jöven előbbeni *Urához*; már
 mostan ezzel egyet ért, hogy ez ma-
 gát *finlésből* tétesse Fejedelemnek,
 és tsak

1660. és tsak a' nevét vífellye, és a' való-
 ság *Rákotzinál* maradgyon.

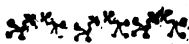
Ezek voltak az elé-tételek, mely-
 lyeket tettek vólt Fejedelem *Bartsai-*
 nak az én Férjemnek, melyről-is fok-
 tanátskozás tartatott a' Tanátsofsai
 és a' *Rákotzi* Követtyei között. Az
 Atyád mint az Orzágnak első Ta-
 nátsofsa, és Cancellariusza is a' Fe-
 jedelemnek, mindenkor ellene állott-
 ezen elő-tételeknek, és ellene fegez-
 te magát minden ezen dolog iránt
 tett tanátskozásokban; eleibe adta
Bartsai Fejedelemnek, hogy akár-mi-
 lyen egyezésre lépik-is *Rákotzival* és
Kemény Jánossal; e're soha a' Török
 Portától engedelmet meg-nem nyer-
 heti; sőt magára vonnya a' haragját
 és bofzu-állását, mindazonáltal az
 Atyád azt terjesztette eleibe; hogy
 ha ugyan-tsak maga jó fántából le-
 akarna mondani a' Fejedelemségről
 az okból, hogy annak-utánna tsen-
 desen

desen, nyugodalmason 's magáno-¹⁶⁶⁰
son élhessen, oly' vigyázással lé-
gyen a' Fejedelemség' lemondása-
ban, hogy meg-ne gátoltságok fel-
tett fándéka' el-érésében. Ezen ok-
ból válaázkon egy oly' femélyt, a'
ki hozzája igaz fízel viseltetik; e-
re előre az engedelmet nyerje-meg
a' Fényes Portától, és annak ajánl-
ja azon femélyt, a' kit maga hel-
lyett ebben akar helyheztetni; és
így bizonyos-is lehet, hogy kívánt
tzelját el-érheti, és tsendességben,
békeességben élhet hátra lévő napjai-
ban. Könnyü volt ki-találni, hogy
az Atyád önnön magát értette lé-
gyen. A' Fejedelem ámbátor ezen
dologban határozatlannak láttatik len-
ni; de még-is bizonyos az, hogy
nintsen valóságos fándéka a' Fejede-
lemségről le-mondani, semmit nem
kétkedik már abban, hogy az A-
tyád egyet ne értene Ellenségeivel,
I 2 hogy

1660. hogy különös fortélyok által magát Fejedelemnek tenni ne fándékoznék, és ámbár ekkor az iránt Atyához semmi kedvetlenségét nem mutatta; de nékem azon titkos tanátskozásból ki-jövéen, mingyárt panaszla, hogy milyen szerentsétlen; mert azok-is, a' kiket hozzája leg-hivebbeknek gondolt, nyilvánságosan meg esmértették magokat, hogy személyes kárát kívánnyák.— Mind ezekért bánnya, hogy ennyire még bízta legyen az Atyádat BETHLEN JÁNOST, mostan láttya magát mindazoktól-is, a' kikhez leg-több jókkal vólt, el-árúltatva lenni; és tám azon nap mingyárt Hivatallyából el-is botsátotta vólna; ha én eleibe nem terjeztettem vólna, hogy nállánál egy fints értelmesebb, tehetősebb minden dólgoakra, akár a' Portával való egyesség, akár az Ország' kormányozására való-nézve, mely-is mostan nagy zürzavarban, és
meg-

meg-hasonlásban vagyon. — Helyben¹⁶⁶⁰ hagyta; de még is panaszolkodott, hogy mind őklyanok vagynak mellette, a' kik vágyódnak ötet a' Fejedelemségtől meg-foztani, a' melyről néki semmiképpen nintsen fán-déka le-mondani, ha-életében kerül-ne-is. En úgy vélem, ezen utolsó favát inkább tsak ez' okból mondot-ta, hogy vigasztaljon azon bánatom-ban, mellyet nékem okozott a' legnagyobb ellenségeivel való tanátsko-zása, a' kiknek tsak a' vólt a' fel-té-telek, hogy a' Fejedelemségtől meg-fofzák. A' mit tölle meg-nyerhet-tem tsak e' vólt, hogy minden, és tám méltó gyanu mellett-is meg-hagyta Atyádat minden Hivatallyá-ban, oly' reménységgel, hogy ennekutánna háládatofsabb lézen az hozzája mutatott fok jó-téteményi-ért, a' mellyekre érdemetlenné tézi magát, ha ennekutánna-is hűségte-

1660. len lézen. Ezek azok, a' miket néked tudtadra akartam adni ezen töllem ki-rendelt helylen.

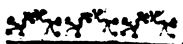
A' Fejedelem Afzónynak ezen be-
 fédgye, a' mely éppen ellenkező
 volt az én előre tett képzelődésem-
 mel, mellyet reméllettem; elégtelen-
 né tett egy darabotska ideig meg-
 hálálni az Atyám iránt tett szolgál-
 tyát a' Fejedelem Afzónynak; ré-
 femről-is nagyon hasznos volt; mert
 engem' is illetett volna ferenstsétlen-
 sége, — én-is kéntelen lettem volna
 mostani hivatalomról le-mondani,
 mely-is kötelez fűntelen a' Fejede-
 lem mellett lenni, és ez-által feren-
 tsém adatik a' Fejedelem Afzóny-
 nyal fűllani; vagy leg-alább gyakran
 azt láthatni; — és ha ezen tsekély
 minden haszon nélkül való vigasztá-
 lástól-is meg-fosztattam volna; bizon-
 nyal életemben került volna. Nem
 fokára mindazonáltal helyre jöttem
 azon

azon megilletődésemből, melyet né-^{166o.}
kem okozott a' Fejedelem Afzonym-
nak az én reménységgemmel éppen
ellenkező befédgye ; köteles voltam
mindazonáltal háládatofsággal min-
denkor a' Fejedelem Afzonymnak, az
Atyámhoz való jó fándékaért, hogy
oly' hathatósan jóvára kívánt lenni,
gondolván, hogy nekem-is rézem
vagyon abban, és midőn ezt meg-
közönni akarnám, és ezen alkalma-
totságot hafznomra fordítani a' hoz-
zája való fzeretetemnek ki-nyilatkoz-
tatására;— nekem e'ről oly' nagy il-
lendőséggel halgatáft parantsólt, hogy
többet e'ről fzóllani nem bátorkod-
tam; és véget vete ezen mi együtt
való létünknek, mondván; hogy ezt-is
nem egyéb okból rendelte, hanem
hogy tudtomra adná azon vefedel-
met, melyben az Atyám könnyen es-
hetnék, ha ennekutánna-is jeleit ad-
ná a' Fejedelemségre való vágyódá-

166. sának, a' melyről a' Férje minden áthatatlansága 's bizonytalansága mellett-is le-nem mond jó akarattýából; hanem ha ellenségeinek erőfoka által; réám-nézve pedig a' mostani környül-állások nem engedik, hogy halgathassa az én hiában-való és éretlen befédeimet; és valójában el is ment, kísértetve a' kedves Öreg-Azfiányától. — Az ő. hirtelen töllem való el-távozása, és mind azok, a' miket tölle értettem a' nélkül, hogy azokra felelhettem volna, nékem igen fájdalmas, és különböző gondolatokat okoztak azokról a' melyeket kevés órákkal ez előtt a' fzeretet nékem sugarlott 's okozott vala; mindazonáltal reménységemet még sem veztettem-el; — a' fzeretet erőfített és annyira ketsegtetett, hogy el-hittem magammal, hogy ezen gyönyörűséges zemély bizony nem egyéb okból kívánta az Atyám' el-távozt.

vezetését meg-gátolni; hanem hogy ^{1660.}
 ezzel el-ne vetesse a' Fiában egy
 hozzája nagy hívséggel víveltető zöl-
 gáját.

De térjünk vissza Rákotzihoz; en-
 nek az egész seregivel való közelge-
 téséről való hírek nem engedték *Bur-*
tsai Fejedelemnek Fejérvart tovább-
 ra-való mulatását; — mingyárt-is jobb
 és drágább vagyonnyait gyalog ka-
 tonjai vigyázása alatt meg-indította,
 és két napok-után maga is a' Feje-
 delem Afzónnyal, és egész Udvará-
 val, minden Lovas Seregeiről kísér-
 tetve meg-indult, és vette úttját
 Déva-felé, a' mely-is két napi járás-
 föld Hunyad-Vármegyének finte fél-
 lyén. — Oly' szükséges-is volt a' fie-
 tő menetel, hogy csak hat órával e-
 lébb veheté magát-bé ezen Várba,
 a' Rákotzi Fejedelem² oda érkezése
 előtt, a' ki-is ötet az egész Seregé-
 vel kérgette, és ha csak a' Lovasá-

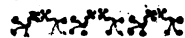
1660. got vitte volna magával, bizonnyal
 el is foghatta volna, minek-előtte
 magát ezen Várba vehette volna. Lát-
 ván *Rákotzi* hogy ezen fel-tett fán-
 dékában nem bóldogúlhatott;— a'
Bartsai Fejedelem részén lévő Ne-
 meseknek vagyonnyok fel-dulásában
 boffzúlt meg. Hunyad Vármegye,
 a' mely-is mintegy két kis mértföld-
 nyire kezdődik Fejérvártól (itten van
 azon kis Város Vintz, a' melyben lé-
 vő Kastély hires az Első FERDI-
 NÁND alatt Martunusius Car-
 dinalis ottan való meg-ölettetése ál-
 tal) egy hozzú és igen keskeny völ-
 gyel, Nap-nyúgot felől nagy, és me-
 redek Hegyekkel környül-vétetve,
 mellyeknek-is gyökerinél foly az or-
 fágban lévő leg-nagyobb folyó Víz
 a' Marus, mely-is ered a' Lengyel-
 Orfágtól el-választó Havasokból, és
 az egész Orfágot kereftül folyja, több
 más folyókat magában bé-vévén, ha-
 jókázó-

jókázóvá tétetik, és ez által az Ország nagy Kereskedést téfen a' Sókövel, mely-is itten a' Só-bányákból vágatik, és a' fomszéd Tartományokba vitetik; az ebből való házon nagy része a' Fejedelem jövedelmének. A' Marus mellett fekvő Hegyek Fejérvártól-fogva egész Hunyad Vármegyének féléig fok Arany és Kénese Bányákat foglalnak magokban. Mind eddig az Erdélyi Fejedelmek meg-gondólván, hogy ezen Ország a' két roppant, úgy mint: a' Római és Török Császár hatalmafsága között lévén, arra vigyáztak, hogy fok jövedelmet ezen Bányákból ne vegyenek, és a' mit bé-vettek-is, el-titkólják, attól tartván, ne ha az ezekben való aranynak, és kéneseinek bősege ki-tudódnék, ezen két Hatalmafságnak, ezen Ország' el-foglalására kivánságot okozna. Ez a' Vármegye minden-féle termés-sel bővölkö-

1660. ködik; itten vagyon Vas-Bánya, a-
 hoz kívántató Kohók, és Hámorok,
 mely-is bé-hoz jó-rendin tíz ezer a-
 ranyokat ezrendönként; e'hez hason-
 ló jövedelmü jószág nintsen az Or-
 szában. — *Bartsai* Fejedelem, ezen
 Dévai Várt mind az általomra, mind
 az életre, maga, és vele lévő kevés
 fámu Népének szükségesekekkel meg-
 rakatván, nem sokat tartott az or-
 stomlástól; mivel ezen Vár igen ma-
 gos helyen lévén, egy fömféd he-
 gyitől sem uralkodtatik. — Ide jöve-
 tele után tsak hamar újra az hideg-
 lelésbe, és e' mellett kemény Ko-
 likába esett; de nem volt tartós,
 nem-is lett semmi rosz következése.
 Hogy pediglen Fejedelem *Bartsai* ma-
 gát ezen Várba vette, leg-nagyob oka
 volt ennek a' nem oly' távúl léte
 Temesvártól, és így könnyen Kuri-
 rokat küldhetvén, bizonyoson egyet
 értőleg lehetett a' Fényes Portával;
 nem-is

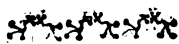
nem-is késett egy bizodalmas embe-
rinek oda való el-küldésivel; azért^{166o.}
el-hivatá az Atyámat, kit-is már uj-
ra a' Fejedelem Afzony' kérésére,
's ajánlására kegyelmébe bé-vévén,
a' leg nagyobb bizodalmát-is abban
vetvén, réája bíza egy oly' fontos
dolognak véghez-vitelére fzemélyi-
nek válaftását; ajánlott-is egy jó fü-
letésü Nemes és derék embert *Már-*
kos nevezetüt, a' ki már töbör-is
vólt Konftántzinápolyban, és a' Tö-
rök nyelvet-is igen jól tudta, a' ki-
nek-is józága közel lévén az Atyá-
méhoz (ez adta nékem a' Török
Nyelvben való oktatást) a' nagy ba-
rátság és bizodalom, mellyel az
Atyám ezen emberhez vifeltetett,
vólt leg-nagyobb oka, hogy a' Feje-
delem-is kívánt ennek főlgálattya-
val inkább mint máséval élni. Az
Atyámnak maga részéről-is ennek a-
jánlásában különös szélja-is vólt;
tudni

1660. tudniillik; úgy vélekedvén, hogy a' Nagy Vezér úgy-is már jól tudván a' Fejedelemnek álhatatlanságát, této-
vázását; mivel már *Rákotzival* egyet, értőleg láttatott lenni; mely-is éppen ellenére vagyon a' Törököknek-is, bizonynyal neheztelvén arra, könnyen meg-éshetik, hogy új Fejedelemnek válaftását rendeli; a' ki-is álhatatosabb, és valódibb légyen. Ezen esetben az a' ritkos útofitása volt, hogy a' Nagy Vezérnek tudtára adná, hogy az Atyámban minden, 's egy ilyen Fő Méltóságra szükséges tulajdonságok vóltaképpen feltaláltatnak. Meg-vallom hogy én mind ezekről semmit se tudtam mind addig; míglen az Atyám énnékem későre maga azt meg-nem mondotta; minekutánna fel-tett czéljában nem fzerentséltetett.

A' Dévai Vár a' leg-jobb Erősség egész Erdélyben, és tám mondhat-
nám

nám, vólt egész Európában a' Bom-
 biknak fel-találása előtt. — Ide mé-^{1660.}
 gyen az ember egy lankás hágó ú-
 ton, mely-is vezet torony-formára
 építettett leg-első strá'sák' házához,
 és a' mely mintegy száz embert bé-
 fogadhat; — ezt meg-haladván, mé-
 gyen az ember egy köből, vagy-is
 inkább köziklából (álló) kézfittetett
 Hidra, mintegy ötven Ölnyi mélysé-
 gü, és hatvan Ölnyi szélességü kemény
 köziklaba bé-vágott Vár' árkán ke-
 reftül; — ezt meg-haladván, újra az
 elsőhöz hasonló strá'sa-házhoz, — on-
 nan mintegy húz Ölnyi bóltozaton
 kereftül menvén, megyen-bé az em-
 ber a' Várnak udvarára, melynek-is
 kerülete mintegy száz Öl; ennek kö-
 zepében vagyon egy jó nagyotska
 Tó, a' Lovak' és marhák' iratására,
 mely-is telik-meg az eső és el-ólva-
 dott Hó-víz által; de midön ez nem
 elégséges; — vagyon két kút, jobb-
 ra és

1660. ra és balra, melyből a' víz nagy ké-
 réken ökrök által vonatik; — ezen
 kútak igen mélyek; de az itatra i-
 gen jők, vagyon még ezen kívül
 egy kis hal-tartó-is, a' melyben fok
 Pisztrangok tartatnak; ennek mellet-
 te jázóly módjára font Rák-tartó
 hely-is; ebben mindenkor fok Rák,
 az a'hoz kézfittetett, egyben kötött
 tsomó fák alatt találtatik, — tsak egy
 ilyen tsomó fat fel-emel az ember,
 és fázanként találja alatta a' Ráko-
 kat; — itt fapóroznak és tápláltat-
 nak a' Majorság' oda hányt bélivel;
 igaz, hogy majd minden nap a' vi-
 zet változtatni, és a' Jázólyt tifti-
 tani szükséges. Az egész Várnak kö-
 rüllette alatt boltok, — üregek vagy-
 nak; azon fellyül élés-tartó helyek
 és pajták, az hól az életre minden
 szükségesek, — úgy a' marhák és Lo-
 vak-is tartatnak. A' négy fejeleti,
 ben ezen Várnak van négy grádits,
 mel-

melyeken a' körül lévő folyosóra, és a' körös, körül lévő lak-fobákba, és töltésekre mehetni. Mind ezek oly keményen köből, és köziklából vagnak alkotva, hogy semmi repedést, egymástól való el-válást azokon nem láthatni, — a' töltés-is, a' mely ezen egész épületet el-fedi, oly' ép, és erős, mintha csak mostan építettettné volna; holott ezen Vár emlékeztetetlen időknek előtte építettett; — a' közönséges vélekedés szerint TRÁJÁNUS Császár alatt, a' ki leg-első volt ezen Országban akkor Dácia név alatt meg-hódolásában, a' mint az erről való Történet-írók fel-jegyzik.

Ezen a' Töltésben Afzonymi volt ismét szerentsém, és módomban a' Fejedelem Afzonymt látni, és mintegy vele meg-békélleni, nem mérvén a' kertben lévő utolsó együtt létünk-től-fogva véle szállani; az hól, a' midőn töltem el-távozott, örökös hal-

K

gatást

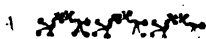

1660. gatáft parantsólt a' ferelemről. Ez az egy hely vólt az, hova az ember fris levegöre ki-mehetett,— gyakran ki-mentem oda, hogy magamat ezen vad, és nagy Hegyekkel körül-véte-tett Környéknek zemlélésével mú-lasam, melynek is külömbb külömbb-féle vad, és tsudálatos mivóлта a' zemnek kellemetefséget okoz. A' Fejedelemnek betegsége többzör a-dott alkalmatóságot a' Fejedelem-Azfzonymak ezen töltésen való sétá-lásra, az hól én is gyakran meg-je-lentem; de az utóbbi kertben való töllem el válásának módja, melyről fzerentsém vólt néked Afzfzonym! fellyebb jelentéft tenni, nekem még mind nagy félelmet okozott az iránt, hogy bizonynal zememre hánnya a' minapiban keze meg-tsokolásáért va-ló bátórságot. Egykor, midön tsak az Öreg Afzfzonymtól kísértetve oda ki-méne, jónak véltem, hogy
ma-

magamat azon dologért menteném; 1360.
 azért én-is mingyárt oda a' töltés-
 re faladék; de mindenkor távúl i-
 gyekezvén tölle lenni, — a' Fejede-
 lem-Afzony engem' meg-látván, és
 észre-vévén az én zavarodásomat;
 vagy törődésemet, felém közelget-
 ni kezdé; és mentől jobban közelített,
 én annál meg-ijedtebb, mint egy Bü-
 nös, a' kit az Itélő-Biró eleibe vi-
 nek, lettem; és már meg-is bántam
 a' melegségemre fel-tett fándékomat.
 Ugy tettzett, ezen zavarodásom an-
 nyira mulatságára-is volt, hogy ma-
 gát a' nevetéstől nem tartóztathat-
 ta; hozzám jöven kérdé töllem okát
 komorúságomnak, és oly' mély gon-
 dólkozásomnak; hirtelen nem-is tud-
 tam mit feleljek; de mivel csak szól-
 lanom kellett, mondám: Mivel én oly'
 szerentsétlen vagyok, és az én fe-
 retetem a' melyről nékem oly' ke-
 gyetlen halgatást parantsolt; gátolja

K 2

nékem

1660. nékem tsendességem; és okozza
 fomorúságomat. És még-is (felele
 nékem) mostan-is bátorkodól újra
 arról befzélleni; a' mellyért-is ellened
 való haragomat meg-érdemelnéd, és
 ámbátor még azért téged' meg-nem
 feddettelek; el-ne hitesd magaddal,
 hogy arról meg-felejtkeztem légyen.
 Oh gyönyörű szép Fejedelem-Affo-
 nyom! fel-kiálték, lábaihoz akarván
 borulni; úgy reméltem, hogy erről
 nem-is emlékezik; — de az Öreg-Affo-
 fony engem' hirtelen fel-emele, ne
 hogy valaki ezt észre végye. Erre a'
 Fejedelem Affony hozzám így szól-
 ta: Hát most-is még mind oly' mo-
 don bátorkodól magadat viselni, mely
 által engemet valósággal haragra in-
 gerlelé. Ezen szavai annyira bé-ha-
 tottak szívembe; és oly' bánatot o-
 koztak, hogy szemeim meg-töltek
 könnyekkel; De szeretetemnek ezen
 ki-nyilatkoztatott nagy érzékenysé-
 gére-is

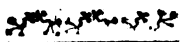
gére-is meg-nem illetödvén a' Fej- 1660
delem Afzony ezt mondá: Meg-
vallom, tulajdon magamnak-is nagy
kedvetlenséget okozott legyen az,
hogy mind eddig-is el-fenvedtem a'
te hozzám való fzeretetednek jeleit.
En ezt reméltem, tovább mondván:
hogy magadat ez-iránt okosabb, és
mértékletesebb határookban fogod tar-
tani.— Kegyelmes Afzonyom! fele-
lék egész tüzzel: Mely balul véleke-
del fzivemről, és ennek érzékenysé-
géről, és miért nem ítéled kegye-
sebben minden dólgaimat? En tsak
arra fzülettettem, hogy mást rajtad-
kívül senkit se fzeressek, és hogy
mind azokat holtomig el kerüljem, a'
mellyek tetfzésed ellen vagynak, — és
el-hidd, hogy minden óhajtasim tsak
azon ditsöségemre tzéloznak, hogy
ne légy érzéketlen az én hozzád vi-
seltető igaz fzivemhez, és fzeretetem-
hez, mellyet a' te érdemeid bennem

1660. méltán gerjesztettek — Szeress tehát engem', felele a' Fejedelem-Azfony mivel ellent nem állhat hajlandóságodnak, de ne reméljed, hogy én a' te szeretetedet hasonló szeretettel visszontagóljam;— ellenkeznek ezek az én kötelességem,— környülállásaim,— állapotom. — Ezek mind oly' akadályok, a' mellyeket meg-vetni nem lehet. Hát mit miveljek? Kegyelmes Azfonyom! Szeress engem' tehát mindenkor, felele, de minden reménység nélkül. — Be könnyű néked, Kegyelmes Azfonyom! felelék, így befélleni; de hatalmomban vagyok-e azt véghez vinni, a' mit parantsólsz? Még-is tsak ez az egyetlen egy mód, felele a' Fejedelem-Azfony, ha tsak kényszeríteni nem akarék arra, hogy zeméllyem elől el-távoztassalak. És így, felelék; tulajdon magamnak halálomat óhajtani parantsolod; mivel téged' oly' forrón

forrón fzeretvén, reménység, és né-^{166a}
ked tetfzeni kívánság nélkül nem él-
hetek. De mivel az én fzereterem
óly' tizta; így kötelelségem néked
ebben-is engedelmeskedni. Nem a-
karlak, felele meg-illetödvé, téged
ólyan gondolatoktól, a' mellyeket né-
kem mostan ki jelentettél ugyan, meg-
gátolni. Elég a' rézemről, hogy az
én gondolatim nem egyeznek a' ti-
éddel.

Ezen fempillantásban jelentik,
hogy a' Fejedelem vélle befzélleni a-
karna, 's azzal el-méne, és így tsak
magamra maradék a' töltésen el-ha-
gyattatva egyedül. El-tökéllém ma-
gamban erősebben mint annak előt-
te, akárminthogy hóltomig fzeretni
ezen háládatlant, és remélleni, hogy
valahára az állhatatofsággommal, és
igyekezetemmel a' Fejedelem Af-
fzont hasonló hozzám való érzé-

1660. keny szeretetre vehetem, a' milyen-
nel én hozzája viseltetem.

A' Fejedelemlnek egészsége egé-
zen helyre álván, nyughatatlan kez-
de lenni a' Követtyének *Márkosnak*
a' Konstantzinápolyi Udvarnál hof-
fias mulatásáért, és mivel remény-
sége ellen késett, tartott attól-is,
hogy talám elég hitele annak nem
vólt arra; hogy a' Fényes Portát a'
nékie küldendő segítségére vehesse;
tellyes ilyen nyughatatlanságokkal,
és bizonytalan-is, mely részt vála-
fzon; Tanátsot tartott a' főbb Ud-
vari féméllyeivel, a' kik-is hasonló
vélekedéssel lévén, a' Fejedelemével,
és így egyet-értő akarattal el-rende-
ték, hogy ujra négyet az Udvari
főbb féméllyekből követtségre kül-
gyenek, a' válaftás esett *Bartsai- Án-
drásra*, a' Fejedelem' Testvérére, —
Cancellarius Bethlen Jánosra az Atyám
ra; *Tóldalagi Mihályra*, és *Pasko Kris-
tófra*.

tóffra. Ezen négy zeméllyek a' kiadott parantsolattal együtt el-is indulván, alig mehettek Tót Váradgyáig, másod-fél napi járó kis Városotskáig Dévától, elől-találák *Márkóst*, vele lévő Temesvári *Aly* Basával, a' kik is tudtokra adták, hogy hafontalanúl folytatnyák úttyokat Konstantzinápoly felé; mivel a' Nagy Urnak fel-tett fándéka leg-kisebb segittséget-is a' Fejedelemnek nem adni, ha csak maga elébb zeméllyesen meg-nem jelenik a' *Zeidi* Basa Budai Vezér Táborában, a' ki-is nem mefze feküdt Temesvártól Táborával. Ezen hallomásra a' *Bartsai* Fejedelem Követtyei nem tartották helyjesnek úttyokat tovább folytatni, minkeelőtte bizonyosokká tétettetnének: ha a' Fejedelem a' Nagy Urtól küldetett Rendelésire réa áll-é; — és így *Márkos* és a' vele lévő Török Követ *Aly* Dévára mentek, hogy

166o. a' Fejedelemlnek azon dólgot tudtára adgyák, és a' mellyért is a' küldött Követtjeit tovább folytatandó úttyoktól Tót-Váradgyán meg-tartóztatták; a' mig a' Fejedelem' rendelését ez iránt vehetik.— A' Fejedelem minden vele lévő Nemeseeknek, és Uraknak helyben hagyásával hafznosnak irélvén, minden haladék nélkül útnak indúlt Toót-Váradgya felé, hogy ottan várakozó Követtjeivel a' Budai Vezérhez mennyen, hogy ezen minden kéfedelem nélkül való el-indulásával, és a' Nagy Ur' parantsolattryának véghez-vitelével annál-is inkább meg-bizonyítsa a' hoz való hívségét. Az el-indulása oly' hirtelen esett, hogy alig vólt ideje bútsut venni a' Fejedelem-Azfonytól, kinek-is a' Fejedelem' el-menelete ki-mondhatatlan bánatot és fomorúságot okozott. Nékem egy sem-pillantásig sem adatott időm. és al-

és alkalmatosságom, hogy véle be-^{1660.}
 félhessek, és hogy nagy fájdalma-
 mat, melyet a' tölle való el-távo-
 zás okozott, ki-nyilatkoztassam. A'
 mit tselekedhettem csak a' vólt, hogy
 az Öreg Afzonyt kértem, hogy né-
 kie tudtára adná az én nagy bána-
 tomat, melyet érzek a' tölle való
 (mint a' ki nékem a' világon leg-
 betsesebb) el-távozással, nem
 tudhatom-meg, mindazonáltal, ha va-
 lyon ezen kérésemet be-teljesítet-
 te-é: mert soha kedvét nem mutat-
 ta az Afzonyához való felelmem-
 ben leg-kisebb fejedelmemre lenni.
 Elég az, hogy mi el-indulánk Dévára
 ról, és a' mit az én ítéletem szerint
 leg-helyesebben-is tselekedett a' Fe-
 jedelem, az, hogy a' leg-főbb ombor-
 reket és a' leg-jobb és febb Seregit-is
 magával vitte, a' kik nekie betsüle-
 tére szolgáltak a' Törökök előtt, a'
 kik-is mint-egy büzkélkednek abban,
 hogy

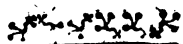
1660. hogy ha az alattok lévő Fejedelmeknek módjok, és tehetségek vagy magok Méltóságoknak meg-felelni; mivel ez-által a' Császároknak-is fényességét, és ditsőtségét nevelik.

Leg első meg-fállításunk volt *Klopotiván*, Erdély' határának végső helységiben; az hól-is egyben gyűjtöttük a' Fejedelem' minden Seregit, és hozzá tartozandókat; — Ezt elhagyván mint egy mértföldnyire értünk a' mindenek vélekedése férént még Trájánus Tsáfártól tsináltatott, és úgy nevezett Vas Kapuhoz, mely-is mostan nem egyéb, hanem nagy, és meg hághatatlan hegyek között emberi munka által mint-egy három mértföldnyire tizen-öt vagy tizenhat ölnyi félelségre kékítettett út, és a' ki itten egy helyyes, és annak módja-férént való védelmező sánctozot kékítettetne: akármely nagy erőt meg-gátólhatna az által-jöveteltől.

Ezen

zen helyly még az Erdélyi birodalomhoz tartozván, minden akadály nélkül által mentünk *Margita* nevezetű, és már a' Törökhöz tartozó kis Mező-városba; más nap *Karánsebesre*, egy kis azon nevezet alatt lévő, és ennek-előtte Erdélyhez tartozandó Tartománynak Fő Várasotskájába, más nap *Zégusimba*, és innét *Lugosra*, mely-is fekszik a' Karánsebes vizének partyán, a' mely bé-omlik a' Temesbe; — Végtére meg-érkezénk Temesvárra, azon híres Erősségbe, a' mely fekvésére-nézve majd csak mondhatni, meg-vehetetlen, a' Temes-vize árkanak, nem lévén elegendő mélysége, ki-üt, és ki-terjed mezőre földre; és így nagyon ki-terjedett Tót, vagy-is Lápot tsinál, a' melynek közepén vagyon az híres Vár épülve; — igen nehezen lehet ehhez akármely részéről-is közelíteni; — a' bé-menetele egy tzövekeken tsinált, és

1660 és bé-défkázott úton vagyon.— Il-
lyen módon vagynak minden uttzá-
i-is. — — Ezen Város ennekelötte
völt egy a' Magyar Királysághoz, és
annakutánna Erdély Országhoz tar-
tozandó Tartománynak Fő Várofsai;
de a' mellyet a' belső háboruságnak
általa el vezített — A' midön Magyar
Országhoz tartozott, egy Guberna-
tortól igazgattatott; — Ezek az Er-
délyi Vajda és Magyar Orzági Pala-
tinushoz hasonló hatalommal bí-
tak; Fijakat Grófokká tehették, a'
mely-is abban az időben a' leg-na-
gyobb Méltóság völt azon Országban;
és az akkori Gubernátoroknak hatal-
ma, Oláh Orzágtól-fogva, a' Duna
le-mentére egész Belgrádig ki-terje-
dett

Midön *Bartsai* Fejedelem ezen Vá-
roshoz közelített, *Aly* Basa az akko-
ri Gubernatora eleibe ment feles ki-
sérőivel, és meg-ditsérvén szerentsél-
tette,

tette, hogy oly' forgalmazoson engedelmeskedni kívánt a' Fényes Porta rendelésinek. Más nap a' Budai Vezér *Zeydi Achmet* Basa keménylyesen a' maga Serege előtt, mely-is egy fél mértföldnyire feküdt, nagy pompával fogadta, és egy fel-emeltebb helyre számára pompás sátorokat veretvén, Jantsárokat-is ada test-örzésére; azt-is rendelvén, hogy a' Fejedelemmel jövő Sereg-is azon helyt táborozzon; azzal meg-nem elégedvén, az élésre minden Fükségeseket bővön adatott; ezek között a' bór-is bővön lévén, nem kevés vigasztalására volt feregünknek az itten való hofzás mulatásában.

Bartsai Fejedelem füntelen küldötte a' Kurirokat a' Fényes Portához, kérvén attól, hogy a' Budai Vezérnek parantsólja, hogy mentől e-lőbb feregével bé-indúljon Erdélybe, és ötet a' Fejedelemségbe vizfá hely-hez-

1660 tefse; és *Rákotzit* ki-kergetse; de mivel ekkor az Ottomanni erőnek nagyobb része az Ásiai Tartományokban foglalatoskodott; a' Fejedelem későre nyerhetett, és vehetett onnan óhajtott válaft.

Ez alatt *Rákotzi*; nem lévén senki ellent-állója Erdélyben, — ujra magát az Ország és fok Rendeknek egybengyűlése alkalmatosságával valóságos Fejedelemnek esmértette; az Oláh Orzági Vajdát-is, hogy a' Fényes Porta ellen keljen, réá vette; és mivel a' Moldovait arra nem vehette; — Hadával, és a' Székelyeknek nagyobb részével, a' kik hozzája mindenkor hívséggel viseltettek; ellene ment; ezt meg-foztván Országától, mást tett helyébe Fejedelemnek; — vizfá jött Erdélybe, és a' Fejedelmi minden jövedelmeket felvévén Seregét meg erősítette.

Az alatt; a' mig mi a' Budai Vezér

zér' Táborába mutatnánk, az Atyám
 a' nélkül, hogy nekem fándékának¹⁶⁶⁹
 rzélját tudtomra adta volna, sege-
 delmemmel kívánt élni abban, hogy
 a' Törököktől ki-puhatólnám a' Bar-
 tsai Fejedelem iránt való fándéko-
 kat. Már, a' mint felyebb-is meg-
 irtam, Nyelveket (meg-tanúlván) jól
 tudtam, és oly' esméretes, és barát-
 ságban voltam velek, a' míg köztök
 voltunk, hogy nem csak mindenek-
 ről a' miket töllök érttettem, tudó-
 sitást adhattam, de még a' Fejede-
 lemnek-is nagy segítségére voltam,
 engem' küldvén mindenkor a' velle
 való dólgainak el-igazítására; — és a'
 Vezérnek annyira-is meg-nyertem
 hozzám való kegyelmét, hogy rit-
 kán ragadta-meg akár a' Fejedelem,
 akár magam réhetől tett kérésemet.
 De ezen két hólnapi itten való mu-
 latásunk alatt, semmit ollyast nem
 érthettem az Atyám' javára; mert a'

L

Törö-

1660. Törökök közönségesen igen ditsérték *Bartsai* Fejedelmet, hogy a' Fényes Porta parántsolattya' oly' híven és minden késedelem nélkül bétellyefitette; 's nem-is befélték egyebet; hanem az ő mentől elébb a' Fejedelemségre ujonnan való bé-iktatását.

A' Fejedelem a' Fejedelem-Afzönyhöz vífeltető ki-mondhatatlan nagy ézeretetiért nehezen fénvedhet-
te a' nálla nélkül oly' hozzás ezen táborban való mulatást; igaz ugyan hogy gyakor Kurirokat küldött Dévára, és válaft-is vett a' Fejedelem-Afzönytől, de ez által még sem tsendesíthette eléggé nyughatatlan-ságát; én rézemről mindenkor ké-
zen tartottam egy néhány főtiskák-ból álló Leveletskémet a' Fejedelem-Afzönyhöz; de nem bátorkodtam a' Kurirokra bízni; — azért gyakorta, a' mellyeket annak írtam, ol-
fa-

Elakasztottam. A' történet nékem, 166a.
 egyzer jó alkalmatosságot adván,
 azt háznomra-is fordítottam. A' Fe-
 jedelem, a' ki-is többnyire minden
 Levelét maga szokta vólt el-petsé-
 telni, egyzer el-felejtven valamit; —
 a' Petsét-nyomóját nékem által adá,
 hogy belé irjam. — Ezen alkalmatos-
 sággal Levelemet bé-loptam nem ke-
 vés félelemmel, attól tartván, hogy
 ezibe jutván ismét valami; a' mi
 gyakran meg-történik; és ujra fel-
 bontya. — Elég az, hogy a' Kurir el-
 indúlt, 's ez-által a' Levelem a' Fe-
 jedelem-Afkony' Kezéhez ment, ki-
 is nem kevésbé tsudálkozott vak-
 merő bátorságomon; attól tartván,
 ne, hogy ennek valamely kedvetlen
 következése történhetnék. Meg-is
 bánta, hogy a' Levél írást nékem
 meg-nem tiltassa. E' vólt a' Leve-
 lem' foglalattya. Azt parantsóltad
 Afkonyom! hogy eljő és tsendes.

1660. séggel fenvedgyem az én Felséges
 Fejedelem-Affzonyomtól való távól
 léteemet; de ezen távól léteel sokkal
 hosszabb, hogy sem hatalmomban lé-
 gyen azt békével fenvedni. Érzem
 hogy egy ily' hozzás el-távozás, halá-
 los rabság, a' mely ellen semmi sege-
 delem nem lehet, egy oly' zerentsét-
 len tisztelődnék, mint én vagyok
 rajtad kívül. — Kegyelmes Affzo-
 nyom! a' ki halálomat meg-gátol-
 harod engem' vigasztaló kezednek
 csak egy kis írásával is; ha a' Kurir,
 a' kinek zerentséje lézen náked Le-
 veleimet által adni válsz tölled nem
 hoz; bizonyos halálomról fog tu-
 dósítani leg-első alkalmatossággal;
 midőn ismét hozzád küldetik; ez-
 által meg-tudom, ha lehet-e remény-
 ségem hozzád visszatér leg-kisebbi
 kegyelmedhez, kegyességedhez; de
 ha ezt töllem meg-tagadod; — ha
 nosabb lesz nekem életemtől való

1660

s J

dani

dani, a' mellyet te olly' kevésre be-^{156a}
tsültél, hogy tsak egy kis kegyessé-
gednek jelével-is, meg-tartására nem
mélkóztattál.

Én ugyan nem voltam oly' beteg,
mint a' millyennek magamat yele el-
hítni akartam; de ohajtva ohajtot-
tam tölle oly' ki-nyilatkoztatást ven-
ni, hogy irántam sem viseltetik ide-
genül. — A' Kurir által vettem egy
Levelt az Öreg Afzonymtól, a' ki-is
nekem sok okoskodása által jóvászól-
ta, hogy a' Fejedelem Afzonymnak
többször ne írnék, elő-írámlélván min-
den ez által történhető bal kedvet-
lenségeket.

A' Fejedelem-Afzonymtól tsak ezen
kevés szókból álló írást vettem: El-
lyen kedves BETHLENem!, Ellyen!
szívemből akarom; főképpen azt-is,
hogy nékem többször ne írjon. —
Ezen kevés szókból lévő írása oly'
ki-mondhatatlan nagy örömemre, és

1660. vigafelalásomra vőlt, hogy valójában mondhatom: Mind azon kedves és örvendetes dolgok, mellyek egész életemben velem történtek;— Ioha nekem ily' nagy megelégedéft' nem okoztak. Nem bátorkodtam mindazonáltal ez-iránt való háládatosságot egyenesen a' Fejedelem-Afzónynak tudtára adni; véghez vittem ezt az Öreg Afzónynak írt Levelemben, nem nevezvén ki mindazonáltal név-férent senkit-is, tartván mind kettőjeknek ellenem való kedvetlenségektől, — hogy a' mit nekem ily' hathatósan javasoltak, azt szám-ba sem vezem. Igaz, hogy kértem-is az Öreg Afzónyt, hogy velem leveleznék, és a' Fejedelem-Afzónyt egy más valamely Atyámfia neve alatt értenők; de Ioha erre reá állani nem akart; bizonyyal, a' mint én vélekedem; — azon okból, hogy tapasztalván a' Fejedelem-Afzónynak hozzám való

való hajlandóságát; — inkább ennek, ^{166a}
meg-gátolója, mint előbb-mozdító-
ja kívánt lenni.

Mi így töltök az időt a' Török
Táborban; de a' Fejedelem *Bartsait*
nagyon nyughatatlanította a' télnek
következése, és hogy itten a' jó időt
elvéstetgetvén, a' Sereggel bé-menni
mehetünk Erdélybe. Végtére csak
ugyan-elérkezék a' Fényes Rosta ke-
mény parancsolattya a' Budai Vezér-
hez, hogy a' Fejedelmet bé-vigye
Erdélybe, és mind-addig meg-ne-fülni-
nyék a' hadakozástól, a' míg a' Fe-
jedelemségbe vissza nem helyhez-
tetheti, és annak tündes birását nem
elkövölheti. Meg-indult tehát ezen
Vezér egész Táborával, és bé-menne
Hunyad-Vármegyébe kísértetve *Ban-*
tsai Fejedelemtől, és minden velle-
lévő Nemes Rendektől, — Seregitől,
mintegy Octobernek vége-felé. Ezen
Sereg azon keskeny útakon, a' mel-

166a Iyeken mi Temesvárra mentünk volt,
 kereztül jöven, be-érkezék ezen
 Tartományba, az hó-is nem kevés
 hamufással értettük; hogy *Rákóczi*-is
 ottan volna Seregével; és ámbár őt
 nem volt oly' nagy erővel, mint a'
 Vezér; még-is bátorkodott azzal fent-
 be állani, és egy ütközetet adni,
 melyet-is el-vehetett. A' Gyalogsá-
 ga többnyire mind le-vágattatott, a'
 lovassága-is féltlyel veretervén, meg-
 szabadult *Rákóczival* együtt, jobban-
 esmérven az helységnek környékét;
 mint a' Törökök, a' kik azonkívül is
 igen fáradtak lévén nem kergethet-
 ték. Minckutána mi ezen ütköze-
 tet meg-nyertük, és a' Törökök-is
 abban foglalatoskodtak volna, hogy
 Seregeiket rendbe fednék, *Bartsai*
 Fejedelem azon időt arra fordította,
 hogy Dévára mennyen, és akármely
 rövid időre-is szeretetre méltó Feje-
 delem *Affönyát*, a' kirel oly hóf-
 as

has ideig távul volt, meg-láthatsa ennek látása gyönyörüségetől úgy el-is volt foglalva, hogy egy fempillantásig-is tölle nem távozott; mely-is nékem nem kevés bánatot és nyughatatlanságot okozott; mivel egy fempillantásnyi alkalmatosságom sem adatott, hogy a' Fejedelem-Afkonyt bizonyossá tethessem arról, hogy a' tölle való távól létem nem hogy gyengítette volna hozzá való szeretetemet; de sőt ki-mondhatatlanul nevelte. Én mind ezen nyughatatlanságban voltam; míg a' Fejedelem itten mulatott; végére a' Budai Vezér kényszerítette; hogy Táborába vesse menyerő; és kikergetésére; kétfelen volt tehát a' Fejedelem-Afkonnyal itten való együtt-létinek; a' mellyet holtáig tartani óhajtott; volna; véget vetni; mely-is ki-mondhatatlan bajjal; és bánattal-is esett meg.

L 5

Én

346o. Én föntelen vigyáztam azon alkalmatosságra, hogy egy szempillantást nyerhetnék a' Fejedelem-Affzonymnál bár csak egyet szólhatni;— végre nyertem-is : a' midőn az Öreg Affzony' szobájába némely dolgoknak rendelkezéséért ment volna, lábaimhoz borulván mondtam : Kegyelmes Affzonyom! Hát ugyan ezen el-fenvedhetetlen nyughatatlanságom által kívánod halálomat? hogy veled különösen nem-is beszélhetek, legelőbb hogy tudtadra adhassam az én szenvedéseimet, mellyeket a' te hozád való szeretetem okozott?— Hagass, felele a' Fejedelem Affzony kegyes tekintettel, te nem vóltál olyan beteg, a' mint velem el-hitetni akartad; mert ha úgy lenne; márrégen meg-kellett volna halnod.— Így tehát, felelek én, nintsen egyéb hátra Kedves Fejedelem-Affzonyom! hanem hogy mostan lábaidnál meg-hal-lyak

lyak? mivel látom, hogy csak ez-^{166a}al-
 tal hiheted-el az én hozzád való hiv-
 ségemet.— Távol légyen, felele; mert
 így egy kedves emberemet veszte-
 ném-el, a' kihez hasonlót egy akár-
 mely Afzobyn Nem társaim közül
 sem vesztete-el örömeit; minsten el-
 lenbenre hogy engem feresz; de őly
 fel-tétel-alatt, hogy töllem vitéz
 taglász ne kívánny. Oh! de mi hafa-
 nom lehet nekem, felelek én; ezen
 engedelmében, ha magamnak nem
 bizelkedhetem kivédnek hozzáim va-
 ló nagyobb hajlandóságával. — A'ki
 tegalább annyiban; felele, hogy na-
 ked kedves képzelődéseket okozhat;
 a' melyek vigasztalásnak lehetnek egy
 olyanak, a' ki jövődö-béli szeren-
 tséjét reméli; ha el-nem éri-is; —
 és így helyben hagyom, és akarom-is,
 hogy feresz; ha mingyárt csak az a'
 vigasztalásod-is lehet abból, hogy en-
 gemet feregethét, — Ez a' mi való-
 jába

166a jában meg-is elégíthet egy igazán
 feretöt. — Továbbra is örömeft foly-
 tattam volna, a' Fejedelem-Affon-
 nyal ezen töltem ugyan minden re-
 ménységet meg-tagadó; de még is
 bé-vévő való befédet; de a' Fejde-
 lem-Affony tartván attól; se hogy
 a' Fejedelem, a' ki egy szempillantá-
 sra is alig lehetett nála nélkül; it-
 rendítálja; el-ávozik az Öreg-Aff-
 ony; szobájából. — El-jöve én is
 még nagyobb feretettel viselherve
 mint valaha ennek-előtte; minneki-
 tása mind azokat az Öreg-Affony-
 nak meg-mondattam volna, a' miket
 a' Fejedelem-Affonynak felelni akas-
 tam; a' ki is tartván attól; hogy ék-
 zékeny indulatimnak ellene nem áll-
 hatok; javasolta, hogy mint azok-
 ban meg-nyugodva lennék, a' miket
 nekem ezen feretetre méltó Fejede-
 lem-Affony mondott, és hogy töl-
 le-is el-mennyeek. —

A' Fejé.

A' Fejedelem a' ki-is gyönyörű-
 séggel töltvén azon hat napokat, 1660
 mellyeket ottan töltöttünk; nem-is
 gondolkodott a' Budai Vezér' Tábo-
 rába való vízfá meneteliről; ámbár
 tor hivattatott vízfá. Ezen kéfe-
 delme a' Fejedelemnek annál-is in-
 kább kedvetlenséget okozott a' Bu-
 dai Vezérnek; hogy a' hideg idők-is
 már el-kezdödvén, Népének alkalmatlanságára vólt, és időt-is adott
 Rákotzinak meg-veretett, és el-fé-
 ledett Seregének egyben-gyűjtésére;
 magát az hegyek közé bé-vételére,
 és az Ottománi ötet kergető erejei
 ellen oda kellete tsak ugyan Déva
 Várát a' Fejedelem rézféről képzelt
 hetetlen nagy bú bánattal hagyni.
 Mivel nekem nem adatott idő a'
 alkalmatosságra a' Fejedelem-Affzony-
 tól való butsu-vételre; midőn mint
 egy két fáz lépésnyire lettünk vol-
 na Dévától; úgy tettem magamat
 mintha

1666. mintha a' Fejedelem óráját ottan fe-
 lejtettem volna; ki-is vízfá menete-
 lemet ugyan mingyárt észre vette,
 de meg-tudván okát, tovább folytat-
 ta úttyát, és el-maradásomat nem
 ellenzette. A' Fejedelem-Affzony a'
 Vár' töltésiről nézván menetelünket;
 észre vette vízfá-térésemet; és kép-
 selvén-is okát, bé-méne a' maga fo-
 bájába, tsak az egy hív Öreg-Affzo-
 nyától kísértetve, hozzája bé-botsát-
 tartam; mintha a' Fejedelemtől kül-
 dettettem volna vízfá valamely ize-
 nettel; bé-menvén hozzája így szól-
 lék: Mind eddig késtem Kegyelmes
 Affzonyom! tölled bútsut venni,
 hogy annál szabadabban véghez vi-
 hefsem. Affzonyom! mi a' Hadba-
 megyünk, az holott is több alkalma-
 totság adatik az embernek életit el-
 vefteni, mint akár hól.— Ugy tet-
 tzik nem ígérhetem magamnak az-
 a' szerentsét, hogy tégedet többször
 láthas-

láthatszalak; azért jövök, hogy ma
 gam tölled bizonyossá tétesssem ar-^{1660.}
 róf, hogy bízhatom-e azon hozzám-
 való hajlandóságodban, mellyel ed-
 dig hozzám vífelterni méktóztattál;
 hogy ha szerentsétlen forsom úgy
 hozná magával, hogy életemet ve-
 zesssem,— leg-alább azzal a' vigaf-
 talással haljak-meg, hogy utáltál —
 Már meg-mondottam, édes BETH-
 LENem! (és azt meg-sem bánom)
 felele, az én hozzád való szeretetem
 elegendő arra, hogy minden téged'
 illető dolgokban részt végyen;— és
 engem' vóltaképpen keseregtesz, mi-
 dön életednek vezedelmét elé-ho-
 zód;— vigyázz életedre; mert az né-
 kem igen drága. ISTEN veled—!
 Már-is akaratom ellen többet mon-
 dottam.— Eregy! — Szeress engem'
 mindenkor, és élly! ha azt akarod,
 hogy veled meg-elégedve légyek.
 Ezzel hirtelen el-méne a' rélkül,
 hogy

1660. hogy nékem időt adott volna a' feleletre.— Ugy tettzett, hogy meg-is volt illetődve, és ezt előttem titkolni akarta. Nem képzelhetvén a' Világon magamnál már szerentséfebbet, és a' ferezettől mintegy meg-rézegeedett, a' Fejedelem után siertem.

Mi a' Budai Nagy Vezérrel masiroztunk oly' fándékkal, hogy újra Rákóczival meg-ütközzünk. De mivel ezen Fejedelemnek nem volt elég ideje, hogy az utóbbi meg-vertetése által igen el-gyengült Sereget jó állapotba helyeztethesse;— el-vonta magát a' hegyek közé, a' mellyek Erdélyt Magyar Országtól el-választtyák. Ezt halván, a' Nagy Vezér, és látván-is, hogy a' Hó már a' Földet borította, el-tökéllette magában az Hadat Buda felé téli szállásra el-küldeni. Ez így lévén *Rákóczi* Fejedelem parantsolatot adott a' Temes-

a' Temesvári *Aly* Basának, hogy *Éa* 1664
mára egy oly' téli állást keressen,
a' melyben a' Telet tsendesen tölt-
hesse, és a' Kiikeletet várhassa. A'
Basa erre Szebent választván, ide bé-
risérte a' Rejedelmet, minden velle
lévő Fő Uri és Nemes Rendeket, de
ezeket nem gondolván elegendők-
nek; meg-óltalmazására még rendelt
ezer öt-fáz Jantsárokat, és bé-küt-
tötte ezen Városba, ennek, és a' Fe-
jedelem Zeméllyinek-is ellenségei el-
len való védelmezésére. Ezen ren-
delés mint egy Menkö-ütés volt *Bar-*
ysai Fejedeleinnak; mivel ez egy jó
darab időre el-választotta kedves Fe-
jedelem - *Akzonyától*; de nem volt
mit tenni; szenvedni, és az egész Te-
let itten tölteni kellett. — *Aly* Basa e-
zen Rendeléseket a' Fejedelem' bá-
torságára való-nézve meg-tévén, víz-
fá ment Temesvárra; az honnan-is
csak Tavafkor jött vízfá.

M

Alig

1861. Alig veheté-bé magát *Bartsai* Fejedelem Szebenbe; már *Rákotzinak* tudtára lett;— úgy a' Törökök' Bu-da és Temesvár felé Téli szállások-ra való el-távozások-is;— mellyért-is el-tökéllette magában Fejedelem *Bartsait* Szebenben ostromolni.

Ezen Város a' leg-jobban meg-csöfített Helység Hazánkban, Délnek egy lép élen fekszik; Napkeletről, és Nap-nyugotról nagy Havasokkal környül-vérettetve; de mivel távolotska fekszenek, egy térséget okoznak; az hova-is *Rákotzi* a' maga Táborát helyhez-tette; az úgy nevezett Szeben-Víznek mellette; ez adta magyarul a' Városnak a' nevét-is; a' Németeknek pedig *Herman* nevezetű Emberről, a' Százoknak egy érdemes nagy Birójokról, a' ki leg-első építője volt ezen Városnak, és minden erősségeinek. Erről a' részről vagyon két nagy erős Bástyája,
Ezek

ezek között egy nagy töltés, mind keményen a' Mesterség' rendje-^{1661.} rént minden erőfak ellen-állásra alkalmason építve; annál-is inkább, hogy az előttük lévő Sántz igen féles, és mindenkor az Havasokról le-
jövő két patakoktól meg-töltve vágyon; — ezen Patakok a' Városon-is keresztül folyván, igen tisztán tartyák a' Vározt; a' többi körül lévő részei-is a' Város' erősségének nem rendetlenebbek, 's nem-is gyengébbek; de ezek felől hirtsen annyi elegendő hely Táborozásra, mint a' mellyen *Rákóczi* feküdt.

Ezen hozzás ostromlásnak, vagy-is inkább csak bé-rekeztetésnek idején; *Rákóczi* nem fokát vitt véghez, nem lévén elegendő Népe, hogy ezen Városnak erővel való meg-vételét remélhesse; zúgölködött e' mellett nagy ágyukban, és Ingenieurokban (Földmérőkben) nem lévén több öt közép-

1661. Szerü Ágyuinál. Mely okból-is tsak egy Bátyját lövöldöztette; abban sem sok kárt tehetett; a' benn lévő őrizet ellenben gyakran ki ütvén, az ostromlókra, egykor az ágyuit fegezték-bé, máskor hármat tőle elnyertek; leg-nagyobb fenvédések volt a' Városiaknak ezen bé-rekeztésekben, hogy nagy bajjal vihették-bé az élelemre valókat; mellyek nem-is voltak éppen elegendők, előre által nem látván ezen esetet, kivált illy' késő időben; mindazonáltal a' helyes rend, és gazdaság tartása által nagy szükséget nem fenvedtek.

Látván *Rákotzi*, hogy Fegyvercinek erejével nem sokra mehet, újra a' *Bartsai* Fejedelemmel való egyezéshez kezdett, tudniillik: hogy a' Fejedelemségről le-mondana; *Bartsai* Fejedelem mostan-is, mint az előtt, erőtlenebb lévén mintsem *Rákotzi*

korzi" fel-tételeit meg-veſſe, ujra ez-^{1661.}zel egyezni látſzatott; azt akarván mindazonáltal, hogy ezen alku ti-
tokban maradna; de mingyárt az e-
gész Városon ki-tudódván, Tanácsos-
saitól; kivált az Atyámtól nem ke-
vés ſzemre hányáſt ſzenvedett; de fő-
képpen a' Lakosoknak ſíralmas pa-
naſſai, hogy őket az ellenségnek
által akarná adni, pagyobban meg-
rettentették; úgy az őrzetre hagra-
tott Jantsárok Tíſtjeinek zugolódá-
sa-is, a' kik teli torokkal mindenütt
a' Fejedelm' gyengeségét beſzélték:
ezen minden Renden lévőeknek e-
gyenlő panaſſok a' Fejedelmet ar-
ra kéztették, hogy ellenkező ſínt vé-
gyen magára, éſzre-vévén, hogy min-
den ember ezen tſelekedetének mód-
ját óltsárolja. — Azokat vádolta a'
kik éppen a' Rákotzival való egye-
zésének ellene voltak, hogy tudni-
illik ezek okozták azon hírt, ho-
M 3 lott

4661. lott ő soha azon gyengeség³ véghezvitelének; — azon állhatatlanság³ elkövetésének, mellyel ötet mostan vádolják, még csak meg-gondolója sem volt. Ezen mentsége nagy álmélkodást okozott mind azoknak, a³ kik ezen dolognak, mind³ ennek-előtte, mind a³ város³ ostromlása alatt alattomban való bizonyos folyását jól tudták; mellyet-is a³ Fejedelem a³ minden nap tartott mulattságok, vendégségek által palástolni akart.

Tám igen hosszafon tartóztattalak, Álfonyom! a³ Város³ ostromlásával, el-felejtkezvén a³ magam különös Történeteimről, a³ mellyekből úgy reméllem; kegyeséged szerént rézt vézel, és idő-töltésedre lehetnek. — A³ Szeretetnek valóságos tulajdona, hogy a³ szerekmefeket mindenkor a³ mellett óhajtaſsa lenni, a³ kit szeretnek³, minden kedvetlenségeket

geket, bánatokat, tsupán csak azok, 1661.
 az akadályok okozzák, a' mellyek
 gátolják óhajtott czéljoktól.— *Bar-*
tsai Fejedelem nyughatatlannál fenn-
 vedre a' Fejedelem-Afzonytól való
 távul létét; — magam sem voltam
 nagyobb nyugodalomban, és min-
 den igyekezetem a' volt, hogy al-
 kalmatoiságot ferezhetnék látására,
 és mentől elébb lehet, hozzája va-
 ló menetelemre; — ámbátor nem re-
 mélhettem vigasztalóbb válaszokat
 tőlle, még-is el-nem mulattam tilal-
 ma ellen-is az innét Dévára küldött
 Kurirok által nékie írni. De fájdal-
 lom! ezen Kurirok többnyire mind
 el-fogattattak a' *Rákozzi* Katonáitól,
 a' kik éfze vévén a' Levelekből,
 hogy *Bartsai* Fejedelem alattomban
 egyet-értőleg kíván lenni *Ály* Basá-
 val, és a' Török Portával; ezen fe-
 gény Kuriroknak; mint valóságos
 Kémeknek Orrokat, Fülöket, el-vág-
 ták.

166, ták. Ezen okból a' Fejedelem' kívánt dólგaira, úgy a' Fejedelem-Afzonymtól-is semmi válast nem vehervén, nagyon bánkódott. — Mégvallom, Afzonym! hogy én-is nagyon réges lévén abban, büntelen azon törtem ezemet, mimódon fe-githetnék zomorú forfómon, arról is gondólkodván, hogy mi módon, és kitől tanulharnám ki a' Dévára vezetö kerülö utakat, találtam azon Városban egy páfztort azok közzül, a' kik marhájokkal egész életeket az Havafokon (mellyek egész Erdélyt körül-vézik) töltik, a' ki-is nékem meg-igérvén, hogy engem' vad helyeken, — pufztaságokon — nagy fáradtsággal ugyan, de minden vezedelem nélkül el-vezet oda, az hól oly' nagy kívánsággal lenni óhajtok. Nem kételkedtem hogy a' Fejedelemnek ezen fándékom kedvére ne lenne; hogy tudniillik Levelét a' Fejedelem Afzo-

Azfonyának el-vigyem, és onnan vá-
 lazt hozzak; de a' leg-nagyobb ne-^{166r}
 hézség abban volt, hogy vallyon az
 Atyámtól nyerhetek-e arra engedelm-
 met?— Meg-nyertem tölle mind-
 azonáltal, nem kételkedvén, hogy a'
 Szeretet nagyobb ösztöne ezen utom-
 nak; mint a' Fejedelemnek kívánó
 szolgálatom, tartván attól-is, hogy
 ha erre az engedelmét töllem meg-
 tagadná, kétségben ejtene; a' mely-is
 engemet arra vinne, hogy engedel-
 mé, és akarattya nélkül-is véghez
 vinném, jól meg-esmérvén az en-
 nekelötte való történetekről szerete-
 temnek nagy hívségét. Meg-jelen-
 tettem tehát fándékomat a' Fejede-
 lemnek, a' ki-is ezt (nemhogy ezen
 utozásokkal történhető veszedelme-
 kért, mellyekben szolgálattyaért es-
 hethék, irtózott, vagy törődött vol-
 na,) de sőt örömmel értette, el-hi-
 tetve lévén, hogy általam bizonyo-
 M 5 sabban

1661. sabbán küldheti a' Török Portához
 Folló Leveleket; és így bizonyos vá-
 laft is vehet. Az én fándékom te-
 hát mingyárt helyben hagyatott; és
 mingyárt-is készülnem kellettett vég-
 hez vitelére. Nem vittem mást ma-
 gammal tsak egy hív Inasomat;— és
 így a' fellyebb említett Páftor' ve-
 zérlése alatt, meg-indulánk estve a'
 Hold' világánál; és egy néhány órák
 alatt tett menetelünk után bé-jutánk
 a' minden felől oly' ifonyu, és vad
 havafokkal, 's völgyekkel körül-vett
 erdőbe, hogy tsak egy oly' hevesen
 fzerető, mint én, vehette volna ma-
 gát ezen útatásra. Ezen helységek-
 nek irtóztató vadságát-lehetetlen le-
 irni, de egy valósággal fzerelmes,
 mindenkor a' fzeretet' Istenétől ve-
 zéreltetvén, semmit sem tart lehetet-
 lennek a' tzélja' el-érésében; de min-
 den fáradságimat, és az alatt történt
 kis esetimet, mellyeket ezen utozá-
 som-

fomban szenvedtem, el-halगतván, elé^{1561.}
adom néked Afzonym! az én Dé-
vai Várban való bé-fogadtatásomat,
és a' hozzás Audentziámat, melyet
nékem a' Fejedelem-Afzonym adni
méltóztatott.

Mihelyt a' Várnak első kapujához
érkeztem,— mingyárt valaki fel-fut-
ván hirré adta a' nélkül, hogy a' ne-
veimet meg-mondotta volna, hogy
egy Kurir érkezett a' Fejedelemtől;
mellyért annál-is nagyobb volt ál-
mélkodása, hogy engem' váratlanúl
és reméntenül hirtelen meg-látott;
azt vélvén, hogy én talám fomorú
követséget hozok a' Fejedelem' halá-
la felől.— Mi ujságot hoztál? fel-kiálta,
femeiböla' köny tsordúlván.— Oh Afzonym!
mennyire meg-nem ille-
tödtém ez által? ámbár nem én vól-
tam ennek az oka. Ezen kempí-
lantásban nem akarván tovább ezen
fomorú vélekedésében hagyni, mon-
dám:

1661. dám: Ne busulj Kegyelmes-Afzonymom! a' Fejedelem jó egészségben
 - vagyon,— erről a' szerentsétlen BETH-
 LEN bizonyossá tehet; — ha mind-
 azonáltal kételkedel,— bontsd-fel a'
 Leveleket, és magad-is úgy találod.
 Ha sokan nem lettek volna jelen fő-
 bájában, meg nem állhattam volna
 a' szemre hányást; hogy érzékenyebb-
 nek mutatta magát a' Fejedelemtől
 való híren, melyet nekie hoztam;
 mintsem az éngem' látásában, a' ki
 annyi vezedelmet fáradságot fen-
 vedtem érte, csak hogy hozzája
 jöhessek. Minekutánna a' Leveleket
 el-olvasta, és töllem sok dolgokról,
 melyek őtet illették, tudakozódott
 volna, minden jelen valót magá-
 tól el-botsátván, nekem fêmeivel
 tudtomra adta, hogy nem sokára
 vizfá hivat; valósággal csak hamar
 maga eleibe is botsátott,— már ké-
 fen-is voltam, hogy nékie minden
 ellene

ellene való panaszaim' okait eleibe¹⁶⁶¹
terjeszkem; de meg-előzött.— Ak-
kor mingyárt észre vettem, monda;
úgy mostan-is, ki-mézem meg-nem e-
légedésedet az én hozzád való alkal-
maztatásommal, de fálj önmön ma-
gadba, folytatta befédgyét egész
nyájassággal: nem de nem, nem tsak
egyszer már tudtadra adtam azon fel-
tételket, a' mellyek alatt meg-en-
gedhettem hozzád való szeretete-
det; és a' mellyeket rézemről fen-
tül meg-is akarok tartani. Kiméld-
meg magad' az-éj panaszokról,
a' mellyekre én néked úgy-is elég-
tételt nem adhatok. Főjtsd-el mind
azokat, és azok helyett mutass in-
kább mostan oly' örömet, a' mellyet
valójában az én látásomban érezned
kell.— Felelni akartam, és midön aka-
dozva hozzá is fogtam, félbe vágá
másodszor-is feleletem', és oly' nyá-
lyas és víg hangon, a' millyen akár-
mely

1661. mely fomorú teremtést-is e' világon
 éfzre hozhatott volna; monda: Lé-
 gyünk jó kedvel kedves BETLENem!
 azon rövid idő alatt, melyen
 mostan egyik a' mást láthattuk.—
 Valójában-is ezen szép kemély ter-
 méfete-kerént oly' víg természetel
 bírt, hogy helyes ok nélkül, nem
 könnyen-is bántódott.— Rézemről
 irhatom, nagy bajjal változtathattam-
 meg oly' hirtelen kedvemet. (A'
 meg nem elégedett Szeretet kén-
 ten fomorúnak és gondolkodónak
 lenni.) A' Fejedelem Afzony velem
 vidámúl tréfálódott; de meg-boz-
 szultam azért gyönyörűséges szép ke-
 zeinek meg-tsokolásával; mellyért-is
 az Öreg-Afzonytól helyben min-
 gyárt keményen meg-is dorgáltatott.
 hogy ezen vakmerő bátorságomat
 meg-engedi; de a' Fejedelem-Afzony
 mosolyogva monda: mivel reggel is-
 mét vízfűz kelletik nékem úgy-is in-
 dúl-

dúlni; meg-érdemlenék illyen kis
 fabadságokkal való jutalmat a' fok^{1661.}
 fáradságaimért, mellyeket fenved-
 tem tsupán csak azért, hogy kedves
 Férjétől a' Fejedelemtől bizonyos
 tudósítást nékie hoznék. A' több
 része együtt való mostani befélgeté-
 sünknek folyt a' Szebeni ostromlás-
 tól,— a' Fejedelem állapottyáról; en-
 nek dőlgaiban való gyengeségéről,
 álhatatlanságáról, mely-is egy kevés
 sé meg-zavarta víg kedvét.

Egy a' Portától jött Kurirnak e-
 zen napon Dévára lett meg-érkezé-
 se [mely-is a' Nagy Vezérnek azon
 parantsolatot vitte, hogy mingyárt
 a' meg-ígért segítséget Fejedelem
Bartsainak el-küldje) a' Fejedelem-
 Afzónynak kedvét helyre hozta;
 mellyért-is a' Fejedelem Afzóny hogy
 engem' más nap Szebenbe ezen jó
 hírrel vízfáa külgyen, el-rendelte,
 meg-is parantsolta, hogy reggel el-
 in-

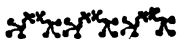
1661. dűljak,— és ámbár el-tökéltett fán-
 dékom volt mindenkor nékie min-
 denekben kedvére járni, és minden
 parantsolattyát fentül véghez vinni,—
 még-is tudtára akartam adni
 könyhullatásaimmal, és leg-érzéke-
 nyebb favaim által, mely nagy ál-
 dozatot tézek nékie a' mostani tök-
 le való hirtelen el-távozásommal; a'
 midőn magamnak hosszabb időre vél-
 le való lételemnek reménységével
 hízeltedtem volt. Meg-illetődött e-
 zen gyönyörűsége Teremtés ezen
 kézségemen, és ezen áldozaron;
 mellyet csak érte tseleksem: vet-
 tem-érte, hogy femei könnyeznek;
 a' midőn tollem butszúván, ISTEN
 veled! mondana. És hogy engem
 annyiban, a' mennyiben meg-vigaf-
 talhasson;— által ada nékem egy bé-
 petsételt Iskatulyát a' nélkül, hogy
 mi lenne abban, és hogy azzal mit
 tsináljak, meg-mondotta volna; meg-
 tiltván

tiltván mindazonáltal, hogy Szebenig fel-ne bontsam. El-méne fobá-¹⁶⁶¹ jába, 's meg-tiltá, hogy bé ne kísérem.

Egy néhány szempillantásig megfomorodva még mozdulhatatlan állottam; de el-kelle indulnom, és távoznom attól, a' ki nékem ezen a' világon leg-kedvesebb, és betesebb volt. Ugyan azon az úton mentem vízfá, a' mellyen Dévára jöttem vala, és midőn az Hegyek közé bé-értem, és mind azokról, a' mik velem a' Fejedelem-Azfonytól való el-butsuzásomkor történtek, elmélkedtem volna, az Iskatulya ezembe jutván, a' nélkül hogy a' Szebenig való fel-bontásának tilalmára figyelmezttem volna; meg-nézém, vizsgálám minden felől, 's látám, hogy bé van petsételve, és test-főn fellyem matériával egézfén bé-borítva, fellyül olvasható írással ezen fókát:

N

Az

1661. Az én kedvesfemnek — Ezen főök annyira nagyon fel-ingerelték kíváncsiságomat Afzonym! hogy ámbátor erőt kívántam magaman venni, hogy parantsolattyát a' Fejedelem-Afzonymnak által ne hágjam; még fem tartóztathattam-meg magamat, és hirtelen fel bontám az Iskatulyát. Oh de millyen drágába került nékem Afzonym! mert alig bontám-fel, hogy ezen tulajdon kezeivel írott menydörgös főökat olvastam: Oh te áruló hitetlen! hát így tartod-meg nékem tett fogadófodat? — Itéld-meg magad, ha ezen álhatatlanságodra-nézve hihetek-é legkisebbet-is ennekutánni favaidnak? Ha parantsolatimnak engedelmeskedtél volna, ezen Követs-kövek, melyeket mostan látz, hivségednek jutalomul, mint annyi drága-kövekké változtak volna; de mivel oly' semminek tartod parantsolatomat mely

lyel csak a' te igéretednek, és fogadásfodnak igazságát próbálni akar.¹⁸⁶¹ tam; leg kisebb büntetése ez egy ilyen hitetlennék, hogy azt a' magában fatumára botsáfsam, és hogy maga magának tulajdonítsa minden fereventsétlenségét — Ezen irtóztató favaktól mint egy menkö-ütéstől felhóltá, mozdúlhatatlanná, és minden érzékenységeimtől meg-fosztatóttá lettem. Nem volt leg-kisebb rész-is lovamban, magamban, a' mely ne-érzette volna azon hideg meg-borzádaft, a' mely el-járta minden teteimeimet; — a' Lovam hirtelen magától meg-állott. — Az Inasom ezt észre vévén oda jöve, hogy ennek okát meg-tudhassa; nagyon meg-ijjed, hogy engem' ily' haloványon; és minden érzékenységen kívül; minden szólhatás nélkül találá, — gyakran meg-fóllita, 's ez-által akart magamon kívül-léteimből vizfá hozni;

1661. de mind hiában. Gyakran nevemen és nagyobb hangon-is meg-főllita, hogy jobban meg-érthetsem, de femmi jeleit az életnek nem adtam; mely-is nagyobbította ijedségit, és már kétségben-eséfit jajgatással jelentette; a' lábával gyakran a' földre tapotván, meg-látá az Iskatulyát, a' mellyet a' kezemből kiejtettem vala, egyben fel-bedé, oly' vélekedéssel lévén, hogy tám az abban lévő méregnek ki-gőzölgése okozta légyen nékem ezen változafomat;— fel-vévén fomorúan vizsgálta,— és gyakorta nagy fájdalommal egészlen el-változott ábrázatomra-is tekintvén, mozgatván ezen Iskatulyát, észre vette, hogy még vagyon abban valami; meg-rázta füleihez tartván; 's bizonyossá lett, hogy meg-nem tsalódott; mivel minden kiábálásával észre nem hozhatott, ezen észre vételével kívánt engem' fel-éb-rezteni; és eözemre hozni.— Valójában eözemre-is jöttem, egyet nagyot

fohajtván; mellyért-is ezen hív fól-^{1661.}
gámnak víg öröm-kiáltásai nagy vízf-
za-hangokat okoztak ezen tsendes
völgyekben, az hól ezen eset tör-
tént;— a' fok alkalmatlan unfolásá-
val annyira vitt, hogy akaratom
ellen-is meg-kelletett tekintenem,
hogy még mi volna azon fzerentsétlen
Iskatulyában, és bizonynal, ha azon
fzempillantásban, helyes elmémet
vífza nyerhettem volna-is; eröm még
se lett volna annak fel-nyitására, fél-
vén, hogy abban újra az én kedves
Fejedelem Afzonymának ellenem va-
ló haragjának jeleit látni fogom; ke-
zembe vettem mindazonáltal, és meg-
vi'sgálván jó móddal, észre vettem,
hogy az egyik feneke a' közepe tá-
ján vólt tsinálva, a' mely-is két fe-
lé nyíló vólt; fel-fordítám tehát,
hogy ki-nyithassám a' fedelét; ottan
olvastam apróbb betűkkel írt ezen
fókat: Az én hűségtelenemnek; meg-
fzomorodva, és rezketve nagy bajjal

1661 fel-emelém a' fedelet, el-lévén hitet-
ve, hogy ez-is bizonytal nem ád
nékem egyebet tudtomra a' feren-
tsétlenségnél.— Fel-nyitám ugyan-
tsak, és ilyen értelmű Leveletskét
találék abban: Vald-meg magad ked-
ves BETHLENem! hogy az Indiscre-
tio majd mintegy el válhatatlan az
emberek' characterétől; mellyért is
elég előre való vigyázással nem le-
hetünk hűségeknek bizodalmába, és
ritkán találhatni, a' ki meg-érdemel-
je tett fogadásában való egész bizo-
dalmunkat; — megbotsátok néked
mindazonáltal mostan irántam el kö-
vetett hitetlenségedért, mivel ma-
gam verettem néked ezen tört,—
fentebbül tartsd-meg ennek-utánna
mind azokat a' fel-tételeket, mellye-
ket elődbe tettem; ha azt akarod,
hogy ennekutánna meg-fenvedgyem
néha néha jeleit hozzám viseltető
feretetednek.

Szük-

Szükségem-is volt valójában il-^{1561.}
lyen hízeltető ki-fejezésekre, a' mil-
lyeneket néked mostan Afzonym!
elé-mondék, hogy elmémből, szívem-
ből mind ki-vevsem azokat, a' miket
az első Leveletskében, volt fők o-
koztak; már így magamat mint egy
újra születettnek érezvén, meg-vis-
gálám, mi maradott legyen még az
Iskatulyában;— három kis tsomotskát
külön-külön papirosba takarva lel-
tem. Az elsőt fel-bontván, álmél-
kodó örömmel találtam abban egy
aranyba foglalt gyémántos Gyűrűt,
ezen bé-mettzett főkkal: *Mentől ri-
tább; annál betsefsebb.* A' gyémánt
ugyan nem volt igen nagy áru, meg-
vallom; de mivel az én kedves, Fe-
jedelem-Afzonymtól adatott, Af-
zonym! előtttem meg-betsülhetet-
lenné lett.— A' másikat-is fel-bont-
ván, ebben-is egy Nap-keleti Agat
Gyűrű volt bé-takarva, melyre egy

1661. Oltár, és azon égő fent tűz ki-metz-
ve volt ezen fel-írással: *Ha nem tisztá,
nem méltó az Istenekhez.*

Ezen két fel-írásokból nyilván meg-érthettem, hogy a' Fejedelem-Afzonyom nem akar másként töllem fzerettetni, tsak oly' tisztán és minden házon nélkül, valamint töllem kívánta, hogy meg-igérjem akkor, midőn meg-engedte, hogy fzeretetemről nekie vallást tehessek. Ez az a' második Gyűrű, melyet mostan-is, azolta ujomban hordozok, és a' Nemzetem' fokása-fzerént Petsét-nyomo helyett fólgál.— Az harmadik tso-móban-is egy gyűrűt találtam, melynek köveire való metzés egy Afzony fzeméllýinek Fejét példázott; ábrázattyának kevés hasonlatossága volt ugyan a' Fejedelem Afzonyéhoz; de a' Mesternek, a' ki tsinálta, vagy nem volt elegendő ideje, vagy elegendő Tudománya az el-kézfítésére.

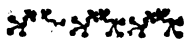
tésére. Ezen ajándékokat én a' vi-¹⁶⁶¹lág-
nak kintseinél fellyebb betsültem;
elég az hogy oly' nagy változás e-
fett rajtam, hogy az út-vezetöm, a'
ki látta oly' hirtelen, és rövid idő a-
latt való változást, nem tudta,
minek tulajdonítsa, és ez-iránt va-
ló nagy bámulása, nékem kétferez-
tette meg-elégedésemet; mivel oly'
együgyü vidámsággal adta elő ezen
mostani Történetemet, hogy a' ke-
mény hideg időnek, és ez-által oko-
zott leg-nagyobb nehézségek mel-
lett-is nagyon könnyébbítette a'
Szeben-felé még hátra lévő útamat.

A' Fejedelem nagyon örvendett
vizíza jövetelemen. A' Fejedelem-
Afkony' jól létéről való hír, mel-
lyet nékie hoztam (a' kinek látása-
tól oly' hosszú időre meg vólt fozt-
va, ehez járulván a' Fényes Portá-
tól való tudósítás, melyben a' leg-
hamarébb való segedelem nékie igér-

1661 tetett) természetere ellen való nagy örömet, és vigaságot okoztak benne; mindazonáltal nem akarta többör ilyen alkalmatosság által szerentsémet, hogy a' Fejedelem-Afzont láthassam. Nyughatatlanúl várta a' Tavaf' ki-nyilását, hogy az ígért fejedelem a' Portától el-érkezne, mely által Szeben-is az ostrom alóll felzabadúlna, *Rákótz*i Fejedelmet-is kényszeritnék Erdélyből magát ki-vonni, és így ennek tsendes, és nyugodalmas Birodalmában maradhaíson.

Ezen út-vézetöm-által folytatta *Bartsai* Fejedelem annakutánna a' rendes levelezést a' Fejedelem-Afzonnyal, és a' Török Portával, de sem a' Fejedelem, sem az Atyám nem akarták, hogy többör ezen utat tegyem Dévára, ámbátor én magamat gyakran ajánlottam arra, mindketten félvén a' rajtam történhető szerentsétlenségtől, és ne hogy *Rákótz*i.
nak

nak kezébe essem. Az út-vezető-^{1661.}met magamévá tévén a' jól meg-jutalmazással,— örömmel vállalta-fel a' Fejedelem-Afzónynak fálló Leveleimet, meg-hagyván nékie hogy senkinek másnak, tsak éppen a' Fejedelem-Afzónynak kezébe adgya. Az első alkalmatossággal ezt irtam: Kevésbé betsüled fzeretetre méltó kedves Kegyelmes Afzonyom! az Hivednek életét;— bizonynyal meg-hóltam volna azon fájdalom-által, melyet az első Leveled okozott, ha a' második vízfű nem adta volna életemet, mert lehetetlen lett volna életem' el-veftése nélkül ellenem való haragodat ki-állani. Kimély engem', esedezve kényszeritlek! annyira irtózom néked nem tetfeni, hogy képzelned sem lehet,— Leg-kisebb ellenem való neheztelésed szívemben való halálos változás nélkül meg-

nem

1661. nem eshetik; ugyan mit mivelteél?
 rsudának lehet tartani, hogy meg-
 éledhettem. A'második kedves Le-
 veledben tett vigasztaló ki-fejezések,
 és azokkal együtt jött drága aján-
 dékid-által-is, ha tsak egyedül lettem
 volna, bizonynyal ezen vigasztaló se-
 gedelmednek-is semmi hasznát nem
 vettem volna. Kimély-meg azért Ke-
 gyelmes Afzönyom ennekutánna egy
 oly' életet, mely tsak néked vagyon
 áldozva; mert ha el-vefted, soha
 nem találz több oly' hiven, igazán
 fzerető Tisztelödre. A' mi Levelezé-
 sünk folyt Szebennek egész ostrom-
 lása alatt, melly-is finte három ho-
 napokig tartott. Én a' Fejedelem-
 Afzonytól hozzám való fiveségé-
 nek gyakran vévén jeleit, leg-bóldo-
 gabbnak tartottam magamat, hason-
 lóképpen a' Fejedelem-is, de ez ö-
 tet egészzen ki nem elégithette.

Rákotzi Fejedelem-is az el-kezdett
 egye-

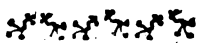
egyezés dől-gának folyamattyában^{1661.}
 nem vólt meg-elégedve; mivel min-
 denkor sükeretlenül végeztek: a'
 Tél-is már vége-felé lévén, az hó
 olvadni kezdett; *Zejdi* Achmet-is a'
 Budai Vezér Táborba szállott, né-
 mely Várakat Gyula és Nagy Várad-
 között ostromólván (mellyek-is Er-
 délyhez tartoztak) el-is foglalt. —
 Szükség meg-tudni, hogy midőn El-
 ső FERDINANDUS Tsáfár Erdély
 Országot ZÁPOLYA JÁNOS Király-
 nak által engedte, akkor a' fönféd-
 ságban lévő Vármegyéket, úgymint:
 Bihart, Szathmárt, 's Kövár-Vidékét
 minden a'hoz tartozandó Városok-
 kal, Falukkal annak által adta.

Ezen okból *Rákotzi* félben szaká-
 totta a' Szebeni ostromlást, hogy a-
 zon Váraknak segítségére lehes-
 sen, magát valóságos Erdélyi Feje-
 delemnek képzelvén, köteletséginek
 tartotta az ehez tartozandó Helly-
 ségek-

1661. ségeknek óltalmazását. Utját vette Kolo'svár felé, az honnan-is parantsolatot küldött minden Seregekhez és Nemefekhez, hogy magokat hozzája kaptsóllják, 's ez-által jötskán meg-erősítvén táborát; elégségesnek vélte magát arra, hogy a' Nagy Vezérrel meg-ütközzék. Ez-is részéről ezt meg-értvén, az Erdélyi fély hegyeken keresztül vergödvén, táborát a' Szamos mentire való völgyben (mely víz éppen Kolo'svár mellett foly) ettől nem messze *Rákotzi*-nak-is Tábora fekvén) helyhez-tette. Mivel mind a' két félnek igen nagy kedve volt a' meg-ütközésre, csak hamar egybe-is tsaptak. Az ütközet igen véres, és ki-menetelére kétséges volt. *Rákotzi* (kinek-is népe sokkal kevesebb volt mint az Ellenség) mint egy Vitéz Fejedelem, és tudós Hadi Vezér úgy viselte magát, de fzerentsétlenségére három

rom febet kapván a' Fején: az utól-^{1661.}
só elégtelenné tette tovább az ütközetre. Ezen nagy Embernek vezedelme nagy oka vólt az ütközet el-vezetésének-is. Test-örzői ki-ragadván az ütközet' helyéről, Nagy Váradra vitték, az hól-is ezen Fejedelem tizen-öt napok múlva meghala.

Kemény János a' Vezére egyben fiedvén a' mint lehetett, el-féllýedett népéből, magát Szamos-ujvár felé vette. Ezen Vár azon víz mellett fekszik, a' mely mellett az ütközet tartatott. Ezen Várnak meglehetős erősségit okozza az igen féles árkaiban lévő vize. Ezen Szamos-vize foly Dész felé, az hól-is egy hasonló nevezetű vizet magába vézen:— az első Nap-keletről, a' másik Nap-nyugotról vévén eredeteket, ottan egyesülnek, vézi folyamattyát egy igen keskeny, és majd
. nem

1661. nem járhatatlan Völgyen Szathmár felé, és onnat a' Tifzába, mely-is ennekelötte határa vólt Erdélynek.

Bartsai Fejedelem valósággal egy vezedelmes ellenségétől menekedett meg, de sokkal nagyobbra talált *Kemény János*ban, a' ki-is alig tudta-meg *Rákotzinak* febei által okozott halálát, azonnal fel-tette magában a' Fejedelemséget akár mimódon-is magáévá tenni, ámbátor semmi helyes igazsága ahoz nem vólt. Meg-értyük a' következendökből, mimódon. A' Fényes Porta mindenkor azon lévén, hogy *Bartsait* a' tsendes, és békeféséges országulásban, a' mellyet nékie fészett vólt, meg-tart-hassa. Parantsólta a' Temesvári *Ali Basának*, hogy mentöl nagyobb Se-reggel lehet, bé-jöjjön Erdelybe, és magát a' Budai Vezérrel egyefittse, (hihetö hogy még a' Budai Vezérnek gyözedelme nem vólt tudva

Kon-

Konstántzinápolyban) mivel az pá-ⁱ⁶⁶¹
rantsóltatott, hogy *Aly* Basa vegye
által a' Budai Vezértől a' Vezérséget;
a' mellyet-is véghez vivén; Szeben-
hez ment, és onnat a' Fejedelmét,
's véle lévő Neméseket, ezer öt fáz
Jantsárokat-is, a' kiket óltalmára ha-
gyott volt a' Fejedelemnek; ki vi-
vén Szebenből, magával el-vitte, és
így mind együtt meg-indulván Ko-
lo'svár felé, 's onnan a' Budai Ve-
zér' Táborában, az hól-is *Aly* Basa
által-vette a' Budai Vezértől a' Kor-
mányozást; mivel ennek a' parantso-
lat-zerént vizza kellett Budára menni.
Alig voltunk az *Aly* Táborában;
mingyárt ez *Bartsai* Fejedelemnek
óltalmára Török, Test-örzőket ren-
delt, és némellyeket a' Nemések kö-
zül, a' kik gyanúsok voltak; vasrá
veretett. Mi többiekül, azok között
én, és az Atyám-is, a' kik a' Feje-
delem mellett szolgáltunk; sem vol-
tunk

1661. tunk szabadabbak, mint a' Fejedelmünk. Mind ezek-után *Aly* egyenesen ment Nagy Váradnak, a'-nélkül, hogy velünk közlötte volna; és fájdalommal kellett szemlélnünk, hogy ostrom alá vézi. Ezen tekintetre méltó Erőtség egy puska lövésnyin fellyül-haladó, félelsebb és mindenkor tizen-két lábnyi magasságra vízzel teli árkai mellett is az ostromat tizenkét napnál tovább ki nem állhatta, a' benne lévő őrizetnek gyengesége miatt; de a' mi valósággal leg-inkább okozta feladatását, a' vólt, hogy egy vén paraszt ember tudokra adta azon helyyet, a' mellyen a' víz az árkokba bé-vétetődött. *Aly* ezt hafnára fordítván, azonnal leg-nagyobb erőségétől még-foztá, és kéntelenítetté az Őrizetet egyezés mellett magokat megadni. Minekutánna ezen ditsekedő Basa ezen erős Várat ily' rövid

vid idő alatt hatalma alá vette, el-vivé a' Fejedelem mellé rendeltetett Török öröket, és bé-küldé a' Fejedelmet minden vele lévőkkel Erdélybe, azt képzelvén hogy *Rákotzi'* halála után minden Rendek melléje fognak állani, és ezzel minden zürzavar, és réfre-hajlások meg-űnnek; ezt ugyan képzelni-is lehetett; de *Kemény Fános*, a' mint fellyebb-is már meg irtuk, öfve-gyűjtván, a' *Rákotzi* vólt Ura' el-űeledett Hadát, remélvén hogy erővel-is magát Fejedelemmé teheti; — zeméllyesen (által-ment Magyar Országra, az hól-is LEOPOLD Császár egy Sereget egybe gyűjtött vala, tartván attól, ne hogy a' Törökök Nagy-Várad' megvétele után, Magyar Országhoz tartozandó más helységeknek el-foglalására igyekeznének) Generalis *Montecuculi* küldé azért feles Haddal oda. *Kemény* ezen környül-allásokat

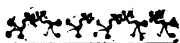
1661 hafznára kívánván fordítani a' Generalishoz méne, és mind gyalog, mind lovas Seregeket segítségére kére, mellyeket a' maga Hadával egyefi-hessen, igérvén hogy egész Erdélyt maga hatalma alá vetheti bizonynyal, és azt annakutánna a' Tsázárnak által adja. Ezen okos Generalis az Urának, ily' hafnos igéretekkal el-tsábittatván; még igérete töltént a' segítséget. *Kemény János* már ez-iránt tellyes bizodalommal lévén, vízfűzát tért Erdélybe, az hóli is tud-tára adta minden Nemes Rendeknek, a' kik még mindenkor, úgy a' Székelyek-is különös nagy fzeretettel vífeltettek vólt Fejedelem *Rákotzi*-hoz, hogy ha ötöt Fejedelemnek fogják esmérni, — vízfűzát állittya az Hazában a' jó Rendet és tsendefséget; *Bartsai* Fejedelem ellenben meg-fabadulván mint egy rabságból, a' melyben magát az *Aly* Basa Tábo-rában

rában tapasztalta volt lenni, még min-¹⁶⁶¹denkor kétséges a' maga állapottyában, és álhatatlan, és ki-mondhatatlan szeretettel viseltetvén a' Fejedelem-Afzonyhoz, egy oly' dolgot tselekedett, mellynek valóságos okát senki sem tudta: tudniillik a' Fejedelem Afzonyt a' Dévai Várból majd hat napi-járó földről Görgénybe hozatta. Ezen helység fekszik azon hegyeknek torkában, a' mellyek elvalasztyák Lengyel Országot Erdély Orzágnak ezen részétől, melynek egy részében a' Székelyek laknak.

Ezen Vár valamint más a' Hazában lévő Erősségek-is, nagy széles sántzal körül van véve, melyben-is a' Székely-földi Havafokról jövő kis Patak foly.

Midön már *Bartsai* Fejedelem gondolta a' Fejedelem-Afzonymak megérkezhetését, eleibe ment egész Udvarával, minden Tanátsoffival, egész

1661. Házával és Népével, remélvén már
tsendes életet ezen Várban; de nem
tudta mint foly a' dolog az Ország-
nak közepén, és a' lágy könnyű é-
letre való hajlandósága nem enged-
te előre által látni a' *Kemény János*
minden ellene fel-tett fándékjait.—
Kemény János így újra meg-nyervén
igen könnyen a' Nemefi Rendek,
úgy a' Székelyeknek azon-kivül-is
Bartsaihoz (rendetlen dólgaiért el-
degenedett) hajlandóságokat, elég-
ségesnek tartotta magát újra a' gyar-
ló Fejedelemmel, a' már fokozor elő-
vett egyezést a' Fejedelemség' le-
mondásról, meg-ujítani. A' Fejede-
lemnek állhatatlansága, vagy-is in-
kább gyengesége leg-nagyobb kön-
nyebbségire szolgált *Keménynek*, fel-
tett fándékának végre-hajtásában.
El-jöve tehát ez Famos Népével ki-
sértetve Görgényhez. Nem kellett
több ezen félénk Fejedelemnek, hogy

Ké-

Kemény újra a' már folytatott do-¹⁶⁶¹logról tractáljon. Az Udvarához tartozandó minden Uri Rende, a' kik fíntugy a' Görgényi Várba vele bévóltak rekefztetve, látván hogy hirek akarattyok ellen-is *Kemény János* kívánságanak kéz hajlani, egészlen el-vezték a' hozzája való bizodalmar, fereferet, akarattyok ellen-is kéntelenítették maga fereferetsétlen fátumára botsátani.

*Kemény János*nak elé-adásai annyira hizelkedtek, azon kívül-is igen gyenge által látásu, és álhatatlan Fejedelem *Bartsainak*, hogy réá álla, és a' Fejedelmi Méltóságot, a' legnagyobb Ellenséginek által-engedé; az Atyámat mint Cancellariusát c-röltette ezen egyezés pontyának feltételére, a' melynek ugyan alája írni az Atyám magát soha nem akarta.

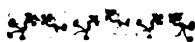
Kemény János ez-által bé-tellyesítve látván fándékát, azonnal Ország-

1661- Gyülelt hirdete Beztertzére, ez-is az
 érdemes Száz Nemzetnek egy Vá-
 rofsai közzül való (mint egy hat
 mértföldnyi távulságra Görgénytől)
 Az Ország' Rendei, a' kiktől lehe-
 tett oda egyben gyülvén ugyan, de
 nagy hijjával, tudni illik: az Ország'
 első zeméllye, úgy mint az Atyám,
 Fő Cancellarius nélkül vóltak, hogy
 az egyezést meg-erősítse, és a' ki-
 nek jelen-léte nélkül semmi állandó
 Országot illető dólgot véghez nem
 vihetni. *Kemény János* nem sokat té-
 továzván, töstént vízfűzére Görgény-
 be, hogy az Atyámat ki-kérje Fe-
 jedelem *Bartsaitól*, a' ki-is ebben-is
 gyengeségét meg-bizonyítván, enge-
 de kérésének, és alig érkezhettek-
 meg az Atyám Beztertzére; azon-
 nal *Kemény János'* Fejedelemségre
 való válaftására majd közönségesen
 réá állottak.

Gondólhatod Afzonym! a' Feje-
 delem-

delem-Afzony, és minden hozzája¹⁶⁶¹ jó fível vífeltetőknek, ezen mindaz Ország, mind a' magok fzerentséjekben hirtelen való változás-által okozott fzomoruságokat, rézfemről lenem írhatom ki-mondhatatlan fájdalomát fívemnek, mely-is nagyobboldott ezen fzerentsétlen Fejedelem-Afzonymnak nem ok-nélkül fűntelen való firánkozása által, a' nélkül, hogy lehetett volna azon segíteni. Ezen fzomoru történetnek meg-éreztetésével nem elégedvén-meg a' bal fzerentse,— még fokkal fzomorubb, és meg-aláztatóbb tsapásokat kézfítte ellene, mellyeket-is nem fokára *Kemény János* vélle meg-éreztetete.

Alig hirdettetett-ki Erdélynek Fejedelmévé, azonnal az Orzágnak minden Erőfségeit hatalma alá venni magában fel-tette; azért a' fzerentsétlen *Bartsait* arra kénfzerítette, hogy nyilván való valóságos paran-

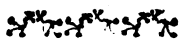
1661. tsolatot adgyon, hogy nékie mind-
 azok által-adatnának. Ezen feren-
 tsétlen Fejedelem mindenekre réa-
 állott, a' miket tölle ezen erőszakos
 Ember kívánt; a' leg-elsőbb tekin-
 tetü Erősségek között lévő Fogaras
 Vára (melynek-is a' Fejedelem Test-
 vére *Bartsai András* volt Kormányo-
 zója) volt az első, a' mely *Kemény*-
 nek a' *Bartsai* Fejedelem parantsolat-
 tyával által adatott, oly' fel-tétel a-
 latt hogy maga *Kemény* személlye-
 fen vegye ezt által; a' mint úgy-is
 esett. Alig adatot-által ezen Vár né-
 kie, azonnal fogadása ellen mingyárt
 ezen Várnak Kormányozóját vasra
 verette, erről továbbra való rende-
 lésit magának tartván.

Kemény meg-nem elégedvén, hogy
 segény *Bartsait* minden Méltóságától,
 Hatalmától, Váraitól meg-foztotta;—
 még Görgény Vára, egyetlen egy
 Menedék' helyében, birodalmában-is
 meg-

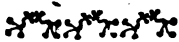
meg-maradását sem fenvedte; azért fázmos feregével Görgény Várának^{1661.} menvén; 's oda bé-is botsáttatván; tudtára adta fegény *Bartsainak*, hogy az Ország Törvényei-zerént, minden Erősségeknék, azok között Görgény-is lévén, nékie már mint valóságos Fejedelemnek által kell adattatni: azért ezt-is által adattatni kívánnya; másként kéntelenítettnek fegyverrel-is ezt elfoglalni.— Ezen zerentsétlen *Bartsai* Fejedelem mostan, de már későn meg-bánta elkövetett gyengeségét— nem-is lévén annak helyre-hozására semmi fejedelem, meg-fosztva lévén ereitől, elhagyatva minden alatta-valóitól, kéntelenített ezen erőszakos akarattján parantsolátn-is meg-nyugodni, és az alsó Udvarba, vagy is inkább major-házba le-költözni, az hól még is meg-lehetős, és alkalmas fálása volt;

Vég-

1661 Végtére meg-foztá a' Nemesekből álló két Test-örző Seregétől-is;— nagyobb része ezeknek *Kemény János* mellé állván, mivel fűléik-is ennek Fejedelemségre való válaftását helyben hagyták; rézemről, a' ki Feje voltam az Első Seregnek, fok helyes-okaim lévén ezen Történet ellen való kedvetlenségemnek; ámbátor az Atyám-is már *Kemény* részére állott légyen-is, jóakaratomból ezen fólglálatomról le-mondottam; minekutánna nagy keservesen a' Fejedelem-Afzonymtól el-butsuztam volna.

A' mi egymástól való el-váláfunk, a' mint képzelheted Afzonym! zápor könnyhullatásokkal lett-meg—Elvonám tehát magamat az édes Atyám' egyik Kastélyába, az hól-is maradtam, ámbár fok ízben hivatott légyen-is *Kemény János*, hogy azon hivatalba melléje vízfá áljak, a' melyben az én kedves Fejedelem Afzonym

nyom' Férje mellett voltam, de mindenkor irtózva emlékeztem ezen erőszakos Embernek tselekedetéről. ^{1661.}

Elég az, hogy *Kemény János* úgy vélekedvén, hogy a' míg *Bartsai* életben lenne, az attól el-ragadott Méltóságát tsendesen nem birhatná; azon irtóztató gondolatra vetődött, hogy életét-is vezedelembe hozza. Nem fokára némely Nemesek vigasztalás' fine alatt Görgénybe hozzája menvén, 's egy néhány napig nálla-is mulatván, vadászatra hívták, és ottan egy közel lévő Erdőben fe-génynt meg-is gyilkolták.

A' Fényes Porta mind ezen rendeletlenségekről, és engedelme nélkül *Kemény János'* Fejedelemségre való válaftásáról tudósíttatván, parantsolta a' Bugiak Tatároknak, hogy bé-jöjjenek Erdélybe, és mindenütt, de kivált a' Székely Földin puztitsanak. Ezek a' parantsolat-zerént

Mol-

1661. Moldován kereztül jöven, a' Székely-Földit el-választó Havafokon, a' Székelyeknek minden kemény jelent-állások, akadályt-vetések mellett is kereztül rontván, úttyokban lévő minden Falukat, Helységeket el-puáztítottak 's el-égettek; az ezekben lakozó szegény Föld-népének nem lévén más menedék helyek a' magas Havafoknak tetejénél, az hová is a' lovas Tatárság nem férhetett.

Én még ezen Tatárok' bé-jöveteléről semmit se tudván, és meghalván szegény *Bartsainak* meg-ölettetését; a' Fejedelem-Afzönyhoz viseltető nagy szöretetem mingyárt el-tökélteté velem, hozzája fietni, és szegedelmére lenni, a' nélkül hogy ezen szándékomat az Atyámmal közöltem volna, és így fietve el-indulék, tsak egy a' szomszédtságunkban lakozó *Patko* nevezetű, Házunkhoz nagy hűséggel viseltető emberséges

Nemes

Nemes Emberrel, minden más kísé-^{1661.}
rök nélkül. Meg-vallom elég ezte-
lenség volt rézemről, mert jó ren-
din volt Görgény nyóltz Erdélyi
mért-föld távulságra, [mely-is közel
húf Frantzia mért-föld.

Mi kereftül menénk egy nagy és
népes Magyar Városon, a' mely-is
nem volt, mint más itten lévő Vá-
rosok, kö-fallal bé-kerítve, itten a'
Lovainkat étettük, innét meg indu-
lánk, hogy Besztertzére mehefsünk,
remélvén hogy más nap jókor Gör-
génybe érhetünk; de az én feren-
tsétlenségem, minket egy tsoport
Tatárok közé vitt, a' kik már erre-is
kezdettek lézengeni,— mingyárt kö-
rül vétetve látók magunkat, a' nél-
kül, hogy egy-felé-is el-faladhattunk
vólna, Ezen Pogányok minket min-
gyárt a' lovainkra le urkolának—kö-
tözének, és Nap-nyugot felé egy sü-
rü Erdöbe bé-vezetének; az hová az

Éjtza-

1661. Éjtfakai állásokat magoknak ki-ke-
resték volt,— kénytelenek voltunk
nagy fomorúan, a' mint képzelhet-
ni, őket követni. Oda érkezvén, én-
gem *Patkó*val háttal kemény köte-
lekkel, mellyeket mindenkor az el-
fogattak fámára magokkal hordoz-
nak,— karunknál, és hasonlóképpen
a' térdünkön fellyül is oly' kemé-
nyen egybe-kötözének, hogy sem-
miképpen nem mozdúlhattunk. Ezen
siralmas állapotunkban nézni kelle-
tett; miképpen egy a' mezőről el-
vett marhát le-vágták, és meg-nyúz-
ván fel-vagdálták, 's egy más közt
fel-osztván, 's nagy tüzet rakván az
eleven fénre tévén meg-sütötték;—
alig volt félig meg-sülve minden ke-
nyér nélkül meg-ették, vizet iván
arra, a' mellyet mindenkor, belől
meg-viafhozott fa-palatzkban a'
Nyereg kárában hordoznak magok-
kal. Ezen emberséges emberek min-
ket-is

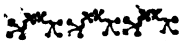
ket-is étekkel kínáltak; de fomo-¹⁶⁶¹ ru vóltunkra való-nézve nem vólt semmi etyepetyénk az ételre, nem is lévén a' mi fokáfink és inyünk-férent kézítve. A' Lováikat le-nyergelvén; kántárokat le-vévén, szabadon botsátották legelni a' füven, vagy Fa-leveleken a' mit kaphattanak. El-végezvén Vatsorájokat, a' tüzek-körül egybe gör'sedvén, valamint a' gyermekeket az anyyok' méhében fekünni állittyák, — tsak hamar igen méllyen el aludtak. Ezeknek látása, hozzája járulván a' féltelmes fetéttsége az Éjtfakának, a' Helységnek, és a' mi férentsétlen környül-állásunknak ifonyodása e-gézfén meg-némitott minket, és a' következhető állapotunk' meg-fon-tolására-is elégtelenné tett; *Parlo* mindazonáltal, a' ki jobban esmérté ezen Pogányoknak tulajdonságokat, mint én, mivel ö-is azok között lé-

P

Vén,

1661 vén, a' kik *Rákotzi* meg-verettetésekor *Kemény Jánossal* a' Tatárok-tól el-fogattattak, Krimiába vitettetvén, három Éztendeig, nállok raboskodott. midőn látta volna már őket az álomtól el-nyomattatva, meg-fóllala, mondván; Ezen Pogányok már négy vagy öt óráig fel-ébrezhetetlenül el-aluúznak, mellyet-is okoz a' nappal véghez vitt nagy fáradtságot;— ha nállam egy késem lenne, bizonynal mingyárt meg-fabadithatnálak. Felelék, hogy nállam ugyan nintsen. Van nállam ugyan kettő, felele *Patko*, egy hüvelyben, az egyik *Tsizmám'* zárába, de ily' keményén meg-kötözve hozzá nem férhetek. (szokás nállunk Magyaroknál Afzonym! hogy minden Uri Férjfi az övibe kettős tsinos hüvellyet hordoz, a' melyben, két kés, egy villa, és két három ágú villa vagyon, mellyekkel igen hel-

helyyesen fozták a' hús cledelt az^{1651.}
 Afálnál fel-metélⁿⁱ) *Patko* nagyobb
 és vastagabb-is lévén nállamnál, nem-
 érheté-el a' kezével a' Tsizma' fá-
 rát hogy ki-vehesse; kért tehát en-
 gem', hogy erőltessem magamat an-
 nak ki-vételére; azért nem gondól-
 ván minden fájdalommal, mellyet a'
 kemény meg-kötözés nékem oko-
 zott, addig erőlködtem, míg kezem-
 mel a' Tsizma fázához értem, és
 oly' szerentsés voltam, hogy ki-huz-
 hatám Tsizmája fázából, azon hü-
 vellyet a' késsel együtt, mely nekünk
 a' szabadságunkat meg-adhatta.— *Pat-*
ko tsak hamar ki-vevé az egyik kést,
 és a' kötöket el-vágá. Ez meg-lévén,
 úgy vélekedtem, hogy valamint én,
 ő-is fíntúgy már nem gondolkodik e-
 gyébről, hanem a' mentől hamarabb
 való el-faladásról, de meg-látván ő
 egy hófzu kemény hegyes tört, a'
 millyeneket a' Tatárok, a' midön Lo-

1661. van ülnek, az oldalokon hordoznak,
és a' futó Ellenséget ha el-érhetik,
hátról kereftül döfik; fel-vévé, és
a' nélkül, hogy nekem egy főt-is
föllott volna, azon Tatárnak, a' ki
minket el-foga, és oly' keményen
meg-kötöze, a' hátába döfé oly' ke-
mény furással, hogy kereftül men-
vén rajta, úgy szólván mintegy a'
földhöz fegezte.

Meg-vallom Afzonym! hogy e-
zen tselekedete ki-mondhatatlanul
meg-izonyita, és most-is borzadok
mídon ezemben jut. Ekkor mond-
ván nekem, hogy ezen Pogányok
oly' mélyen aluszak, hogy őket ba-
josen lehet fel-ébreszteni, — már e'
felől annál bizonyosabb vagyok,
hogy soha fel-nem ébred. *Patko* el-
vévé maga Kargyát, és Tarsólyát,
mely-is belől két rézre van fel-oszt-
va; az egyikbe tehetni vagy két vál-
tozót, nyakra-valót, a' másikba hi-
deg-

deg-sülteket, többnyire kezkendőbe bé-takart tsirkét;— el-vévé pléhből^{1661.} tsinált, és fok rézekre el-oltott lá-dátskáját, a' melyben tartatik a' só, és minden-féle fü-ferfzámok, mel-lyel kézfittetnek minden-féle husos eledelek. *Patko* tehát mindezeket magához vévén, nem gondolkozott egyeben, csak hogy ezen Erdőből ki-mehessünk, az Hóldnak fel-jöve-tele-is nagy segedelmére volt futá-funknak, úgy hogy két óráig való menetelünk után egy völgybe ér-tünk, mely-is ámbátor nem volt oly' tágos, de még-is az magunkat kör-nyékezésre (Horizontálni) úgy az Hajnal' hafadta-is, mely a' Napnak nem sokára fel-jövetelét jelentette, nem kevés segedelmünkre szolgáltá-nak. Ezen okból egy úton, melyet remélettünk, hogy egyenesen Bef-tertze Várofsához vezet, el-indulánk, az hová-is ha el-érhattünk minden-veze.

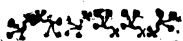
1661. vefedelmen kívül lettünk volna; de a' fzerentse nekünk nem engedte annak el-érését.

Alig meheténk ezen Völgyen egy óráig, már hállottuk az Erdöböl ki-jö-vő Tatóroknak kiábálásokat, mely-is minékünk le-írhatatlan rebegést okozott; annál-is inkább nem ok nélkül, hogy semmi menedék-hellyünk találására reménységünk sem lehetett; kételenek vóltunk hát ezen fűkségben magunkon segiteni, a' mint lehetett; és az útunk mellett lévő nagy tóban a' nagy vefedelemtől való fabadulásunkat keresnünk; bé-is menénk abba, egész nyakig érő vízben el-rejtvén magunkat a' tó-körül lévő Nádba, csak a' fejünk lévén künn a' Vízből. *Patka* még nádat-is vága-le, és magunkat jobban el-takarók, hogy észre ne vétessünk. Ezen előre való vigyázás annál-is inkább igen hasznos vólt; mivel a' Tatórok

tárok itten a' Lovaikat meg-itatván,^{1661.}
előbb folytaták további úttyokat,
és nekünk időt engedtek a' vefez-
delemtől okozott rebegésből helyre
jöni.

Minekutánna a' Tatárokat szemünk
elől el-veztettük; ki-jövének e' ned-
ves menedék helyyünkéből úgy el-áz-
va és fázva, hogy ha nem féltem
vólna újra a' 'Tatárok' kezébe való
eséstől, egy lépést se tehettem vól-
na.— Egy úton el-indulánk tehát a'
nélkül, hogy tudtuk vólna merre
vizen, de szerentsénkre egyenesen a'
Bethleni 'Kastélyra (mely-is az Atyám
'Testvérié vólt) vezetett,— ezen Ka-
stély valamennyire erősségire-nézve
elég alkalmas a' Tatárok rohaná-
sának ellent állására. Alig érkezh-
tém oda, a' kemény hideg-lelés min-
gyárt elé vett, a' nagy fáradság nem
kevés oka vólt ennek, nem-külöm-
ben az hideg, mellyet szenvedtem a'

1661. Tóban, a' mi akkori egyetlen egy-
 menedék és védelemtől megmen-
 tő helyünkben, úgy a' huzon-négy-
 óránál tovább minden leg-kevesebb,
 étel nélkül való, koplalás az erő-
 mőt is nagyon meg-fosztván. *Patko* e-
 rősebb, testel, és keményebb, termé-
 fettel bírván, jobban segíthetett ma-
 gán, mert ő böven iván és evén, ez-
 ákal rövid idő alatt erejét vízfá-
 nyerte. Mivel ezen Kastélyban igen
 kevés tseléd volt, a' szükséges sege-
 delemnek is igen nagy hijjával vól-
 tam,— minden bizodalमत az én
 hív, és a' szerentsétlenséget együtt
 szenvedő Társamban *Patkóban* hely-
 heztettem, a' ki is minden erejével
 csak azon vólt, hogy példáját kö-
 vetném, el akarván velem hitetni,
 hogy csak ez az egy mód volna e-
 géségem' vízfá nyelésére; de ily'
 gyenge voltom, és a' hideg-lelés is
 oly' nagy undokláft okozott, hogy
 sem-

femmit bé-nem vehettem, ámbár kedvem lett volna Tanácsát követni; ¹⁶⁶¹ az hidegem nagyobb nagyobb mértékbe jöven, és *Patko*-is engem' nagyobb vezedelemben lenni vélvén, hogy az Atyámat erről tudósítaná, szükségesnek ítélte; el-is jött az Atyám, 's oly' szerentsésen, hogy szóhált Tatárookra nem akadott; lehető hogy bizonynal már más-felé vették volt útt'yokat,— tsak el-álmélkodott, hogy engem' ily' vezedelmes, és fánakozásra méltó állapotban látott;— örömeft Orvost hozatott volna; de mivel úgy-is ritkák az Hazánkban, és a' kik voltak is a' Tatárok' félelme miatt mind a' kerített Városokba vették magokat,— és az én jó Orvosom-is *Máté*, a' ki engem' oly' nagy nyavalyámból ki-gyógyított, mézsebb volt, mint sem hogy el-hivattathatott volna; annál-is inkább ilyen zenebonás, és vezedelmes

1661. időben;— tehát tsak az Ifjúságom és természetemtől kellett a' segítségget várni.

Az hideg-lelésemen kívül más mind vezedelemre, mind rofz következésére való-nézve nem kifsebb nyavalyában finlödtem, tudniillik a' Fejedelem-Afzfony' forsán való ki-mondhatatlan nagy aggodásban, 's bánatban, tudván, hogy a' Fejedelem' meg-ölettetése után meg-fosztatva legyen minden segedelemtől. Ez okozta nékem főképpen bánatomat, el-hitetvén magammal, hogy ha hozzája mehetnék; bizonynyal az hafnos segedelmemmel, és főlglálatommal meg-bizonyitanám, 's vele-is meg-esmértetném azon igaz és tíf-ta fzeretnek bizonyos vóltát, mellyel hozzája viseltettem; de oly' fzerentsétlen vóltam, hogy rólla semmit se halhattam, és már nem-is tudtam bánatomban mi tévő legyek;—
Ked-

Kedves hív *Patkomhoz* folytamod-
tam, és kértem, hogy Görgénybe^{1661.}
menne, és megtudná a' Fejedelem-
Affzony állapotját, és hová létit.
Fel-is vállalá (nem gondolván a' mo-
stani vezedelmes környülállásokkal)
Ezen úttýában gondolatomon felyül
való kéfedelme nyughatatlanságomat
nagyon nevelte, de vízfzá érkezése
annál-is inkább tetézte, más hírt a'
Fejedelem-Affzonyról nem hozhat-
ván, tsak azt, hogy kételen vólt ma-
ga védelmezésére-nézve, a' rajta tör-
tént fzerentsétlenség után mingyárt,
nagy vezedelmével és fáradsággal
Hufzt Várában óltalmat keresni;— e-
zen Város fekszik Magyar Orfzágnak
fzélín Máramarosban.

Ha egy rézről meg-is vóltam nyu-
godva abban, tudniillik hogy bizo-
dalmas helyt vagyon,— más rézről
ki-mondhatatlanúl törödtem 's bán-
kódtam tölle való óly' távul léte-
men

1661 men, elégtelen lévén az hidegem-
nek föntelen rajtam való létéért né-
kie még tsak irni-is— az én kedves
Patkomtól sem kívánhattam az hoz-
zája való mehetelt, jó három napi
Föld lévén Huzt Bethlentől, 's
ezen kívül még millyen majd tsak
el-kerülhetetlen vezedelmekre-is ki-
lett volna tétetve;— még-is könyö-
rűlvén keserves vótomon, érez-
vén-is fájdalmaimat meg-előzött; és
maga ajánlta magát, hogy a' veze-
delmek között-is, ezt az útat-is meg-
tézi, hogy rólla nékem bizonyost
hozhafson, el-nem titkólhattam ez
íránt való ki-mondhatatlan nagy ö-
römömet. Magad-is képzelheted
Azzonyom! érzékenységemet, már
nem-is gondólkodtam egyében, tsak
hogy erőltetve-is egy néhány fő-
kat pappirosra mázólhatnék, nagy
fáradttsággal véghez-is vittem 's e-
zeket íram:

Kegyel

Kegyelmes Affzonyom!

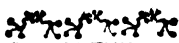
1661.

„Az én gyengeségem nem enged e-
 „gyebet, tsak hogy bizonyofsá tehes-
 „felek, mennyire érzem a' rajtad tör-
 „tént kegyetlen fzerentsétlenségeket.
 „*Patkó* meg-mondhattya mostani fza-
 „nakozásra méltó állapotomat, ha
 „meg-halok, a' leg-hivebb leg-érzé-
 „kenyebb fzeretettel viseltető, mely
 „valaha e' világon lehetett; tisztelő-
 „det vefted-el.

Ezen Választ vettem erre.

„Nagyon fzenvedtetf; kedves BETH-
 „LENem! ha egy oly' kedves Bará-
 „tomnak, a' kit én igazán fzeretek,
 „és betsülök, el-veftésére tsak em-
 „lékeztetf-is; élj tehát, hogy azt né-
 „kem meg-tarthafsad, 's el-légy hi-
 „tetve, hogy soha oly' Barátra nem
 „találhatf a' ki téged' érzékenyebb
 „barátsággal, és igazábban fzeressen,
 „mint — — —

Ezen válasza nékem oly nagy
 örö-

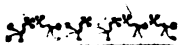

166, örömet okozott, mellyet néked Af-
 fonyom le-nem írhatok; de meg-fon-
 tolván ezen benne lévő fókát. Ba-
 rát, és Barátság;— nem találtam oly'
 szerelmesnek, a' mint óhajtottam vól-
 na, 's úgy tétűzt, hogy nem elég-
 séges meg-vizontaglósa az én fava-
 imnak (leg-hivebb és leg-érzéke-
 nyebb szeretettel viseltető Tisztelőd)
 mellyeket nékie írtam, elég az,
 hogy az én tulajdon magam kere-
 tete nem vólt ezen válaűzsal meg-
 elégedve, úgy vélekedvén, hogy a'
 Fejedelem-Affony, már el-veűztvén
 örökre Férjét, és így fabad Affo-
 nya fivének;— másként fejezhet-
 vólna-ki magát, és élhetett vól-
 na mind azon ki-fejezésekkel, mellyek-
 kel egy fabad-fív (melytől-is mind
 eddig csak a' kötelessége tartóztat-
 ta) élhetett vól-
 na, mondom, fíve
 hajlandósága-férént; mind ezek fé-
 lelmet okoztak bennem, hogy tám
 fo-

foha arra az érzékenységre nem vihetem, hogy igaz fzeretemet megjutalmazza. Ezen, fkomoru gondolatok gátolták egéfségem' helyreállítását; ámbátor magamban az ő mentségére mindent felgondoltam.

Ugy-is gondólkodtam, hogy tám az egy kedves fzeretett Férjének oly' kegyetlen módon tsak mostan hamar el-veztését nem felejtheti oly' hirtelen; egyben vervén tehát mentségére képzelt gondolataimat azokkal, a' mellyek nékem félelmet okoztak, hogy tám foha valóságos érzékenységgel nem-vólt hozzája vífeltetett fzeretetemhez; 's illyen elmélkedésekkel foglalódván, a' Nyavalyám meg-nem fűnt, de sőt napról-napra gyengébb lettem.

Az Atyám hozzám jöven, magával el-hozta a' vólt Nevelőmet Szálat, a' kit-is nagyra betsültem, és a' kihez mindenkor nagy háládatófsággal

1661 gal viseltettem a' nevelésemben tett nagy forgalmatofságáért; a' jelenléte fokát okozott arra, hogy könnyebben, és békeféségebben fenvedgyem ily' hozzás betegségemnek súlját.

A' Cancelariusi, és Ország' Tanátsosi Hivatal, melyben' az Atyám volt, más időben nem engedte volna oly' hozzás ideig az Atyámnak az Udvarról való távul létit; de az Erdélyben lévő zürzavar, és minden Rendeeknek tsak nem végső pufutlása az uj Fejedelemnek bizonytalansága arra birta az Orzágnak Fő Rendeit, hogy a' Bethleni Kastélyba, az hól én voltam; egybe-gyűjenek; itten fokáig együtt tanátskozáván, hogy mi tévők lennének; ez nem-is volt oly' könnyű dolog, egy nagy részét az Orzágnak a' Tatárok el-foglalván pogány módra' dúlták, és pufutították,— a' más részéről *Aly*
Basa

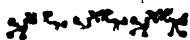
Basa bé-gyűjtven nagy Seregét Te-¹⁶⁶¹mesvárnál, 's vigyázván az Erdélyi történetekre, fenyegetődött, hogy mind fel-égeti, 'sákmányoltattya a' Nemeseknek Jószágait.

A' mi erőzakkal lett Fejedelmünk *Kemény*, által látván; de már későre, hogy ellene nem álhát a' Török és Tatar egyben kötött két erejének; elvonta magát Magyar Orzágra, hogy *Montekukulival*, a' ki ottan egy Seregnek Elöljárója volt; — egyben-kaptsólván erejét; vagy leg-alább elegendő segítséget tölle nyervén, a' Törököket, Tatárokat Erdélyből ki-kergethesse, és magát a' Fejedelemségben meg-tarthassa.

Az a' Tanáts, a' mely a' Bethleeni Kastélyban, az oda egyben gyűlt Ország Fő Rendeitől (kiknek-is nagyobb része *Kemény János*hoz hajlandó volt) tartatott, azt végezte; hogy egy Követség küldetternék neveken a'

Q

Római

1661. Romai Tsáfárhoz, a' ki elejibe ter-
jezténé azon szerentsétlenségeket, a'
mellyek mostan ezen szép Tarto-
mányt érdeklik, és velle megértet-
né, hogy ha ez el-véz, és a' Török
birodalmá alá jut, Magyar Ország
egy védelmező és fedező Erőtségér
(a' mely ezt eddig a' Török' bé-üté-
sétől fedezte) vesztí el; tehát ügyé-
benjáró dolog a' Tsáfárnak-is, hogy
a' végső romlástól védelmezze.

Minden kéfedelem nélkül el-vé-
geztetett tehát, hogy BETHLEN
FARKAS az Atyám' Testvére, 's a-
zon Kastélynak Tulajdonosa, az hól
ez a' Gyűlés tartatott; minden ké-
fedelem nélkül el-indúljon, el-is in-
dula Bétsbe.

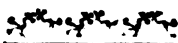
Az alatt míg a' Tsáfári Udyart
meg járná; — a' Tatárok szüntelen
puftitották Erdélyt; *Aly* Basa pedig-
len *Kemény Jánost* szüntelen kerget-
te az Erdélyi és Magyar Orzági szé-
leken.

leken 6ly' rem6nyss6ggel, hogy ut6l^{1661.} 6rheti, de f6z6nd6k6t b6-nem tellyefithetv6n; b6-j6ve 6rd6lybe M6ros-V6s6rhelyre, minden Er6fs6g n6lk6l v6l6 Magyar V6rosba, 6s parantso-
latot bots6ta mingy6rt minden V6r-
megy6kre, Sz6ek6kre, V6rosokra,
hogy magok k6vetjeket az 6j Feje-
delem' v6laf6zt6s6ra hozz6ja k6lde-
n6k; de a' Tat6roknak minden-fel6
v6l6 f6zg6ldoz6sok meg-g6t6lv6n a'
K6veteket a' V6s6rhelyre v6l6 j6-
vetelt6l. *Aly* Bas6 ezen meg-bof6zan-
kodv6n, k6pzelt engedetlens6gnek
v6lv6n, egy oda v6l6 j6 form6ju 's
tekintet6 Szij-gy6rt6t meg-kin6lt a'
Fejedelems6ggel; de az eleibe t6v6n
a' Bas6nak, hogy nem l6v6n Nemes;
soha a' Nagyok el6tt kedves nem
l6v6n, 6s nem-is fog annak esm6r-
tetni. *Aly* maga-is meg esm6rv6n,
hogy igaz6t mond.— Jovas6ly te-
h6t n6kem, monda, egyet a' Na-
gyok

1651. gyok közzül, a' kit Fejedelemmé nevezhessek.— A' Szij-gyártó monda, hogy ő nem esmér egyet-is a' Nagyobbak közzül, a' ki alkalmasabb és elégségesebb lenne a' Fejedelemségre, fok jó tulajdonságu Uri Ember *Apafi Mihály* on kívül; a' ki-is nem régen jött vízfő Krimiából, a' Tatár rabságból, nagy summa pénzel magát ki-váltván; ez-is azok közzül lévén a' kik *Rákozit* Lengyel Országba kísérték, és el-fogattatott volt. *Aly* Basa tehát tüstént parancsolatot küldé Ebesfalvára *Apafi Mihálynak*, mely-is két mért-földnyire vagyon Vásárhelytől, hogy oda jöj-jön.— —

Ezen Ur nagy tsendefiségben és magát meg-vonva élt a' Kastélyában, belé nem elegyedvén semmi-némü külső dolgokba. Nagyon meg-ijjedett, látván Kastélyát fámos Lovas Törökökkel, a' kik hozzája küldetettek körül

körül-véetve, és a' kiknek Elöl já-¹⁶⁶¹
rója, a' nékie fálló parantsolatot
vitte, hogy *Aly* Basához mennyen;
annál-is inkább hogy Felesége ép-
pen a' gyermek-fülés' kínnyai közt
vált; alig mehetett mint egy öt-fáz
lépésnyire Kastélyától, hogy embe-
re közzül egy jött hirül hozván ne-
kie, hogy Felesége egy szép Fiar fült
e' világra, mely is a' leg első fülöt-
tye volt; az ötöt kísérő Törökök
ebből jót jövendöltek nékie, tudni-
illik hogy szerentsés Fejedelem lé-
zen; — ezen jövendölésnek igazsá-
gát a' következés meg is bizonyi-
totta. *Aly* Basa ötöt nyájoson fo-
gadván, Erdélyi Fejedelemnek ki-is
hirdette, és a' Maros-Vásárhellyiek-
kel mingyárt annak-is meg esmér-
tette. Azon ki-hirdetés alig lett tudva
a' főmzéd helyekben, és Városok-
ban, azonnal sok Nemesek a' Váro-
foknak, ezek közt Segesvárnak, kül-

dettei meg-jelentek, és mivel ez a'
 1661. Város meg-vagyon erőfitve, az új
 Fejedelem oda ment *Aly* Basa Né-
 pének egy részével, kiket-is ezen Basa
 nékie védelmére, 's mint egy Test-
 őrzőjének rendelt *Kutsuk* Basával,
 ki-is (valamint *Aly* Basa kellemetes
 (*Generosus*) úgy ez) kegyetlen, és
 magát fízető Ember volt; hogy *Aly*
 Basának ki-kellett Erdélyből menni
 fő oka volt, mivel a' Török Tsá-
 fár hadakozni akarván Magyar Or-
 szágot a' Romai Tsáfár ellen, tehát
 a' Nagy Vezérnek fűksége volt *Aly*
 Basára, hogy a' Seregét egybe gyűjt-
 hesse Temesvár és Belgrád mellé;—
Kutsuk Basa tehát helyette marad-
 ván; minekutánna elegendő népet
 Segesvárra bé-tett volna, a' többi
 részét Meggyyesre, egy Száz Város-
 ba telepítette, — mely-is tsak két
 mértföldnyire fekszik Segesvártól, az
 Orzágnak úgy állván közepén, a'
 Kükül-

Küküllő nevezetű víz mellett, mely-is a' Székely-földről ered, és egy hasonló nevezetű Vízbe foly; Fejérvártól két mértföldnyire a' Marosba omlik. Ezen Környékben ifonyu fátzolásokat tett *Kutsuk Basa*, a' melyet a' Fejedelem' *Apafi Mihály* kérese nem gátolhatott-meg.

Kemény János meg-nyervén a' Bétsi Udvartól, hogy Generális *Montekukuli* ötlet Erdélybe bé-vezérellye, és Fejedelemnek bé-ikrafsa; — bé-jöve egy részével azon Seregnek, a' melyet ezen Generális vezérlett; de mivel az idő is bé-kezdet állani, és a' hó-is bőven hullani; a' mit mivelhetett csak a' vólt, hogy Kolo'svárra nagy őrizetet rendeltetett, és Magyar Országra vízfű tárt. Alig érkezhetett oda, meg-tudta hogy *Aly Basa Apafi Mihályt* Fejedelemmé tette; mellyért-is kétferezetvén kérését a' Romain Tsázárnál, és Generális

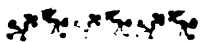

1661. rális *Montekukulinál*, hogy erősebb fejedelmet nyerhessen ezen új vetélkedő társa ellen; de mostanában nem tsak hogy nem oly' gyenge Fejedelemmel, mint a' millyent igafságtalanúl meg-rontott, t.i. *Bartsaival* volt dolga, de az erőszakos uralkodásának módgya-is mellyet gyakorlott azon feren-tsétlen Fejedelem' meg-ölettetése után; azon kevés bizodalmát-is ki-öltotta a' Nemeseknek, és más rendű embereknek-is fívekből, mellyel hozzája vífeltertek; kérésére a' mit, megnyerhete a' Bétsi Udvartól, és Generális *Montekukulitól* tsak a' vólt, hogy ezer Lovas Katonákkal faporította tulajdon Seregét, és minden kéfedelem nélkül nem tekintvén a' kemény hideget-is, fel-tette magában egy hirtelen való próbát tenni; — egyenesen Segesvárnak ment, hogy azt ostromolja vagy váratlanúl meg-lep-vén el-vehesse. Az ő jövetele nem lehetett

lehetett 6ly' titkon, hogy *Kutsuk Ba-*^{1661.}
sának hir6l ne adathatott volna. Ez-is
egyben fedv6n minden N6p6t, e-
gyenesen ellene ment. Ezen k6t
Sereg tsak hamar egyben találko-
z6n, az egybe-6tk6z6t sem haladott;
de a' k6vetkez6se f6erents6tlen v6lt
*Kem6ry J6nos*nak; mert 6let6t-is el-
vez6tette a' n6lk6l, hogy teste meg-
6sm6rtetett v6lna, el l6v6n tapodva
a' lovakt6l.

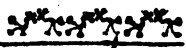
Illyen nem6 hal6llal kellett annak
meg-halni, a' ki a' f6eg6ny *Bartsai*
Fejedelem' minden f6erents6tlen-s6gei
nek oka v6lt.

*Kem6ny*nek hal6la nem igen f6ajn6l-
tatott, az ezer N6met Lovasok, a'
kik magokat ezen k6rny6l-6ll6sok-
ban nem igen v6t6z6l v6f6lt6k, a-
z6rt-is kevés v6f6t6ssal v6f6z6a men-
tek Magyar Orsz6gba. A' *Kem6ny* Ha-
d6nak t6bbi r6f6e el-f66ledett az Ha-
z6ban, 6s azon kevés f66mu mellet-

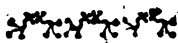

1661. te lévő Nemesség-is *Apafi* Fejedelelem mellé állott.

Ezen Győzedelem a' dolognak minden vóltát hirtelen meg-változtatta, mindazonáltal késleltette véghez-viteleket. A' Portától *Kutsuk* Basának jött parantsolattya, hogy tudniillik a' Német Tsázárnak minden népét Erdélyből, a' kik a' Várookban vóltak, főképpen Kolo'svárról, ki-kergetse;—kéntelen vólt tehát *Apafi* Fejedelem kedve ellen-is a' Basát követni, és így Kolo'svár ellen menének. Ezen kegyetlen Basa nem értvén semmit-is a' Vár' ostromlásához, két hólnapoknál tovább mulatott az előtt, a' nélkül, hogy ezen tsak tsekéllyen meg-erősítettett Vároft megvehette volna; végtére a' Nagy Vezér két száz ezernél számosabb Sereggel a' Romain Tsászár ellen menvén, el-küldé *Aly* Basát hogy minden Népét, a' mely Erdélybe vólt egy-

egyben fedgye, és hozzája tsatólja, ^{1661.}
de minekelötte ki-menne, egyben-
gyűjtötte Segesvárt a' Nemeseknek
nagyobb részét, a' Vármegye és Vá-
rosok' küldötteit, a' kik-is ezen Gyü-
lésben meg erősítették *Apafi Mihályt*,
a' Fejedelemségben, 's egyförsmind
tudtára adta *Aly Basa* az egybe-gyült
Rendeknek, hogy ha még egyförs
leg-kifsebb szakadást, vagy zenebo-
nát indittanának Erdélyben, esküzik
a' Nagy Urnak Fejére, a' kinek ő
parantsolattyából tselekfizet, hogy
soha többförs szabadságok a' Fejede-
lem válaftásában nem lézen, és hogy
valamint más Fegyver-által a' Tö-
rök Birodalma alá el-foglalt tarto-
mányok, — egy Török Vezér által
fognak kormányoztatni. Még töb-
bet tselekedett ezen jó lelkü *Aly Ba-*
sa, meg-tekintvén ezen fegény or-
szágnek fenvedett nagy romlását, —
puftulását, felét az Adónak mel-
lyet

1661. lyet a' Portának kellett adni, el-engedte, a' mely is ennek-előtte tsak negyven ezer Tallérokra ment, ezen háborgós időkben pedig nyoltzvan ezerre hágot. Ezen engedelem által azon kívül is termékeny Ország nem-fokára régi épségére vízfűz á-lott.

Ezen idő alatt én betegen mind a' Bethleni Kastélyban voltam; az én minden-napi hidegem duplász harmad és negyed-napi hideggé változott. — *Patko* ujra a' ki a' bór ital által ilyen nyavalyától fzerentsésen meg-menekedett, a' mellettem lévők-is javasolták, hogy hasonlókép-pen tselekedném, de mind hijában; *Patkó* tehát hogy annál-is inkább jóvaslását fogadnám, *Szálait*, (a' kinek ifjúságomtól fogva minden tanátsá-nak engedtem) vévén segittségül jóvaslásának bé-tellyesedését el-érte, ez-is jóvaslá tehát, hogy próbáljam a' bór-

a' bór italt eleintén kevés mérték-^{1661.}ben, és hadgyam-el ha ártalmasnak érezném. Szerentsémre a' Bethleni pintzében egy néhány hordóval jó Rádnoti bor volt, a' mely-is leg-jobb-nak tartatik egész Erdélyben,— hasonló erejében, különös ízében, és ízínében-is az híres Tokai-bórhoz, — Mingyárt-is adtak nekem egy kis pohárkával belőlle; mely-is ézre vehetőleg gyomromat melegítette; de úgy tettzett hogy hidegem nagyobbodott;— tovább-is élvén ezzel mértékletesen, rövid idő alatt érzettem erejének oly' következését, a' melyet már fok időktől-fogva el-veztettem volt, tudniillik: tsendes és több órákig meg fakadás-nélkül tartó álmat. Szálai mind ezeket ézre vévén, és remélvén ezeknek jó következését, az egélségem helyre állítására-nézve;— továbbra-is itatta velem a' bórt, és ámbár az hidegem-től

1661. től meg-nem menekedtem, érzettem
mindazonáltal napról napra erőmnek
helyre állását; az ételhez való jobb e-
tyepetyémet; az éjtzakáimat-is nyu-
godalmafabban töltöttem mint az e-
lőtt. - Ez okból az én két Orvos-
im *Patko*, és *Szálai* naponként na-
gyobbitották ezen orvofságnak mér-
tékét, és oly' hathatósan, hogy hat
hetek előtt lábra állottam; bátor e-
leintén erőtelen voltam, és ezen jó
és könnyen bé-vehető Orvofsággal
tovább-is élvén, hat Hólnapok alatt
ezen nagy nyavalyámból egészen
ki-gyógyultam, de ha a' testemben
előbbeni erőmet vissza nyertem-is,
a' szívemet a' nyughatatlanság újra,
és nagyobb mértékben, mint az-e-
lőtt, ostromlá; hogy a' Fejedem *Ak-
fzony Bartsainéról* az utolsó nékem
küldött Levele után, a' melyről fel-
lyebb irtam, semmit sem halhattam;
majd el-fzenvedhetetlen bánatokat o-
kozott

között nékem; az ő velem bánása, ¹⁶⁶¹ tudván engem' betegnek lenni; meg-
nem bocsátható kegyetlenségnek tet-
tett előttem az; hogy annyira meg-
felejtkezett légyen én róllam; és az
Leveleimre, a' mellyeket oly' gyen-
ge egétségemben-is nékie gyakran
irtam, állapottyáról tudakozódván,
a' nélkül,— hogy nékem tsak egyik-
re-is Válaszát adni méltóztatott vól-
na; egy szóval nem tudtam mire ma-
gyarázni ezen érzéketlenségét; de
tsak hamar meg-tudtam. Ő a' mint
fellyebb-is meg-irtam, Huft Várát
(melynek Gróff *Zollyom* volt Örökös-
se) menedék-hellyül vette vólt ma-
gának. Ezen Vár jutott *Zollyom*nak
Gróff *Bethlen Istvántól*, *Bethlen Gábor*-
nak Öttséröl, a' kinek-is egyik Léá-
nyát vette Feleségül. Valamint Gróff
Tököli, a' ki Magyar Orzágon lakott;
a' másikat, és ennek részében az Hú-
nyadi Gróffság jutván. Ezen *Zol-*
lyomi-

1661. *lyominak* tsak egy még nőtelen Fia
vált, ki-is meg-látván ezen bujdosó
Fejedelem - Afzonyt Huft i Kastél-
lyokban, nagyon beléje fzeretett, és
Feleségének venni fel-is tette maga-
ban. *Bánffi 'Sigmond*nak a' Fejede-
lem - Afzony Attyának jelentette;
ez-is (Huft Várában faladván a' Ta-
tárok előtt, a' kik Jószágát, valamint
más részét-is Erdélynek puftitották)
nagyon segitette és fzerette-is egy-
ben-keléseket; és így az Ifju Gróff
Zóllymi igen könnyen meg-nyerte,
a' Fejedelem-Afzony' Attyának eb-
ben való meg-egygyezését; annál-is
inkább, hogy a' Léányának ez igen
jó fzerentse vólt; és így Özvegysé-
gének hat Hólnapi gyáfolása után
hozzája-is méne a' Fejedelem-Afz-
zony, a' ki-is nékem annakutánna
azzal mentette magát, hogy kénte-
len vólt édes Attyának ebben enge-
delmeskedni; annál-is inkább, monda;
mivel-

ímelhogy nékem soha ígéretet nem tett, és reménységet sem adott ar-¹⁶⁶¹ ról, hogy más minden szerentséjét meg-vetvén, kezét nékem adgya; de ezt nékem csak egy néhány Eften-
dök múlva, midön külső Orzági út-
záfomból vízfá tértem, mondotta.

Meg-vallom mindazonáltál a' Férj-¹⁶⁶² hez menetele annyira meg-hábori-
tott, hogy kevésbe múlt, hogy ujra
a' két előbbeni szenvedett hasonló ve-
fedelmes nyavalyába nem estem. Az
édes Atyám meg-tudván ezen dol-
got, és tartván kedvetlen követke-
zésétől; el-jöve hozzám a' Bethleni
Kastélyba, 's meg-érteté velem, (mi-
neikutánna hozzám való Atyai ke-
gyeségével, 's vigasztalásával köny-
hullatásimat le-dörgölte volna) hogy
ezen dologban való szerentsétlensé-
gemen már semmi segedelem nem
lehervén; fűkség ennek el-víselésé-
re, magamon erőt, és bátorságot ven-

R

ni;

1662. ni;— és mivel által-láttya, hogy ha Erdélyben maradok, azon zemélynek, a' mely nékem minden nyughatatlanságomat, — fkomoruságomat okozza;— jelen-való léte oka lehetne fzerentsétlenségemnek. Azért hogy ettől meg-menthesen, el fán-ta magában, hogy 'engem' külső Országba utazni, és mostan leg-közlebb a' Bétsi Udvarhoz külgyen, az hól magamat a' fületésemhez illő tudományokban gyakorolthassam. — Szálai-is, a' kiről már fok versen ir-tam, hogy nagy hatalma lévén fivemen, javasolta az Atyám' fándékát követni. Réá állottam, által-látván magam-is, hogy a' távul-létel legyen az egyetlen-egy orvofság a' megnyugovásomra. Mellyért-is nem fokat késtek, hogy ezen rá-állásomnak hafznát vehessék; és mindeneket oly' hozzfas utazásomra fükségeseket elkéztének. Az Atyám majd nem ere-
je

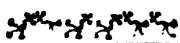
je felett is igyekezett nékem elegendő költséget adni; ámbátor akkor kezzeinél nem volt; mivel minden Jofágai el-voltak puztítva; de nem sokára elegendő fededelmét (az honnan nem-is reméllett) kapott.

Az egész mostani Háború, és rendeletlenség alatt, a' mellyét Hazánk szenvedett, a' Páftorok, a' kik a' Főbb Neméseknek márháit az Erdély körül lévő Havasok alatt tágas völgyekben lévő Legelőkben őrzik; négy, öt, Eztenők alatt nem bátorkodván az Urokhoz jöni, hogy a' Marhákból gyűlt házonról fiamot adhassanak. Látván *Apafi Mihály* Fejedelemséginek elein a' tsendességet helyre állittatva lenni; el-küldének a' főbb Őrzők közül az Urakhoz, hogy fiamat adgyon a' béjött jövedelemről; mellyet az egész mostani háborúnak idején véghez nem vihettek.

Hogy meg-tudhassad Azzonyom!

- R 2

kik

1662. kik légyenek azon Páfitorok — Ezen Nép, meg nem tudható időktől fogva egy oly' Felekezet, a' mely nem eszmér, és nem tud más Országot, a' mely völgyeken kívül, mellyekben lakozik, és semmi más emberekkel, még tsak az Erdélyi leg közelebb lakó homfédokkal fints egyesülések; ezek mint egy annyi kis tsak a' völgyek által el válaftott Szabad Társaságok. Minden Nemzettségnek vagyon maga különös Elöljárója. ki is egyfzersmind Birájok és Papjok is, és minden reggel, és este tartják Könyörgéseket; és ámbátor ezen Nemzettségek, magokat Vallásokra nézve, Reformatusoknak (valamillyen tudniillik a' Földes Uraké) tartják; még fintsen egy Pap is köztök; midőn Léányokat férjhez adgyák, néha le-jönek Földes Uraikhoz, kik-is Lakadalmokat tel-tartják, 's ennek vége levén többször bé-nem jönek

'Erdély-

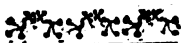
Erdélybe, tsak a' Marhák' föbb-Ör-^{1662.}
zoje, 's ezen Tárfaságnak Feje min-
den Eftendőben egyfzer el-jön Urá-
hoz fámot adni a' keze alatt lévő
Marhaknak fámáról, és azokból vett
házonrol. E' többnyire Tavazzal e-
fik meg; ekkor tudtára adgyák U-
roknak fámát, hogy mennyit lefz
fzükség el adni, hogy háznót vehes-
senek, 's ez ilyen módon esik meg:

A' Páftorok közönségesen a' Nyár-
nak végén jönnek-ki a' mély völgyek-
ből, és marháikat hajtyák Oláh Or-
szágba a' Duna mellé, az hól ötven
mért-földnyire hozzára, és négyre
fzéllyére vagynak imitt amott kis
tseplefz erdők, az hól télen által is.
az Juhok és Berbétsek elegendő
nyers füvet találnak élelmekre; mel-
lyért is valamely summát fizetnek
ezen helyyek' Urának.

Tavazzal Konftántzinápolyból fok
Kereskedők jöven, mind meg-vefzik,

R 3

a' mel-

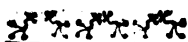

1662. a' mellyek el-adók, tudniillik Berbé-
tseket, és nagy Tzápokat. Ebből
fokat véznek-bé az Erdélyi Urak;
és ez a' leg-nagyobb jövedelmek.
Midön azon Emberektől az Urok-
nak hirrre adatik ezen meg-lett Vá-
sár; biztos embereket el-küldik a'
pénznek által-vételére. Mind ezek
tám más Nemzettségnél fel-nem ta-
lálható hívséggel, és igazsággal es-
nek-meg.

Még ezen nyereségen kívül mi-
dön ezen barmok ismét a' Völgyek-
re vízfá hajtatnak; az Uraság el-
küldi fekereit az azokhoz leg köze-
lebb, és alkalmatos helyre, mellye-
ket ezen Barmoknak Gondviselői meg-
raknak Juh' és Ketske' fajtal, mel-
lyet a' múlt Nyáron azoknak gyűj-
teményeiből tsináltak, és az Urak-
nak el-küldik. Sok-féle ezen gyűj-
teményeknek neme, és nagysága-is;
leg-nagyobb része a' Malom-kőnek
kerek

kerek-formájára, majd mint a' Svaj-^{1662.} tzer Sajtok vagynak tsinálva; — a' leg-jobb ízűek a' Bárány-börökben keményen egybe gyúrt turók; de ilyen módon nem fokát készítnek. Ilyen készült túrót főztak a' Fenyő fának vastag kólbáé' módgyára tsinált edénnyébe-is tenni, — de ezen kívül még a' leg-nagyobb házon a' Juhokról le-nyírt temérdek fok gyapju. Tsudálkozásra méltó dolog az-is, hogy ezen Emberek mivel élnek ezen Völgyekben, nem teremvén ottan sem Gabonájok, sem Borok, nem-is hozván másunnat-is — egy különös dolognak tettzik, hogy minden élelmek tsupán csak a' Juhok' tejéből telik-ki; melyből ők egy tézta formát tsinálván, azzal kenyér helyett élnek, és ugyan azon tézta formát bizonyos mértékre meg savanyítván, abból az italokat készítik. Igaz, hogy néha; de igen ritkán magoknak egy jó napot akarván tsinálni, vagy egy

1662. Bárányt vagy Ketske Gidót meg-öl-
nek; de a' mint fellyebb íram, ez igen
ritkán esik-meg, és ez mint egy
különös nap nállok.

Ruházattyaikat-is ezen marhák'
gyapjából önnön magok kézfittik;
igaz, hogy igen vastag; de az első'
havadzás' ellent-állására (mellyeknek
mindenkor ki-vagynak tétetve) al-
kalmatos posztóból; fejeket egy pá-
róka' módgyára Juh bőrből kézfittet
Süveggel fedik, melynek kerületin,
és így a' fejek körül-is gyapju fűr-
tök függenek, és így a' havadásban
fejeket meg-rázzván, az hó-is le-hull
azokról; — Feleségeknak és Gyermek-
eiknek-is ilyen módon vagyon öl-
tözetek, és a' marhákkal együtt, az
Havasokon Köfíklákban ki-vágott bar-
langokban igen meg-elégedve együtt
lakoznak, semmi esmérettségek nem
lévén a' más embereknek életek'
módgyával.

Enge-

Engedelmeskedvén tehát az Édes^{1663.}
 Atyám azon akarattyának, hogy Erdélytől el-távozzam; tsak egyetlen egy
 főlgát vittem magammal; de *Patko*
 hozzám mindenkor nagy hiveséggel
 viseltetvén ajánlotta magát, hogy
 Bétsig el-kísér; meg-indulánk tehát
 együtt, és két napok alatt el-érke-
 zénk azon hires Munkátsi Kastély-
 ba, mely is mint egy négy Magyar
 mért-föld Erdélynek féléletől, az hól
 az Ifjú *Rákozitól* az utolsó Fejede-
 lem' Fiától igen jó fízel, és nagy
 betsülettel fogadtattam. Ezen Fia-
 tal Ur leg-nagyobb fíveséggel, és
 illendőséggel kért, hogy tovább-is
 nálla múlatnék; kérésére bizony min-
 den más időben hajlani kéf lettem
 volna, az időnknek hajlandóságaink-
 nak egyessége hozzája járulván, még
 ezen Ifju Fejedelemnek leg-első meg-
 látásától-fogva való vónzásom; mind
 ezekért, mondom, nyereségemnek

1663. tartottam volna kérését bé-tellyefi-
teni; ha meg-nem ígértem volna az
Édes Atyámnak a' tölle rendelt idő-
re Bétsben lenni; folytattam tehát
útam a' *Patko* társaságában, 's el-
menénk a' Magyar Orzági Palatinus
*Vesfelényi*hez. — Itten foros barátság-
got kötöttem az Ifju *Vesfelényi*vel a'
Fiával, a' kiröl-is lef' fzerentsém
állani ennekutánna. Innen mentem
Gróff *Tekelyi*hez, kinek-is nevét úgy
írom, a' mint egész Európában ne-
vezik; ámbátor Magyarul így írják
Toköllyi. Ennek Fia hiresebbé tette
magát, mintsem hogy Frantzia Or-
szágban valóságos neve ne tudód-
nék. — Itten-is a' barátságának nagy
jeleivel fogadtattam. Innen mentem
Bétsbe Pofon felé, mely-is leg-köze-
lebb lévő Város az Astriai Biroda-
lomhoz. — Ide érkezvén, mingyárt
az Akadémiát kezdettem gyakoról-
ni, és magamat itten helyre állitván,

Patko

Patko vízfőre indult, hogy az Atyá-^{1663.}mat tudósítsa utazásunkról.

Tudtodra vagyon talám Affonyom! hogy egész Felső Magyar Országban, valamint Erdély Országba is az ember utazhatik a' nélkül, hogy az erzfénnyét fel-nyíssa; mert nem csak a' Nemefek, de még a' Helység' Biráji, és a' tehetösebb Falu' Lakosi-is igen jó fíivel láttják az utazókat, és mindenütt úgy fólván; terített áftalt lél az Ember, és igen jó vólna, ha Frantzia, és más Országokban-is úgy lenne.

Az Akadémiában való első bé-lépésem-is egy éretlen Ifiúhoz hasonlító vólt. A' mely Lovataz Ló-Iskolában leg-elsőbfter lovagólni adtak nékem;— igen vénnek és rútnak tetzvén, akár mint akartak-is befédekkel rá venni, reá nem akartam ülni, azt vélvén, hogy csak még-verésből tselekfik; mondván, hogy az Atyám-nál.

1663 nál febb, és külömbb Lovakon lo-
 vagóltam; engedtek tehát akaratom-
 nak, és hogy kívánságomnak eleget
 tegyenek, egymást hozának elé, a'
 melyre alig ültem-fel; azonnal a' föld-
 re vetett; meg-is érdemlettem, de
 úgy is meg-ízgyenlém magam'; hogy
 ennél nekem nagyobb ösztön és letz-
 ke nem kellett arra, hogy a' Ta-
 nulók közt leg-üzorgalmatoisabb lé-
 gyek, és a' dólgoiban az első te-
 kintetre mingyárt ne ítéljek.— Mely
 maximát azolta soha el-sem felej-
 tek. Én az Akadémiái tanulókat,
 és gyakorlókat oly' nagy üzorgal-
 matoisággal folytattam, hogy hét
 vagy nyóltz hónapok alatt mind a'
 Tanulók közt leg-első voltam.— Az
 Akadémiának Mestere Olaf lévén,
 egészzen magamévá tettem rövid idő
 alatt az Olaf Nyelvet-is, mivel az
 Akadémiában többnyire mind a' Me-
 ster' nyelvét beféllették; ezen ki-
 vül-is igen-üzükséges Nyelv volt ez

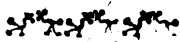

arra, hogy a' Tsázári Udvarnál meg-¹⁶⁶³
jelennyek, az hól-is nem fenved-
ték a' más nyelven való befédet,
nem lévén szabad Frantziáúl (hábo-
ruja lévén azon Nemzettel) főllani;
de a' békeféség meg-lévén, minden-
nek valamint ez-előtt, ezen Nyel-
vet befélai szabad vólt.— El-végez-
vén tehát az Akadémiai gyakorlások-
mat, még vagy hat Hólnapig a' Bé-
tsi Udvarnál málattam, mely idő a-
latt annyira magamévá tettem a'
Frantzia Nyelvet, hogy meg-lehető-
fen befélhettem:

Ez éppen azon idő tájba vólt, mi-
dön a' Török Hadat indított a' Ró-¹⁶⁶⁴
mai Tsázar-ellen egész erejével, ama'
híres *Koproqli* Basa vezérsége alatt.
A' Tsázar legittséget kérvén a' Fran-
tzia Királytól, a' kivel már a' bé-
keféséget meg-kötötte vólt, ki-is né-
kie a' Népéből a' leg-jobb négy e-
zeret küldé; — ezeket követvén nagy
fám-

1664. számmal a' leg-főbb Nemesség.— Az egész Világ előtt tudva vagyon, mely jó segittségére, és hasznára lettek legyen ezek a' Vitézek harhatós szolgálattal a' Romai Császárnak, ezen Magyar Ország Haboruban; meg nem alhatom mindazonáltal, hogy némellyeket (a' mellyek ugyan már mindenek előtt tudva vāgnak) meg ne írjak; 's ezeket mint bizonyofokat is írhatom, mivel magam szemmel-látó bizonyosság vagyok ezen vitéz tetteiknek.

En-is mint Voluntér követtem a' 'Császár' Seregét Generális *Montekukuli* Vezérsége alatt, a' ki-is eleibe ment a' Törököknek Horváthi Országig, az Elöljárók voltak a' Frántzia Seregek, a' kik-is magokat a' leg első 'Csatában vitézségekkel különösen meg-külömböztették. Ez azon Tartományban történt, az hól a' többi főbb dolgok-is történtek az egész

egész Háboru alatt, az hól a' Nagy^{1664.} Vezér mindent el-követett, hogy abba bé-mehessen; által akarván menni a' Mura Vízén, mely-is a' Drávába foly, és el-választtya Horváth Országot Magyar Orzágnak más részétől. Az Elöl-járó Frantziák elé-nyomulván voltak a' leg-elsők, a' kik a' Nagy Vezér ezen fándékának ellen vetették magokat; az-is ellenben minden Jantsáraival, kik-is hufon-öt ezernél többen voltak, fel-tett fándékának véghez-vitelén igyekezett, látván a' kemény tüzelést, melyet ezen derék Sereg réájok tett; úgy vélekedett, hogy bizonynal ezen tűznek keménysége nem lézen fokáig tartós, de látván hogy e' fűnet-nélkül foly, és hogy ezen fűntelen való tűz által a' leg-jobb és e-gészségebb Jantsárait el-vezttette; annyira meg-rémült, hogy térdre esvén, és fejét a' földhöz vervén, irgalmas-

1664. mafságért efedezett az 'ISTENnek,
 kérvén, hogy ezen nagy mézfárlást
 fűntetné-még; de könyörgése meg-
 nem halgattatván, kéntelenítterett
 hátra-menést fűtatni, hogy leg-aláb a'
 többi rézeit kevés Jantsáramak a' ve-
 zedelemtől meg-menthesse, a' mely-
 től egy fém menekedhetett volna-
 meg, ha a' vizen való által-menetelt
 tovább erőtette volna; s ez-által ma-
 gát úgy meg-verettetve tapasztalta,
 hogy más nap mingyárt reggel a'
 Tsáfár Biztossainak mind azokra réá
 állott, a' miket ezek tőlle kívántak;
 és a' mellyeket kevés idővel ennek-
 előtte az Ottomanni fűkott nagy
 büfkeséggel meg-tagadott.

A' *Montekukuli* Serege egy jó fél
 mértföldnyire fekütt ezen ütközet-
 nek helyjétől, kéfzen álva, hogy ha
 a' fűkség úgy kívánná segítséget
 adhaíson a' Frantzok bátorságának;
 de nem vólt fűkségek arra. — Ge-
 nerális

nerális / *Montekukuli* itten valóságos^{1664.}
 nagy jeleit adta Hadi Tudománya'
 's gyakorlása' mivóltának, a' midőn
 t. i. nékie hírül hozták, hogy némely
 Német, és Magyar Lóvaság a' Tö-
 rök Lóvaságtól meg-futamtatott,
 és hogy minden el-vólna már vef-
 ve.— A' lehetetlen, felele; mert én
 még nem-is ütköztem-meg.

El-ném halgathatok egy különös
 Történetet, a' mely ezen Tsara e-
 lött történt; mivel nekem ez oly'
 kemény bé-nyomást tett elmémbe,
 hogy úgy tetszik hogy még most-is
 képzelem. Egy igen szép Arabiai
 Lóvan ülő Török ki-jöve a' Török
 Sereg közül, és közelitvén a' Fran-
 tziákéhoz, hadarázván Feje felett
 kargyával, mint-ha különös viadalt
 kívánt vólna; egy Vitéz Frantzia Ne-
 mes, ha nem tsalódom; *Khevalier*
Lorrainé nevezetü, ki-vált egy Spa-
 nyol Lóvan, hogy meg-büntesse ezen
 S Tö-

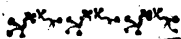
1664. Töröknek vakmerő maga vetését, kis vágatással csak hamar fémbe fálván, mind a' kerten egy néhányzor kis keringőt nyargalván, ezen Frantzia Ur vigyázván a' jó alkalmatosságra, úgy homlok lövé a' Törököt, hogy főrnyü halva le-esék Lóváról, a' mellyet-is fel-foga mingyárt, és magával el-vivé, ottan hagyván az általa meg-ölettetett Török' testét. — Ennek minden jelekből bizonynyal különös tekintetü Embernek kellett köztök lenni, mert álig esett-le a' földre, azonnal irtóztató kiabálás hallatott a' Török Seregnél, mely-is éppen meg-nem ijeztette ezen Frantzia *Chevalier de Lorrainét*; vizfá tért Taborába; fínt' oly' kurta vágatásban, valamillyennel ki-ment volt.

Meg-esvén a' Törökkel a' Békeség, a' mint fellyebb-is irtam; a' Tsáfári Seregek a' ki-rendelt Téli szállásokra oztattak; a' Frantziák Auszriá-

striában, a' jelen való Tél nem engedvén nékiek az Hazájokba való vizfá menetelt, igen mefze-is lévén ilyen vad időben; jó-tartások volt-é ottan vagy nem; erőltették-é őket a' Tsáfár főlgálattýára állani; mind azokat nem tudom; elég az, hogy ezen szép Frantzia Nemeesség, a' kik-is magok jó fántókból jöttek a' Tsáfárnak segittségére; alig lett-meg a' Békeesség; és így az alkalmatos-ság-is a' több vitézségnek meg-mutatására meg-fülvén, ezen alkalmatlan, és hideg időben-is vizfá mentek Frantzia Országba.

En esmérettséget vetvén ezek közül az elébb valókkal; kik-is hozám való barátságoknak fok jeleit adták, a' mely-is nékem nagy hafnomra volt a' Frantzia Országba való első útazásamkor.

Már nékem sem lévén alkalmatos-ságom az Hadi dölgekben gyakor-

1664. láfomat tenni, 's ennekutánna valót
 sem remélvén; fel tettem magamban,
 hogy Gróff *Zrinyi Mikloshoz* men-
 nyek; ezen nagy Ember nagyon be-
 tsülettett a' Frantziáktól, és úgy fők-
 ván, majd tsak nem immádtatott a'
 Magyar Nemzettől az ő nagy vi-
 téz tselekedetiért a' Törökök ellen,
 kiknek is gyakor ízben nagy feregét
 meg-verte, és nékiek semmi nyugo-
 dalmat nem engedett a' Magyar
 Országban tartott egész háboru a-
 latt.

Ezen Nagy Ur' engem' oly' kü-
 lönös betsülettel fogadott, valamint
 minden más hozzája csoportoson jö-
 vő Magyar Uri Rendeket; másként
 a' Nevem is előtte esméreres lévén,
 fokot használt, hogy engem' remény-
 ségem felett így láfson. Magához
 állított, és úgy bánt mindenekben
 velem, mint tulajdon gyermekével,
 mely-is okozta hogy feles ideig nál-
 la mű-

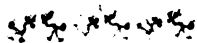
la múlattam. Ezen Urnak, a' ki a-^{1664.}
 zon kívül nagy Ellensége a' Törö-
 köknek, és örömeit egész Magyar
 Országból ki-kergette volna; igen ne-
 hezen esett, hogy a' Tsászár ezen
 hitetlenekkel békefséget kötött, és
 éppen akkor; midőn a' Mura Vízé-
 nél oly' keményen meg verettettek,
 és ez-által a' Hadat továbbra-is foly-
 tatni elégtelenekké lettek volna, —
 ez-iránt való bánatya arra-is vitte,
 hogy Magyar nyelven egy könyvet
 írjon, a' melyben meg írt és elé a-
 dott minden módokat, hogy mi-mó-
 don kelletnék Magyar Országot tsu-
 pán csak a' Magyar erővel ezen Po-
 gany" jármától, és nyomorgatásától
 meg-fabadítani. Ezen Könyvnek ne-
 ve: NE BÁNTSD A' MAGYART. — Ez-
 által meg-akarta bizonyítani, hogy
 tsupán a' Magyar Erő elégséges,
 csak hogy ne gátóltassék a' Törö-
 köt Magyar Országból ki-kergetni; —

1664 ezen Könyv akkor ugyan ki-nem nyomtattatott; de kéz'-írásban fok Magyar Uri Rendeknek ki-öftogat-ta, azoknak tudni-illik, a' kiket gon-dólt, hogy leg-jobb segítségére le-hetnének ezen fándékban; ha meg-engedtetnék véghez vitele. —

Igaz dolog, hogy erre minden al-kalmatofságot, és módot-is ki-kere-fett, meg-engedvén a' keze és kor-mányozása alatt lévő Magyar Sere-geknek a' Török határra bé-ütni, és mindent ezen hitetlenek közül a' ki ket találnak kardra hányni. — Ezen Tsaták oly' fok ízben történtenek, hogy a' Tsáfárnak-is tudtára lettek, ki-is tartván attól, ne hogy ezek o-kot adgyanak az ujj Háborura;— meg-határozott parantsolattyát küldötte Zrinyinek, hogy ezektől meg-fűn-nyék,— De már ezen Seregek úgy réá vóltak fokva az illyen apro tsa-tákra, hogy nem könnyen lehetett őket

öket ezektől meg-tartóztatni, a' mi-¹⁶⁶⁴
dön akarta volna-is;— a' többi kö-
zött volt egy Ezerefse *Kis Ferentz*
nevezetü, a' ki-is már annyira meg-
kedvellette volt ezen kis T'satákat,
hogy ámbár meg-tiltván néki *Zri-
nyi*, hogy egy Töröknek-is a' Fejét
nékie többfőzör ne küldgye, még is
ezen Vitéz Ember találkozáván egy-
főz, egy Század Törökökkel;— min-
minden irgalom nélkül egyről egyig
főzása-főzént le-vagdáltatta, és nem
a' Fejeket, hanem testeknek más ré-
főzít küldötte *Zrinyinek*, ki-is arra ke-
ményen meg neheztelvén tudtára ad-
ta, hogy ha még többfőzör-is paran-
tsolatja ellen illyeneket tselefkőzik;
főzságba záratja.

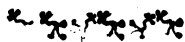
Ilyen, 's effőle Történetek rofő vé-¹⁶⁶⁵
lekedést okoztak a' Tsáfári Udvar-
nak Grőff *Zrinyi* felől, mely ki-tet-
zett csak hamar abból-is, hogy paran-
tsolatot vert Bétsbe menni. Nem ké-

1665. telkedvén, hogy ottan bizonnyal nem a' leg-jobb móddal fogna fogadtatni; mind ezek ezen Urat annyira megkedvetlenítették, és gondólkodásba ejtették, hogy abból semmi módon ki-venni nem lehetett; úgy tertzik, hogy minden jövendőlni láttzott a' rajta nem sokára történt szerentsétlenséget; Baráttjai mindazonáltal, a' kik ezen környül-állásaiban mostan fiúntelen mellette voltak, egy Vadáfszatot javasoltak, rész-szerént a' Gróff' mély gondolattyainak el-verésére; rész-szerént a' nálla lévő Nemes Uri Rendeknek idő-töltésére; de oly' nagy volt kedvetlensége, hogy ezen Vadáfszatban meg-jelenni nem akart, engedelmet kérvén mind azoktól, a' kik jelen vóltanak, hogy rosz neven ne vegyék, el-sem-is méne, és Kastélyában tsak magára marada, de annakutána meg-változtatta fiándékát. Meg-akarván tudni a' Vadáfszatnak

zatnak folyamatját, meg-parantsolá¹⁶⁶⁵, az hintójába bé-fogni, hogy a' tserében lévő úton fekerezzon, és legalább a' vadász lármát halhassa.

Alig vólt egy fél-órát az Erdőben; hallá a' kiáltozást, hogy a' vad dífno nem mezze vólna; de mivel úgy tetzik, hogy az ember fátumát elnem kerülheti; le-fökék a' fekérből, egy Karabélyt vévén kezébe, bé-méne az Erdőbe mint-egy két-fáz lépésnyire; tselédgyei, kik a' fekérr mellett maradtak, tsak hamar hallván egy puska ropogást, töstént faladtak arra, és láták Urokat a' földön minden mozgás nélkül el-nyúlva, minden figyelemmel visgálták a' sebnek helyét, de soholt nem találtak, ki-vévén hogy a' bal vak fémén egy kartzolás láttzott; feltevék a' fekéerbe, 's vízfá vivék a' Kastélyba, a' nélkül hogy annakutánna leg-kifsebb jelét-is adta vólna életének.

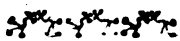

1665. Nem fűkség néked Afzonym!
 meg-irnom; mert képzelheted, hogy
 mik történtek ezen szerentsétlen va-
 dázatból való vízfá-jövedele után.—
 Elég legyen az, hogy a' fómoruság,
 bánat közönségesse lett; és azt min-
 denek' ábrázatján, mint egy eleve-
 nen le-festve látni annyira lehetett,
 hogy azt csak képzelni-is tellyes le-
 hetetlen; mert ezen Ur mindenektől,
 nagyoktól, kisebbektől mint egy im-
 mádatott. Az el-temetése minden
 ki-gondólható pompával, az egész Or-
 fág' Nemefseinek jelen létében, tö-
 kélletosségeinek, nagy tetteinek ki-
 hirdetésével (melyre valósággal ér-
 demes-is vólt) esett-meg.

Nem lehet nem kételkedni, hogy
 ezen Nagy Embernek halála ingerel-
 te legyen egész Magyar Orfágot fegy-
 vert fogni, és a' Törökkel, az örö-
 kös ellenséggel az Hadat újra el-kez-
 deni a' Tsáfár helyben-hagyása nél-
 kül

kül-is. Az Ország' Nagygyaival köz-^{1665.}
lött Manuscriptuma bizonyosága le-
het ennek, melyben-is meg-mutatta
ezen háborúnak el-kerülhetetlen fűk-
ségét; 's ezért-is' hivattatott vólt ő
Bétsbe; meg-nem bizonyíttathatott
mindazon-által, hogy ez-által magát
Magyar Ország Királynának akarta
vólna emelni; de a' bizonyos hogy
Zrinyi Péter nem soká *Nádasdival* és
Frangyéspánnal ehhez hasonló dolog-
nak véghez vitelére meg-egyeztek,
mellyet-is közöltek a' Magyar Orzá-
gi Uri Rendekkel; de meg-kell val-
lani, hogy a' mint az egész Világ tud-
gya, se éfzfel, se által-látással, se ha-
di Tudománnyal, se véghez-vihető
tehettséggel nem bírtak annyival;
mint Gróff *Zrinyi Miklos*, mellyért-is
fándékoknak nem lett más ki-mene-
tele; hanem tulajdon magok el-vef-
tések.

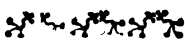
Ennek-utánna a' Tsáfár *Zrinyi*
Miklos.

1665. *Miklosnak* három Fiait az Attyok^r Kastélyában el-fogatván, Bétsbe vitette, és egy Kollegyiomba bé-tétetvén, minden alkalmatóságtól az Attyoknak, és eleiknek nyomdokit követni meg gátoltattak, annyira, hogy valósággal eszméletlenek-is maradtak; és így vége szakada azon mindenkor nagy vitézséggel bíró, 's mondhatni az Hazaért, Kereksúlyosságért bajnoki *Zrinyi Nemzettségnek*, a' mellyet soha a' két Magyar Haza eléggé nem sajnálhat.

Majd fíntén ez idő tájban adta 1666. Gróff *Zrinyi Péter* Férjhez Léányát az ifiú *Rákotzi Hertzegnek*, ki-is Attya halálától fogva mind a' Munkátsi Várában lakott.

A' Gróff *Zrinyi Miklós* el-temetése után, majd fíntén tsak egyedül maradtam a' Kastélyban; bizonytalan lévén, mi tévő legyek; el-határoztam magamban, már ennek-előtte
völt

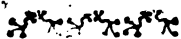
volt fándékómat bé tellyesíteni, és Frantzia Országba utazni; antál-is inkább, hogy azon Frantzia Uraknak, a' kikkel esmérettséget tettem volt az fenn írt Török Háboruban, elmenetelek előtt kedvem-zerént lévő jóvasláfokat 's kéréseket is gyakran eżemben forgatván, kéztettek ezen fándékom' véghez-vitelére; de a' kevés pénzem oly' hozzú útra nagy fõrongatást okozott; tsak ugyan réa fántam magamat, és meg indulék a' nállam lévő fáz Aranyokkal, 's még más fázat költsön. kérvén, mellyek' le-fizetéséért kértem az Atyámat, és hogy nékem Frantzia Országban-is, a' mennyit tsak lehetne küldgyen, eżembe sem jutván ennek lehetetlensége, mivel Frantzia Orzágnak semmi-némü közösülése nem volt Erdellyel. A' leg-könnyebb útem lett volna Béts felé, de azon kívül hogy attól tartottam, hogy ott engem meg-

1666. meg-tartóztatnak, kerülőnek-is vél-
vén, javasolták-is a' Tengeren va-
ló menetelt, Velentze-felé, tehát ezt
követtem. És mivel semmi ollyas
Történetem nem vólt, ki-vévén, a'
mi minden útozókon közönségesen
történni szokott; tsak azt kívánom
tudtadra adni, Afzonyom! hogy Ve-
lentzéből Lionba mentem, az hó-l-is
alkalmatos fekerest találtam a' Páris-
ba való menetelre; alig érkezvén meg
oda, azonnal mingyáraft tudakozód-
tam azon Uraknak Lak-helyeikről,
a' kik hozzám oly' jó fándékkal vi-
seltettek, midőn Magyar Orzágon
vóltak, és a' kik Párisban az ottan
lévő Udvarnál való mulatásom alatt-is
nagy Barátsággal hozzám viseltet-
tek, és engem' fűntelen magok tár-
sásokban lenni kívántak.

Ezek által lett azon fzerentsém a'
veled való meg-esmérkedésre, mely
nélkül, és a' hozzám viseltető ke-
gyes-

gyebséged nélkül, minden hízke-¹⁶⁶⁶
 dés nélkül mondhatom, — soha Ha-
 zamba vizfá nem jöhettém volna;
 mert az Udvarnál való meg-jelenés,
 ezen Városban fűletésemhez illen-
 döképpen való élés elkerülhetetle-
 nül kényszerítették engemet olya-
 nokra, a' mellyekre tehetetlen vol-
 tam: — az én két-fáz Aranyaimmal
 nem sokra mehettém: — az úti köl-
 tségem, a' köntöfseim, mellyeket kel-
 lett oda való érkezésemmel tsinál-
 tatni, felit el-eméztették, és még-is
 magamat az akkori módihoz kellett
 alkalmaztatnom, a' mellyhez a' Ma-
 gyar öltözet mind egy formául vé-
 tetett. — Azoktól az Uraktól, a' kik
 Magyar Országba jöttek volt, tapaf-
 talván, hogy ezen öltözet sokkal al-
 kalmatosabb a' Hadakozáskor, és a'
 lóra való fel-ülésre-is, mint az ő fűk
 öltözetek, és köppenyegek, azért
 vizfá-menetelekkor ahoz alkalmaz-
 tat-

1656. ratták; de költségesebben, tsináltatták
 tehát magoknak igen bő, és térdig
 érő mere-valót, és ezen fellyül egy
 más köntöst, melynek ezt a' nevet
 adták: *Jusle an Corpus* (majd őlly' for-
 mára a' mint mostan-is viselik) a'
 nyakra-valójokat más móddal kere-
 kitik a' nyakokra, mint a' Magya-
 rok; mert mi azt az állunk alatt
 meg-bogozzuk, és a' két végét az
 övünkig le-botsáttjuk; ez helyett a'
 Frantziák meg rövidítvén végeket,
 pántlikával igen tágon meg-kötik.
 Ezen öltözetnek módjáról azt jöven-
 dőlrék, hogy ez az öltözet a' Fran-
 tziáknál abban lévő nagy állhatat-
 lanságának bizonynal véget fog vet-
 ni, és hogy őlly' könnyen le-fem-
 mondanak arról, mivel ez minden-
 képpen igen alkalmas. — Én-is ma-
 gamat tehát e' szerént alkalmaztat-
 ván, az erre tett költség nagyon meg-
 fogyasztotta azon pénz-béli kevés
 vagyó-

vágyonomat, a' mely arra vólt ha-¹⁶⁶⁶
tározva, hogy élhessek ezen Város-
ban, az hól minden abban tartya fe-
retséjét, hogy mindenit el-költse.

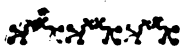
En-nékem tehát nem vólt módom,
hogy mindenebben követhesek má-
fokat; és ámbár többnyire azok az
Urak, a' kiket gyakoroltam, nem en-
gedték, hogy a' leg-jobb ízlésű ételek-
ben szükölködjem, és így ételemre
nem kellett költenem, mindazonál-
tál a' szekér, Tseléd, mellyet tar-
tottam, 's más költségek, mellyeket
ilyen nagy Városban el-kerülni le-
hetetlenek, nem sokára elégtelenné
tettek azoknak el-győzésére. Mely
ökből (mivel úgy-is természetem fe-
rént a' búra igen hajlandó vóltam)
mostan kezdék törödni, és bánkód-
ni azon, hogy ily' gondolatlanúl min-
den segedelemtől, és annak tsak re-
ményességétől-is meg-fojtva, és egy
barátom nélkül, a' kivel közölhet-

T

ném

1666, ném bajomat; oly' mefze Tarto-
 mányra el-indúltam. Mind ezeknek
 meg gondolása már életemet-is fin-
 te el-fenvedhetetlenné tette, és
 nem-is tudom, mi történhetett vól-
 na rajtam; ha te Affzonyom! nem
 gyámolítottál volna azon bőv, és va-
 lóságos segedelmeddel, mellyet né-
 kem adtál. Bizonnyal mondhatom,
 hogy akkor te az én őrző Angya-
 lom voltál; — mert a' nélkül, hogy
 én néked nagy bánatomat, és bajo-
 mat leg-kisebben-is panaszoltam vól-
 na; észre vetted az én nagy Mélán-
 koliámból, melyben estem volt; o-
 kát-is mingyárt által-láttad, és ke-
 gyesen elejit-is vetted, 's kénytelen
 vagyok annál nagyobb érzékenysé-
 gel-is ezt meg-esmérni, hogy mivel
 azok, a' kik hozzám való barátság-
 goknak annyi jelelt adták, és így
 hozzájuk minden tartózkodás nél-
 kül lehettem, kézségeket segedel-
 mem-

memre ugyan mutatták, de meg-¹⁶⁶⁶
gondólván mind azon házontalan
költségeket, mellyeket minden ok
nélkül tselekefznek, meg-kell nékiek
engedni, hogy ilyenekre 's ehéz ha-
sonlókra elégtelenek, meg-eméftvén
még előre jövedelmeket, és adóssá-
gokkal magokat meg-terhelvén, nem
csak jövedelmeket, de fekvő vagyon-
nyokat, Jofágokat-is el-pazérólván,
végtére illetlen dólgoakra-is veremed-
nek, hogy nagy summát költsönöz-
hessenek, mellyel-is jobban nem gaz-
dálkodnak, mint a' tulajdon vólt va-
gyonnyokkal, mellyet már el pazé-
róltak. Ezen illyen rendetlen életü
Uraktól, mint magam-is vóltam, te-
hát semmi segedelmet nem várhar-
tam.— Midön éngem' kénfzerítettél
hogy bajamat, és búmat néked meg-
valjam, meg-nem elégedtél ennek
csak meg-tudásával, hanem még egy
Aranyokkal teli erfényt-is embe-

1666. red által küldöttél, a' ki-is a' te parantsolatodból töllem femmi jutalmat el-venni nem-is akart; és midőn néked meg köszöntem, még nagyobbban meg-illetett, és érzékenyitett a' nekem adott kegyes Tanácsod, a' mellyet hiven-is bé-teljesítettem, hogy tudni-illik tovább Párisban nem múlásak, és mentől elébb Erdélybe visszátérjek. Nem-is késtem ennek véghez vitelésében; csak egy utat fándékoztam a' Nagy CONDE Hertzeghez Chantillibe tenni, a' ki-is engem' látni kívánt, és különösön töllem a' Hazám' dólgaíró, 's állapottyáról értekezni.

Meg tettem tehát ezen utat, az hól-is egy napig a' Hertzeznél múltattam. Álmélkodtam azon, bizonyal mondhatom néked Afzonyom! hogy millyen jól tudta Hazámnak, ólly' mefze lévő Orzágnak minden dólgait, körülállásait; mert ki-vén

vén ezen utolsó zürzavarját ezen
 szép nagy Tartománynak, jobban tud-¹⁶⁶⁶
 ta a' mi elsőbb Fejedelmeinknek, a'
 kik eleitől-fogva Erdélybe uralkod-
 tanak történeteit, mint én; — azok
 között BETHLEN GÁBORról külö-
 nösen emlékezett, kinek-is leg-kis-
 sebb tetteit-is jól tudta. Nem ke-
 vesebb érdemet adott ezen nagy Em-
 ber után következő Fejedelm-
 nek *Rákotzinak*, tudván azt-is, hogy
 ennek Fia az egész Sereget Lengyel
 Országban el-veztette. — A' fegény
Bartsai szerentsétlen történetit, és a'
Kemény Fános Fejedelemség' el-nye-
 résére véghez vitt tselekedeteit töl-
 lem tudta-meg.

Vízfa jövék Chántilliből meg-
 hálmozva kegyességeivel, és gyö-
 nyörködtetve tárfalkodásával a' Her-
 tzegek, a' kit-is ezen Században
 nem csak a' nagy Vitézek közé, ha-
 nem méltán a' Tudósok közé-is le-
 het fámlálni.

1666 Innét való vízfű jövedelemmel, i-
 géretem-zerémt téged' ezen kis ú-
 tozásomról, mindenekről tudósíto-
 talak, és minthogy már a' te javas-
 lásodból fel-tett fűndékom volt Fran-
 zia Országot el-hagyni, és hazámba
 vízfű térni; ennek véghez-vitelére-is
 Afűzonym! minden fűükséges mó-
 dokról fűrgalmatoskodni méltóztat-
 tál; meg-parantsóltad dolgaid' ügye-
 löinek, hogy egy Bűnkierrel (Pénz-
 váltóval) minden útakat módokat el-
 rendelne, az én ily' hofűzas úta-
 zásomnak bizonyos és alkalmas mód-
 járól; ezen hozzám mutatott fok
 rendbéli kegyefségeden kívül, még
 jót-állottál minden pénzről, a' mely-
 re nékem ezen útamban fűükségem
 lézen, el-menék tehát a' Pénz-vál-
 tóhoz, ki-is azt javasolta, hogy Ám-
 sterdám,— Hűmburg, és Dantzka-fe-
 lé venném utamat egűfű Lengyel Or-
 fűzágon kerefűtűl Leopelig (Lember-
 gig)

gig) az homman tsak a' Hava-fokon, ¹⁶⁶⁶
kelletik kereftül jönem, hogy Erdélybe érhessek, 's e' fzerént-is tse-
lekedtem.

Meg-lévén mind ezek a' füksé-
ges rendelések; nem volt egyéb hát- ¹⁶⁶⁷
ra hanem hogy tölled bútsut ve-
gyek; tsak a' köny-hullatásaim le-
hettek az én hozzám vífeltetett ke-
gyefséged iránt való háládatofságom-
nak, mellyel néked tartoztam, bi-
zonyságai; akármely ki-keresett fók-
kal való ki-fejezések elégtelenek let-
tek volna erre; bé-is vagynak azok
fívemben úgy óltva, hogy tsak a'
halálommal enyézíkel ezeknek em-
lékezete. Vettem észre Afzfonyom!
hogy te-is meg-illetödtél, azért nem-is
bátorkodtam többföör hozzád men-
ni, és így kegyelmeddel meg-tetéz-
ve, és a' Pénz-váltó-is a' te rende-
lésed-fzerént két fáz Aranyokat ke-
zemben adván le-fizettem a' Páris-

1667. ban lévő adósságaimat; meg-indulék a' ki-rendelt úton, és (hogy néked unalmadra ne légyek az útozáfom hozzáfás le-írásában) szerentsésen Dantzkába érkeztem; az hól-is találtam a' Párisi Pénz-váltónak Levelezőjét, a' ki-is nekem mingyárt akár mennyiben 's akár miben lévő szükségemben ajánlotta segedelmét. Nem vólt szükségem ezen ujjonnan személlýem iránt. vífeltetett kegyes fozgalmatosságod' ujj jelére, hogy ezemben jusszon mind az, a' mivel tartozom egy oly' kegyes és bőv kezű védelmezőmnek, a' millyent én Afzonymom! Párisban benned találtam; használtam mindazonáltal ezt-is tizen-öt napokig ezen Városban való mulatáfommal, tsak ezen egy módombon lévén, hogy ebben-is hozzád való háládatósságomnak jelét meg bizonyíthassam. Igazán írhatom, hogy a' pennám tsak segittségemre van ere,

re, hogy néked le-rajzólhassam vól-¹⁶⁶⁷
 taképpen mind azokat, a' miket a'
 leg-nagyobb háládatosságokra érzé-
 kennyített szívem sugarlott. — El-
 hagyván ezen Vároft-is nagy bánat-
 tal, tudván hogy már ennekutánna
 nem oly' gyakran levelezhetem ve-
 led. A' további utazásomban lévő
 alkalmatosság' nem-léte miatt, mel-
 lyet-is okoz a' nem kereskedés, Len-
 gyel Országban érkezvén, kételenit-
 tettem egy kis fekete-erő, a' milyen-
 nel Lengyel Országban élnek, magam-
 nak venni, hogy hazámba jöhessek,
 azon Ország fűkölködvén az utazók'
 fámára való minden alkalmatossá-
 gok nélkül.— Ezen kis fekete-erők, a'
 mellyeket kotsinak-is neveznek, igen
 alkalmasok, — azokon az ember
 hordozhatja ágy-néműit egy nagy
 párna-'sákban, az ágy'-fája pediglen
 farkokra lévén tsinálva, egyben haj-
 tatván, bé-rakatik egy két lábnyi
 T 5 hóf-

1667. hozzúságu ládába, és így a' párna-
'sák kotsi-láda helyett főlgál, — és
a' kis ládát a' lába alá tézi az ember;
elől egy pintze-tokot, hat, vagy több
jó Magyar Orzági borral meg-töltött
palatzkokkal, a' hátsó részére ezen
kotsinak többnyire két ládák tétet-
nek, az egyikben jön a' kenyér, a'
másikban a' hús. — Mind ezekről o-
löre kell gondoskodni, és a' Váro-
fokban meg-ferezni, — ilyen módon
utazik ezen Országokban az Ember,
Azzonyom! De a' Lóvakra-nézve ta-
lál az ember mindenütt jó alkalma-
toságot, mellyet Kortsomának ne-
veznek, az hóf-is elegendő fénát,
abrakot, és igen jó sert, éget-bórt
(mellyel erőssen élnek a' Lengyelek)
kaphatni; nem külömben hatvan és
nyóltzvan lóra való istállókat, mely-is
nagy alkalmatoságokra vagyon a'
Lengyel Uraknak, a' kik többnyire
fokad magokkal utaznak, lak-fobár
több-

többszörre csak egyet, és abban sem-¹⁶⁶⁷
mi Bútor nintsen, ki-vévén a' kemen-
tét, az idegen útzó embernek i-
gen alkalmatlannak tettzik, de a'
Lengyel szabadság-zerént, az első, a'
ki bé-fáll, bé-zárhattyá az ajtót min-
denek előtt. a' kik utánna érkeznek,
úgy hogy ha a' Korona Marfallya,
vagy akármely más nagy Hivatalbé-
li Ur-is oda akarna fállani, kénytelen
tovább menni, és más Kortsomár
fállásnak keresni. A' Lengyel fő-
gák magok költségeken élnek, azon
keves pénzből, mellyet hetenként
véznek az Uraktól; ez-által nagyon
kiméltetik az Uraknak költségek,
kik-is kevesebb költséggel utaznak
Lengyel Országban, mint akár hól e'
világon, ki-vévén Magyar Országot,
és Erdélyt, az hól-is minden ember
ingyen utazhatik. Azon kotsim' e-
leibe, mellyet zerzettem magamnak,
két oda való lóvakat-is vettem; ki-
tsi-

1667 tsinyek vóltanak ugyan, de erőfsek;
jó vérűek, és majd mint egy hihetetlen, hogy ezen egész úti kényütem, feker, ló, hám, tsak negyven Tallérokba kerültek; meg ferezvén tehát minden fűkségeseket, útnak indulék, és harmad-fél napok alatt Thornba érkeztem, eddig a' költségem mind nagy vólt, mivel a' pénznek olyan járása vólt mint Német Országban, és Dantzában.

Thornnál kereftül jöttem egy igen széles fa-hídon a' Vízta Vizén;— és itten kezdődik már az a' Tartomány, mellyet valóságos Lengyel Ország-nak neveznek; innen jöttem Varfau-ba, az hól-is tsak húzon-négy óráig vólt mulatásom. A' Város nem igen nagy, de mellette vagyon két külső Várofsa, a' mellyekben a' Lengyel Uraknak igen pompás, roppant, és az Olaf ízlése fzerént való épületek vagyon, kivált a' Krakko neveze-

vezetűben.— Nem fokot írok neked 1667
VVarfauig, és Leopólig tett útazá-
somról; ezen Helységnek tája úgy-is
ésméretes, az útja-is olyan mint má-
futt ezen Országban, meg-fakadás
nékül való Térseg.

Leopol egy tekintetre méltó Fő
Városza Orof Lengyel Orzágnak,
gyarlón meg-erősítve, és azon kívül
egy igen közel lévő hegytől, ural-
kodtatik. A' mit itten különösnek
tartok az, hogy ez, három Érseknek
lakhelye;— az első a' Románo Ca-
tholikusoké, a' második az Orof
Hitbélié, mely-is nem tsak az Orof
Lengyel Országban, de Erdély, Olah,
és Moldova Országokban-is ki-terjed;
a' harmadik az Örmény Érseké, a'
kinek hatalma tsak Leopol Város-
sában vagyon; itten feles fámmal
vagynak az Örmények, a' kik itten;
mint fíntén a' fómzéd Tartomá-
nyokban, nem tsekély kereskedést
foly-

1667 főjratnak. Alig érkeztem ezen Város-
 ba, azonnal tudakozódtam azon Ör-
 mény Kereskedőről, a' kihez a' Dantz-
 kai Pénz-váltó engemet utasított, és
 ötven Aranyokat, mellyekre más zűk-
 ségem nem volt, — nékie által adtam
 oly' rendeléssel, hogy magánál tar-
 taná, míg a' több részét is adóssá-
 gomnak, mellyet Francia Országban
 úgy a' mostani jövő útamban ter-
 tem, kezéhez küldhetem; mivel már
 semmi okom nem volt Leopoldban
 mulatni, folytattam útam az én
 kis úti alkalmatósággommal, és egy
 nap alatt a' Krapák Hegyének tövi-
 nél fekvő Sztry nevezetű Városba
 érkeztem, ezen Krápák Hegyén ke-
 reztül jöven, érkeztem Máramaros-
 ba, már Erdélyhez tartozandó Vár-
 megyébe. Azon kis Sztry neveze-
 tű Városban vagyon a' Széke egy
 Lengyel Országba nem utolsó Sza-
 roftiának. — itten állottam a' Poz-
 taroz-

tarozásával, hogy fejedelme által kö-
nyebbittené Lengyel Országból való ¹⁶⁶⁷
ki-menetelemet, 's meg-is tseleked-
te, valamint másoknak-is, a' kik men-
nek jönnek Erdély Országból, el-bu-
tsuzyán tölle, még azon nap hálni
mentem egy jobbról, balról magas
Hegyek között völgyben fekvő Ale-
xandrie nevezetű Városotskába, itten
kísérőket vettem magam mellé, hogy
annál bátorságosabban által mehes-
sek ezen nagy Havafokon, a' mel-
lyek soha fintsenek tólvajok és Ha-
ramiak nélkül, a' kik az embereket
nem csak Pénzektől, hanem életek-
től-is ha lehet, meg-fofútyák.

Alexándriéből öt egész mért föld-
nyit kellett hágnom, míg az hegy-
nek tetejére érhettem. Itten va-
gyon egy nem igen mély árok, a'
mely a' határ-jegye Lengyel, Ma-
gyar, és Erdély Orzágnak. Ezen
Havasról le-menvén, éri az ember

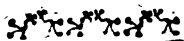
Má-

1667. Máramarost, még egy magosabb, és meredekebb Prižlop nevezetű Hava-
 fon kellett fel-menni, ér az em-
 ber egy sebes Folyóhoz, mely-is a'
 hegyek között foly; mivel pedigen-
 nek partján semmi út nintsen, ké-
 telen az ember, még egy a' többiek-
 nél meredekebb Hegyet hágni, a'
 melyről egy mély völgybe botsát-
 kozik, egy hasonlóképpen igen se-
 bes Nagyat nevezetű Patakhoz, mely-
 nek partján egy nagy Oroz Valova
 nevezetű Falu vagyon, itten kellett
 éjfélkára meg-állanom. Ezen pa-
 tak foly a' Tiszába, melynek par-
 tyán fekszik Huft Vára;— oly' kö-
 zel járván Huft Várához; kedvem
 érkezett oda menni oly' reménység-
 ben, hogy meg-láthatom Gróff Zol-
 lyominét, a' *Bartsai* Fejedelem' vólt
 Özvegyét, a' kit-is oly' erőssen fe-
 rettem, méltán-is irhatom, hogy fe-
 rettem, mivel már ekkor egészen ki-
 gyo-

gyógyultam volt. A' Férjhez-mene-¹⁶⁶⁷nete, a' nélkül, hogy nékem tsak
 hirül-is, adta volna, nagyon el-ide-
 genített tőlle, és a' több két Eften.
 dőknél tőlle való távul létem majd
 egészen ki-óltotta, hozzá való fere-
 teremet, tsak a' feméllýének betsül-
 lése maradt, mellyért mostan-is
 betsüllöm, és a' mellyet soha meg-
 sem-is tagadok tőlle, az ő különös
 jó erköltseiért, mellyekkel ezen szép
 femély fel-volt ruházva. Ezen be-
 tsüllés idő' mentire egy oly' barát-
 tságot okozott köztünk, mellyet
 hókotig-is meg tartok, feméllýé-
 hez. Két napi mind a' Nagyát fol-
 lyó Víz partyán való utazásom után
 tehát el-érkezém ezen Várba; de
 mely nagy volt a' Gróffnének álmél-
 kodása, hogy engem' oly' hosszú i-
 dőnek el-telése után, a' nélkül, hogy
 róllam leg-kisebbet-is hallott volna
 az Országból való ki-menetelemtől.

U

fog-

1667. fogva, láthatott; minekutánna az első közönet, és tisztelet-tétel után, melyet a' Gróffnak jelenlétiben tettem, 's véghez vittem volna, el-nem titkólhatta örömét, hogy engem' ismét láthat. A' Gróff-is maga részéről; ámbátor engemet még soha sem látott, ezer jelejt adta barátságának, és mindent véghez vitt, hogy tovább-is magánál meg tartóztathasson, de az a' nagy nyughatatlanság, melyben voltam, hogy egy jó Atyához, a' kit ki mondhatatlánul szerettem, és a' ki hozzám is minden lehető érzékenységgel viseltetett;— síeffek;— meg-gátoltak zives kérésének eleget tenni;— nem is mulattam itten kétfér huzon-négy óránál tovább, a' nélkül hogy a' mint kívántam, szerentsém lett volna a' Gróffnéval különösen becéllen; úgy hogy a' mi becédink együtt igen közönségesek voltak, hogy ha különösen-is

sön-is akartunk volna egymásnak valamit értésére adni; tsak a' fem-in-¹⁶⁶⁷tésekkel lehetett, 's azokból úgy vettem észre, hogy mostan-is azon különös hajlandósággal viseltetett hozzá-
m; el-butsuzám mind a' kettőjőktől, egy másnak tett ígérettel, hogy mihelylest tsak lehet, egymást meg-kivánnók látni;— el-indulék tehát az én kis alkalmatossággommal, által menék a' Tifán, és hálni menék egy szép Városra, Szigetre, a' Máramaros Fő-Városába. Más nap háltam Drágomirban, és onnét más nap bé-értem a' Telsi nagy erdőbe, melynek-is hozzá nyóltz mért-föld, a' mellyen kereftül semmi szekér-út nintsen;— kénytelenítetttem hátsó lovakat fogadni, és az alkalmatosságomat más kerülő úton három nappal előre el-küldém, hogy azzal találkozhassam. Ez az Erdő tsak a' kezdete az ugyan tsak azon neveze-

1667. tü erdős hegynek , a' mely fellyül
 halad magasságával minden Erdélyi,
 Havasokat, mely-is Mužka, Lengyel,
 és Moldova Országok' féllyekeken e-
 gész Budziak Tatár Országig bé rüg.
 Ennek féle húz Lengyel mért föld,
 és oly' bajos a' kereztül való mene-
 tele , hogy féüntelen nagy fakat kel-
 letik ki-vágni, hogy utat tsínálhas-
 son az ember magának , 's annál-is
 inkább bajosabb, hogy a' földje a-
 gyagos; az honnat-is nagy bajjal ver-
 dődhetik-ki az utazó; az a' réze-is
 mely Erdélyt Máramarostól el vá-
 lafjtja, féintén olyan alkalmatlan az
 utazónak;— tsak ugyan kereztül ver-
 dödtem azon, és hálni jöttem ha-
 sonló nevezetű Faluba Telsre, és
 onnan Bethlenbe, hogy bizonyost
 halhatnék az Atyámról, és a' hoz-
 zá tartozandóiról. Itten meg tud-
 tam, hogy Szent Mikloson maga Ká-
 stélyába vagyon, jó két napi járó
 föld-

földnyire innen, de én egy nap alatt változtatott lovakkal el értem oda, midőn leg kevesebbé vártak volna. Ezen egymásnak látása ki-mondhatatlan érzékenységet okozott mindkettőnkben. Az Atyám nagyon örvendett, hogy engemet ismét láthatott, és oly' nyájafsággal fogadott, mint az Evangyéliomban lévő Tékozló Fiat. Más nap a' kedves fóméjdjait, 's azok között a' két öreg Batyámat BETHLEN FARKAST és GYÖRGYET, magához ki kérte, hogy részt vennének azon örömében, melyet nékie az én vizfa jövelem okozott; de soha sem felejttem el azon kegyes dorgálását, a' melyet csak különösen együtt létünkben nekem tett azon okért, hogy oly' meg-gondolatlanúl, és híre 's előre való fükséges el-rendelés nélkül, hogy illendőül mindenüt meg-jelen-hessek, és annak is meg-gondolása

nélkül, hogy így fületésemhez illet-
 4667 len következésekre ki-tehettem vol-
 na magamat; Frantzia Országban el-
 indúltam, ki-mondhatatlan öröme
 volt, midőn tudtára adtam azon sok
 jó-téteményedet, kegyeségedet,
 melyet hozzám viseltettél, és min-
 gyárt fűkséges rendeléseket-is tett,
 hogy adótságaim, melyeket fűksé-
 gesképpen tennem kellett, az onnan
 könnyebben való haza jöve telemre;
 ki-fizetődgyenek; azt-is meg-paran-
 tsolta, hogy újra meg-közfönnem-
 néked velem tett minden jó tettei-
 det, és hogy soha ezekről ek-se fe-
 lejtkezzen; nagy örömmel tellyesí-
 tettem, úgy holtomig-is tellyesíteni
 fogom ezen parantsolattyát. Soha
 jobban meg-nem voltam elégedve,
 mint mostanában, tapasztalván az é-
 des Atyámnak örvendetes meg-elé-
 gedését. Tudtára adtam nékie a'
 Leopoli Örmény Kereskedővel, úgy
 a' Dantz-

a' Dantzcai Pénz-váltóval való vé-^{1667.}gezéletemet; — mindeneket jóvá hagyott, és ezen szempillantástól fogva, minden idő-haladék nélkül forgalmazkodott a' fel-vett pénznek igéretem felett való ki-fizetésében, azért ezen dólgot, az akkor nálla lévő hív *Putkora* bízván, négy-fáz ötven aranyokat kezébe adott, hogy azokat Leopolda az Örmény Kereskedőnek el-vigye, és meg-parantsolta nékie, hogy mind addig ottan mulasson, míg minden adófságaimról való *Quietantiákat*, és Le-kötelező Leveleimet kezéhez veheti. Rézemről tehát nem vólt egyéb hátra, hanem, hogy mentől érzékenyebb favakkal, mellyeket nékem a' fivem a' fiúi kötelefséggel, meg-egyezve sugarlott; edes Atyámnak háládatosságomat ki-jelentsem, és hozzám vifeltető Atyai gondoskodását megköfönnyem. — Így már fivem meg-

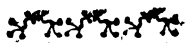
1667. tsendefedvén, és minden olyan érzékenységektől meg-fabadúlván, az Atyám tudtomra adta, hogy nem lévén rajtam-kivül más gyermeke, legnagyobb öröme lenne, hogy ha a Házofságról gondolkodnám, erőltetni ugyan nintsen fándékában; de ha ugyantsak arra réá-venném magamat, nagy vigasztalására, és öröme-re válna; mindazonáltal ezen dologban; úgy a választásban-is fabad akaratot enged nékem.— Egy jó édes Atyának ilyen kegyes módon való bezedgye valóságos parantsolattá vált előttem; és mivel már ezen kívül-is egész életemnek forgásában annyi jeleit tapasztaltam hozzám való Atyai valóságos szeretetének. és barátságának-is, mindenekben fabad akarattýára bíztam magamat; és így tapasztalván hozzája való engedelmeségemet; — fel-tette valósággal magában engemet meg-házafittani; még

még pediglen őlly' hasznoson, mely-
 hez reménységem sem vólt; — ki-^{1667.}
 nézte tudniillik számomra egy Fő
 Nemes Urnak (*Kun Istvánnak*, kit-is
 méltán Erdélybe a' leg-vagyonosab-
 bak közé lehet számlálni) egyetlen
 egy Leányát. Nagy vagyonnya nem
 tsak a' feles Jószágokban állott, ha-
 nem még ezen fellyül egész Erdély-
 ben tsak ő bírt Hunyad Vármegyé-
 ben egy Arany Bányát-is; igaz u-
 gyan nékie sem vólt szabad ezen Bá-
 nyának őlly' hasznát venni, a' mint
 vehette vólna azon okért, hogy
 valamint az Erdélyi Fejedelmek a'
 tulajdon Bányájokból titkólni kíván-
 ták a' hasznokat, fíntúgy ezen Ur-
 nak is titkólni szükséges vólt Bányá-
 jának jóságát.—

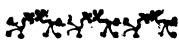
Az én Mátkaságom 's egyben ke-
 lésem is ezen Kis-Afzonnal tsak
 hamar meg-esett. A' Feleségemmel a-
 dott pénzen 's fekvő Jószágokon ki-

U s

vül

1668. vül, a' mellyek nékem által adattat-
tak, az Édes Atyám a' Szent Mik-
lósi Józágát-is, a' mely a' Testvéré-
vel BETHLEN FARKASSal való öz-
tályban nékie jutott; nékem által
adta. Ezen Józágnak igen szép nagy-
határa vagyon, — fekszik egy kis tér-
ségben négy mértföldnyire Vásár-
helytől, a' Küküllő Folyó - Víz mel-
lett. A' Batyám BETHLEN FARKAS
ittén egy meg-lehetős erőtségű Ka-
stélyt széles árkokkal körül vétetve
épített; a' melyben-is a' fenn emli-
tett Küküllő Vizéből a' vizet bé-be-
tsáthatni; bizonyoson az okból épi-
tette ezt ily' kis erőtség formára,
hogy a' 'Tatárok', és Törökök' pu-
titások ellen bátorságban lehessen,
a' melynek Erdély, a' *Rákotzitól*, és
Kemény Fánostól okoztatott háboru-
tól fogva, gyakran ki-volt tétettetve.
Mihelylest az Atyám nékem ezen
Józágot által adta; mingyárt fel-tet-
tem

tem magamban ide Frantzia ízlésre egy tsinos Kastélyt építeni, a' melynek formáját még Frantzia Országban létemben (a' nélkül hogy tudtam volna hova) magamban elrendeltem. Tehát magamnak köből egy nagy lak-épületet tsináltattam, melynek közepén egy nagy Folyosó jobbról, balról lak-fobák voltak építve; egy nagy kertet-is, a' milyent a' helynek mivolta engedhetett. Ezen épületnek körüllötte én-is sántzat tsináltattam, a' melybe a' vizet azon patakból, a' mely az én rézemet a' Bátyámétól el-választtya, belé-is botstottam. Egy főval, ezen Kastélynak fekvése oly' kellemetes volt, hogy mindenik részéből-is igen kedves, és külömbb külömbb-féle ki-látása volt. Egy külső Udvar-t-is tsináltattam, a' melyben az Udvari Tisztveimnek a' lakásokat, és az Istállókat-is helyheztettem. Ezen építésnek

1668. nek módja az eddig valótól idegennek tettett Hazám-fainak, a' kik mind eddig magokat az épületben bé-zárni szerették; mindazonáltal fokan-gyönyörüségeket találtak abban, a' kik hozzám jöttek, a' kiket-is én igen jó fízel láttam, nem kimélvén azoktól ételemet, és a' leg-jobb boraimat-is, oly' fel-tétel alatt, hogy minden a' maga tettzése, és az ivásban való erőltetés nélkül éljen. Azt-is meg-nyertem a' fómzéd Uri Afzönyságoktól, hogy a' tsak mostan el-vett Feleségemhez gyakran látóúl el-jöttek, és ő-is mikor tsak lehetett, el-ment hozzájuk.

Ezen életnek módgya eleintén mindeneknek tsudálatosnak tettzett, mivel a' mint fellyebb-is meg irtam;—itten nem igen vagyon fokásban, hogy az Afzönyságok ki járjanak, többnyire a' magok Házoknál belső dólgaiknak folytatásában, kormányozá-

zásában foglalatoskodván; mellyért-is¹⁶⁶⁸ egész Erdélyben közönségesen mindenek azt mondották, hogy az én Kastélyom, és az én életemnek módgya valóságos Frantzia Iskola; mindazonáltal némellyek az Első Urak közzül lafsanként hozzá fókván, magok-is így kezdetek élni, mely-is közöttünk fozofsabb barátságot okozott. A' nagy békeféség és tsendeféség, a' mely mostan Hazánkba vólt, alkalmatoféságot adtak egymásnak gyakor meg-látogatására, és így többnyire magunkat a' vadáfzattal mólattuk,

Az *Apafi* Fejedelemnek kelleme-tes és kegyes Kormányozása annyira fókhatta az Erdélyben lévő minden Rendeket a' békeféséges és tsendes életre, hogy minden örömmel kívánta ezen Hazánkban lévő tsendeféségnek hafznát venni. Annyit fenzedtek vólt a' *Rákotzi* és *Bartsai* Fejede

1668) **Fejedelem**' gyengesége, úgy a' *Kemény János* gögje által okozott zürzavarok alatt, hogy senkinek eziben sem jutott, hogy ezen tsendességet megzavárja, és az *Aly Basa*' fenyegetése-is, melyet minden Rendekehez tett, hogy ha *Apafi Mihály* ellen-is fel-támadnak; valamint más a' Török Birodalam alatt lévő Tartományokban, egy Basát fog Kormányozónak nékiek rendelni;— oly' bé-nyomást tett mindenek' fívekben, 's elméjékben hogy fenki a' Töröknek, Tatárnak tsak nevét-is félelem, és irítozás nélkül nem halhatta.

Ezen felid **Fejedelem** a' Kormányozásnak könnyebbségére választá maga mellé, azon időben az egész Hazában leg-kebb Formájú, és a' leg-értelmesebb Urat *Bánffy Dénest*. Elég-séges-is volt ez valójába minden jó tulajdonságaira, és a' dolgok' véghez-vitelében való foglalkoztatóságára nézve az Első Tanácsosi Hivatalnak viselésére. De a' mi Nemeseink, az ő tselekedeteinek módgyát fenn héjjazónak, és igen uralkodónak

nak tartván, fokban ezek közül már
 zugolódni kezdettek ellene, fókárok¹⁶⁸⁸
 szerént azoknak, a' kik minden do-
 lógtól mentek, mely-is idő-folytá-
 val, romlását, és meg-esését ezen
 Urnak okozta. Ezen kívül a' Feje-
 delem válaftá az édes Atyámat Can-
 cellariusának. Nem-is válaftathott
 volna alkalmasabbat ezen Hivatal-
 ra, mellyet ő már ennekelötte más
 Fejedelmek alatt-is viselt.— Fő Posta
 Meiterének válaftá *Teleki Mihályt*,
 Nagy Varad' tájékáról való Nemeft,
 a' ki-is ezen Hivatalt az utolsó *Rá-
 kótz*i Fejedelem alatt-is viselte.

Ezen Hivatal olyan mint más Or-
 szágokban a' Belső Titoknokság,
 nem-is lehetett volna erre külömb-
 bet válaftani. Ez egy igen eleven
 elméjü, és nagyra vágyó ember volt;
 természet-szerént irtózott a' bór ital
 tól.— Nem fóllok a' több Udvari
 Tisztjeiről, a' mellyekre úgy sem ki-
 vántattak nagy elmebéli tehetségü-
 ek, tsak azt emlitem, hogy az A-
 tyám' két Testvére *Bethlen Farkas*
 és *György* azon tizen-két Tanátso-
 sok

1668 sok közül vóltanak, a' kiknek hírek nélkül semmi (az Hazát illető fontos dólgoiban) nem végezterhetik, és hogy ezen Fejedelemnek uralkodása alatt mindenek tsendesen, és minden erőszak nélkül folytanak, ki-vévén a' *Bánffy Dénes*' szerentsétlen esetét; a' kinek-is az Hivatalában mutatott parantsoló módgya, és ezáltal okozott Ellenségei, halálát okozták; mindazáltal sok Nagyoktól méltán fajnáltatott. *Apafi* Fejedelem meg-esmérvén *Teleki Mihálynak* tehetségeit, és a' dólgoiban való által-látását, ezen szerentsétlennék-Hivatalyába helyheztteté, és meg-is elégedhetett ezzel.

Nem írok már többet az Erdélyi dólgookról, és Kprmányozásoknak folyamotjáról; míg a' Magyar Országban lévő zenebonák a' Második Réfzében ezen Könyvnek, alkalmatoságot nem adnak; a' melyben-is reméllem, — hogy bizonyosabbat írhatok, mint a' mellyek hirül ki-terjedtek e' Világra.

